

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ & ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ : ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

**Το δικαίωμα του κατηγορούμενου να παρίσταται στην δίκη του
-Ερμηνευτικά ζητήματα της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 και του του νόμου ενσωμάτωσης
N.4596/2019-**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αθανάσιος Ηρ. Μιχαλόπουλος

A.M. 1219 M 051

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Τσόλκα Όλγα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Ταγαράς Χαρίσιος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κανελλοπούλου Νέδα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αθανάσιος Μιχαλόπουλος, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΔΕΕ: Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΕΕ: Συνθήκη Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΛΕΕ: Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΧΘΔΕΕ: Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΔΑΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Ε.Ε.Σ: Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης
ΚΠΔ: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ACHR: American Convention on Human Rights

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	8
Κεφάλαιο πρώτο.....	11
Το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στην δίκη του, ως συστατικό της δίκαιης δίκης κατά την έννοια της ΕΣΔΑ	11
1. Προκαταρκτικές διευκρινίσεις.....	11
1.1. Η νομολογιακή αναγνώριση του δικαιώματος	11
1.2. Η έννοια της «ερήμην» διεξαγωγής της διαδικασίας και ο μη απόλυτος χαρακτήρας του δικαιώματος.....	12
2. Οι ουσιαστικές προϋποθέσεις διεξαγωγής της ποινικής δίκης ερήμην του κατηγορουμένου.....	13
2.1. Η προγενέστερη κλήτευση και πραγματική γνώση του κατηγορουμένου για την επικείμενη δίκη του	13
2.2. Η αδιαμφισβήτητη παραίτηση από το δικαίωμα αυτοπρόσωπης παρουσίας και το βάρος απόδειξης αυτής	15
2.3. Το δικαίωμα σε νέα εξέταση της υπόθεσης	17
3. Επισκόπηση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ σε υποθέσεις Ελληνικού ενδιαφέροντος ...	19
3.1. Υπόθεση <i>Elyasin</i> κατά Ελλάδος.....	20
3.2. Υπόθεση <i>Rorovitsi</i> κατά Ελλάδος	22
Κεφάλαιο δεύτερο	24
Η δια του παραγώγου Ενωσιακού δικαίου κατοχύρωση του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του και η νομολογία του ΔΕΕ	24
1. Η ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας»	24
1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	24
1.2. Οι επιμέρους διατάξεις της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 ως προς το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στην δίκη του	27
1.2.1. Σκοπός και πεδίο εφαρμογής.....	27
1.2.2. Η κατοχύρωση του δικαιώματος και οι ουσιαστικές προϋποθέσεις διεξαγωγής της δίκης ερήμην του κατηγορουμένου	28
1.2.3. Δικαίωμα σε νέα εξέταση της υπόθεσης και ένδικα μέσα προστασίας	30
1.3. Η σημασία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 για το δικαίωμα της παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη του και η συμβολή της στην διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Δημόσιας Τάξης	32

2.	Η ερμηνευτική προσέγγιση του δικαιώματος του κατηγορουμένου να γνωρίζει την εναντίον του ποινική διαδικασία από το Δ.Ε.Ε.....	35
2. 1.	Εισαγωγικές παρατηρήσεις	35
2.2.	Η νομολογιακή αντιμετώπιση του δικαιώματος από το ΔΕΕ.....	37
2.2.1.	Η απόφαση DWORZECKI της 24 ^{ης} Μαΐου 2016, C-108/16 PPU.....	37
2.2.2.	Οι υποθέσεις COVACI C- 216/2014 και οι συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-124/2016, TRANCA C-188/2016 REITER και C-188/2016 OPRIA.....	40
2.2.2.1.	Η υπόθεση COVACI C- 216/2014	41
2.2.2.2.	Οι συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-124/2016 TRANCA, C-188/2016 REITER ΚΑΙ C-213/2016 OPRIA, της 22 Μαρτίου 2017	43
2.2.3.	Η υπόθεση ΤΧ και UW, της 13 ^{ης} Φεβρουαρίου 2020, C-688/2018	45
2.3.	Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	47
	Κεφάλαιο Τρίτο.....	49
	Το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο Ελληνικό ποινικό-δικονομικό σύστημα.....	49
1.	Επισκόπηση του νόμου ενσωμάτωσης Ν. 4596/2019 και της ευρύτερης αναμόρφωσης των διατάξεων αναφορικά με το δικαίωμα παράστασης του κατηγορούμενου στην ποινική δίκη	49
2.	Η έννοια της «ερήμην» δίκης κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.....	52
3.	Η διεξαγωγή ποινικών διαδικασιών ερήμην του κατηγορουμένου, υπό τον Κ.Π.Δ. ..	54
3.1.	Εκδίκαση κακουργημάτων.....	54
3.2.	Εκδίκαση πλημμελημάτων.....	56
4.	Ο χαρακτηρισμός του κατηγορούμενου ως «γνωστής» ή «άγνωστης» διαμονής	59
4.1.	Κατηγορούμενος «γνωστής» διαμονής	59
4.2.	Κατηγορούμενος «άγνωστης» διαμονής	61
5.	Τα ένδικα μέσα του ερήμην καταδικασθέντος.....	64
5.1.	Γενικές ρυθμίσεις	64
5.2.	Η πρόβλεψη του άρθρου 473 παράγραφος 1 εδάφια ε, στ' και ζ'.....	67
6.	Οι ρυθμίσεις των άρθρων 412 και 416 Κ.Π.Δ επί του θεσμού της Ποινικής Διαταγής	69
7.	Συμπεράσματα.....	70
	Επίλογος.....	71

Περίληψη: Η παρούσα εργασία ασχολείται με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στην εναντίον του ποινική δίκη, το οποίο αποτελεί μερικότερη εκδήλωση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Η εργασία πέραν της Εισαγωγής και του Επιλόγου, είναι χωρισμένη σε τρία επιμέρους κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται η αναγνώριση και διαμόρφωση του δικαιώματος από την νομολογία του ΕΔΔΑ, καθώς και η έννοια της ερήμην δίκης. Περαιτέρω παρουσιάζονται οι προϋποθέσεις, υπό τις οποίες είναι επιτρεπτή η κάμψη του δικαιώματος και η διεξαγωγή ερήμην ποινικών διαδικασιών, όπως αυτές διαμορφώθηκαν σταδιακά από την νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου. Τέλος στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται και δύο υποθέσεις Ελληνικού ενδιαφέροντος, οι οποίες προκάλεσαν στροφή της ημεδαπής νομολογίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η κατοχύρωση του δικαιώματος παράστασης του κατηγορούμενου στην δίκη του, μέσω του παραγώγου Ενωσιακού δικαίου και πιο συγκεκριμένα μέσω των σχετικών διατάξεων της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, οι οποίες παρουσιάζονται. Περαιτέρω εξετάζεται το ζήτημα της συμβολής των διατάξεων της Οδηγίας, στην διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Δημόσιας τάξης. Τέλος στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας, παρουσιάζεται και αναλύεται η σχετική με το ερευνώμενο δικαίωμα, νομολογία του Δ.Ε.Ε. Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζεται το ισχύον πλέγμα εθνικών διατάξεων, αλλά και η νομολογιακή αντιμετώπιση του θέματος. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζεται ο νόμος ενσωμάτωσης της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 και ειδικότερα το άρθρο 10 του Ν. 4596/19, κυρίως όμως παρουσιάζεται όλο το πλέγμα των σχετικών διατάξεων του νέου Κ.Π.Δ, που ψηφίστηκε με τον Ν. 4640/19 και οι οποίες επέφεραν σημαντικές αλλαγές, σε σχέση με το προϊσχύσαν καθεστώς.

Λέξεις/εκφράσεις κλειδιά :

Ερήμην δίκη, κατηγορούμενος, νέα δίκη, ένδικο μέσο, άγνωστη διαμονή, Οδηγία ΕΕ

Abstract: This master thesis deals with the right of the accused person to be present at the criminal proceeding against him, which is a specific expression of the right to a fair trial. This thesis, apart from the Introduction and the Concluding remarks, contains three more Chapters. The first Chapter examines the recognition and development of the right by the case law of the ECtHR, as well as the concept of trial in absentia. Furthermore, this Chapter describes the conditions under which this right may be restricted, and criminal proceedings may be held in the absence of the accused person, as gradually developed by the case law of the Strasbourg Court. Finally, this Chapter presents two cases of Greek interest, which led to a change in domestic case law. The second Chapter presents the establishment of the right of the accused person to be present at his trial through secondary EU law and, more specifically, through the relevant provisions of Directive (EU) 2016/343 outlined therein. The issue of the contribution of the provisions of this Directive to the formation of European Public Order is further examined. Finally, the second Chapter of the thesis contains a presentation and analysis of the relevant CJEU case law. The third Chapter of the thesis outlines the national legal framework, as well as the relevant case law. More specifically, the transposing legislation of Directive (EU) 2016/343 is presented and specifically Article 10 of Greek Law 4596/19, but most importantly the relevant provisions of the new Code of Penal Procedure, which was introduced by Greek Law 4640/19 and brought about significant changes in relation to the previous regime.

Key words/phrases:

In absentia trial, accused person, new trial, appeal, unknown residence, EU Directive

Εισαγωγή

Η αυτοπρόσωπη παρουσία του κατηγορουμένου στην εναντίον του δίκη, προ της διαμόρφωσης του δικαίου προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της μέσω αυτού σφυρηλάτησης του σύγχρονου νομικού μας πολιτισμού, αντιμετωπιζόταν πρωτίστως ως υποχρέωση, η παράβαση της οποίας επέφερε σοβαρές κυρώσεις και συνέπειες, τόσο ουσιαστικού, όσο και δικονομικού χαρακτήρα. Έτσι η μη παρουσία του κατηγορουμένου, χαρακτηρίζονταν ως μορφή «ανυπακοής» προς την έννομη τάξη με αποτέλεσμα την επιβολή σοβαρότατων κυρώσεων, όπως η δήμευση της περιουσίας του κατηγορούμενου, η εξορία, η απώλεια πολιτικών δικαιωμάτων κ.α, δηλαδή αντιμετωπιζόταν ως αυτοτελής παράβαση του ουσιαστικού ποινικού δικαίου. Ακόμα πιο σημαντική όμως ήταν η δικονομικού χαρακτήρα συνέπεια της μη παρουσίας του κατηγορουμένου στην εναντίον του ποινική δίκη, καθώς αυτή συνεπαγόταν ομολογία της κατηγορίας και η ποινή που του επιβάλλονταν ήταν άμεσα εκτελεστή. Με άλλα λόγια και στην ποινική δίκη, η ερημοδικία του κατηγορουμένου είχε τις ίδιες συνέπειες με αυτές της πολιτικής δίκης¹.

Με την πάροδο των ετών οι ανωτέρω τιμωρητικές προσεγγίσεις εγκαταλείφθηκαν, καθώς έγινε αντιληπτό ότι ιδίως στο ποινικό δίκαιο η τιμωρία, ακόμη και εκείνου που πράγματι φυγοδικεί, παραγνωρίζει την ίδια την ανθρώπινη φύση και την έμφυτη ροπή προς την αποφυγή της ποινικής τιμώρησης και ιδίως της απώλειας της ελευθερίας. Άλλωστε δεν είναι πάντοτε βέβαιο ότι η μη εμφάνιση του κατηγορουμένου είναι υπαίτια και οφείλεται σε διάθεση φυγοδικίας και περιφρόνησης της ποινικής διαδικασίας.

Σταδιακά δε η «υποχρέωση» του κατηγορουμένου να είναι παρών στην εναντίον του ποινική δίκη εξελίχθηκε σε δικαίωμα και μάλιστα σε επιμέρους έκφανση του θεμελιώδους δικαιώματος της δίκαιης δίκης, ευθέως συναρτώμενο με μια σειρά επιμέρους δικονομικών δικαιωμάτων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην πλειοψηφία των διεθνών κειμένων για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπου έχουν υιοθετηθεί διατάξεις προστασίας του

¹ Νικόλαου κ. Ανδρουλάκη (2007), Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, 3^η έκδοση, σελ 190 επ.

δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, αυτές έχουν δομηθεί κατά τέτοιο τρόπο, ώστε όχι απλά να είναι συμβατές με το δικαίωμα προσωπικής συμμετοχής στην ποινική διαδικασία, αλλά και το κυριότερο να διασφαλίζουν ότι το δικαίωμα αυτό απονέμεται, σε όλους τους κατηγορούμενους. Έτσι στην Αμερικανική Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, στην κορυφή των δικαιωμάτων της δίκαιης δίκης, βρίσκεται το δικαίωμα του κατηγορουμένου σε γλωσσική συνδρομή (ερμηνεία και μετάφραση)². Αντίστοιχα η Σύμβαση της Ρώμης εστιάζει στο δικαίωμα του κατηγορουμένου να πληροφορηθεί την εναντίον του κατηγορία σε γλώσσα που εννοεί και καταλαβαίνει.³

Διαχρονικά αναπτύχθηκαν διαφορετικά ποινικό-δικονομικά συστήματα που ρυθμίζουν το θέμα της παρουσίας του κατηγορουμένου στην εναντίον του ποινική διαδικασία και ιδίως της δυνατότητας διεξαγωγής, ερήμην αυτού, δίκης αλλά και υπό ποιες προϋποθέσεις αυτή είναι επιτρεπτή. Βασική διάκριση υφίσταται μεταξύ των αγγλοσαξονικού τύπου συστημάτων⁴, όπου οι ερήμην δίκες επιτρέπονται μόνο κατ' εξαίρεση και των ηπειρωτικών συστημάτων που ακολουθούν την παράδοση του Ρωμαϊκού Δικαίου, όπου η διεξαγωγή ποινικών διαδικασιών ερήμην του κατηγορουμένου είναι πιο συνηθισμένη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι υφίσταται ομοιογένεια ρυθμίσεων και ανάμεσα στα επιμέρους εθνικά ποινικά συστήματα⁵ της ηπειρωτικής Ευρώπης.

Η πρώτη συστηματική μελέτη και ανάλυση του δικαιώματος, αλλά κυρίως των προϋποθέσεων, υπό τις οποίες είναι επιτρεπτή η διεξαγωγή ποινικών δικών χωρίς την παρουσία του κατηγορουμένου έχει γίνει από το ΕΔΔΑ, το οποίο ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 έχει ασχοληθεί συστηματικά με το θέμα. Σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΔΑ ειδικότερη έκφανση και αναγκαία προϋπόθεση του δικαιώματος του κατηγορουμένου να παρίσταται στην εναντίον του ποινική ακροαματική διαδικασία, αποτελεί το, προηγούμενο χρονικά, δικαίωμά του να ενημερωθεί για την εναντίον του δίκη.

Τα τελευταία χρόνια στα πλαίσια δημιουργίας του ενιαίου χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της Ε.Ε. επιδιώκεται η εξασφάλιση ενός κοινού ελάχιστου

² Άρθρο 8 παράγραφος 2^α A.C.H.R, the right to linguistic assistance.

³ Άρθρο 6 παράγραφος 3^α ΕΣΔΑ

⁴ Common law.

⁵ Lorena Bachmaier Winter (2019), New Developments in EU Law in the Field of In Absentia National Proceedings. The Directive 2016/343/EU in the Light of the ECtHR Case Law. p.642 επ σε : Personal Participation in Criminal Proceedings, A Comparative Study of Participatory Safeguards and in Absentia Trials in Europe, Serena Quattrocolo- Stefano Ruggeri, Editors. Springer

επιπέδου προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων σε ποινικές υποθέσεις, σε όλες τις έννομες τάξεις των κρατών μελών. Έτσι ο ενωσιακός νομοθέτης ενσωματώνοντας την πλούσια νομολογία του ΕΔΔΑ, καθώς και την πρόσφατη αλλά εξίσου σημαντική νομολογία του ΔΕΕ, έχει λάβει νομοθετικές πρωτοβουλίες⁶ προς την κατεύθυνση διασφάλισης του δικαιώματος ενημέρωσης των κατηγορουμένων για τις εναντίον τους ποινικές διαδικασίες και εξασφάλισης ότι οι ερήμην ποινικές δίκες έχουν διεξαχθεί, αφού πρώτα έχουν τηρηθεί όλες οι απαραίτητες εγγυήσεις.

Η οδηγία 2016/343(ΕΕ) για την ενίσχυση του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη του αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια θέσπισης ενωσιακών κανόνων, που με σαφήνεια και επάρκεια προσδιορίζουν τα συγκεκριμένα δικαιώματα των κατηγορουμένων, όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί από την νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ.

⁶ Βλ., ιδίως άρθρο 4^ο §1 στοιχ. α', σημείο i. της απόφασης Πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, όπως αυτή τροποποιήθηκε με το άρθρο 2 της απόφασης Πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2009.

Κεφάλαιο πρώτο

Το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στην δίκη του, ως συστατικό της δίκαιης δίκης κατά την έννοια της ΕΣΔΑ

1. Προκαταρκτικές διευκρινίσεις

1.1. Η νομολογιακή αναγνώριση του δικαιώματος

Η ΕΣΔΑ, σε αντίθεση με το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα⁷, δεν περιλαμβάνει ρητή διάταξη για το δικαίωμα της αυτοπρόσωπης παρουσίας του κατηγορουμένου στην εναντίον του ποινική δίκη, ούτε στο άρθρο 6 αυτής όπου και παρουσιάζονται οι επιμέρους εκφάνσεις του δικαιώματος της δίκαιης δίκης⁸, ούτε σε κάποιο σχετικό Πρωτόκολλο. Ομοίως δεν υπάρχει ρητή αναφορά, ούτε στα άρθρα 47 και 48 του ΧΘΔΕΕ⁹.

Η ανωτέρω έλλειψη όμως δεν προδίδει υποβάθμιση του δικαιώματος, καθώς το δικαίωμα του κατηγορούμενου να παρίσταται αυτοπροσώπως στην διεξαγόμενη εναντίον του ποινική ακροαματική διαδικασία έχει αναδειχθεί ως θεμελιώδες συστατικό της αρχής της δίκαιης δίκης, από την πλούσια σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ. Πιο συγκεκριμένα το δικαστήριο του Στρασβούργου έχει ασχοληθεί με την διαμόρφωση και λεπτομερή εξέταση όλων των πτυχών του δικαιώματος για περισσότερες από τρεις δεκαετίες, με αρχική, αλλά και πάντα επίκαιρη απόφαση, αυτή που εκδόθηκε το 1985 επί της προσφυγής Colozza κατά Ιταλίας.¹⁰

⁷ Άρθρο 14§3 στοιχ. δ' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που κυρώθηκε με τον Ν. 2462/1997 (ΦΕΚ25, τ. Α').

⁸ Stefano Ruggeri (2019), Personal Participation in Criminal Proceedings, In Absentia Trials and Inaudito Reo Procedures. Solutions Models and Deficiencies in ECtHR, p. 579-604. in Personal Participation in Criminal Proceedings, Serena Quattrocchio- Stefano Ruggeri. Springer

⁹ Δ. Σαρμάς- Ο. Τσόλκα (2020), άρθρο 47 ΧΘΔ, σελ. 510 επ. Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ε. Σαχπεκίδου- Χ. Ταγαράς. ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

¹⁰ ΕΔΔΑ, υπόθεση Colozza v. Italy, 12 Φεβρουαρίου 1985, no. 9024/80.

Θεμελιώδες συστατικό της αρχής της δίκαιης δίκης και αναγκαία προϋπόθεση για τον σεβασμό και την εμπέδωση του δικαιώματος της αυτοπρόσωπης παρουσίας του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία είναι το προηγούμενο δικαίωμά του να ενημερωθεί για την εναντίον του ποινική δίκη, ώστε να μπορεί να παρίσταται αυτοπροσώπως στην διεξαγόμενη εναντίον του ακροαματική διαδικασία και να υπερασπιστεί τον εαυτό του.

Όπως ήδη σημειώθηκε ανωτέρω, το σύνολο σχεδόν των διεθνών κειμένων που περιλαμβάνουν διατάξεις υπέρ του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, περιλαμβάνουν νομοτεχνικές διατυπώσεις οι οποίες σαφέστατα προωθούν την προσωπική παρουσία του κατηγορουμένου στην εναντίον του δίκη. Κατά το ΕΔΔΑ *«η εμφάνιση του κατηγορουμένου αποκτά τεράστια σημασία λόγω τόσο του δικαιώματος αυτού να ακουστεί, όσο και της ανάγκης ελέγχου της ακρίβειας των ισχυρισμών του και αντιπαράθεσής του προς τα λεγόμενα του θύματος, του οποίου πρέπει να προστατευθούν τα συμφέροντα, καθώς και προς τα λεγόμενα των μαρτύρων»*.¹¹

1.2. Η έννοια της «ερήμην» διεξαγωγής της διαδικασίας και ο μη απόλυτος χαρακτήρας του δικαιώματος

Από την νομολογία του ΕΔΔΑ συνάγεται πως, υπό τον όρο παρουσία του κατηγορουμένου, νοείται η αυτοπρόσωπη εμφάνιση και συμμετοχή του κατά την εκδίκαση της υπόθεσής του. Κατά την νομολογία του ΕΔΔΑ, ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει την δυνατότητα να ακούει και να παρακολουθεί ζωντανά την εναντίον του ακροαματική διαδικασία, ώστε να είναι σε θέση να συμμετέχει αδιάλειπτα στην χάραξη της υπερασπιστικής του γραμμής, να αντικρούει τις εις βάρος του κατηγορίες. Επίσης κρίσιμο είναι να μπορεί να απαντά ο ίδιος στις ερωτήσεις που του τίθενται, να υπάρχει η δυνατότητα να ελεγχθεί η ακρίβεια των ισχυρισμών του και να προσφέρεται η δυνατότητα και στο θύμα να τους αντικρούσει¹².

Αυτονοήτως ως «ερήμην» διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας, κατά την νομολογία του ΕΔΔΑ, νοείται η εκδίκαση της υπόθεσης χωρίς τη φυσική παρουσία του κατηγορουμένου,

¹¹ ΕΔΔΑ, Elyasin κατά Ελλάδας, απόφαση της 28.05.2009, No. 46929/06.

¹² Ι. Ανδρουλάκης(2014), Οι εκφάνσεις του δικαιώματος σε μια δίκαιη δίκη που συνάγονται από την γενική ρήτρα του άρθρου 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, σε Λ. Κοτσαλή, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ποινικό Δίκαιο, Ερμηνεία και Εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, σελ. 351 επ. ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ακόμη κι εάν αυτός «εκπροσωπείται» δικονομικά στην διαδικασία δια διορισμένου δικηγόρου, είτε της επιλογής του, είτε από το κράτος. Αντιθέτως, στο ελληνικό ποινικό δικονομικό σύστημα, η έννοια της ερήμην δίκης προσδιορίζεται με βάση την δικονομική παρουσία ή εκπροσώπηση του κατηγορουμένου στη δίκη, όπως κατωτέρω λεπτομερώς θα εκτεθεί¹³.

Σύμφωνα με την πάγια σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, ο χαρακτήρας του δικαιώματος του κατηγορουμένου να παρίσταται στην εναντίον του ποινική διαδικασία, δεν είναι απόλυτος και συνεπώς η κατοχύρωση της ουσιαστικής συμμετοχής του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη δεν σημαίνει ότι σε κάθε περίπτωση αποκλείεται η πρόοδος μιας ποινικής διαδικασίας ερήμην του κατηγορουμένου, καθώς μια τέτοια διαδικασία δεν είναι *per se* αντίθετη προς την ΕΣΔΑ.¹⁴

2. Οι ουσιαστικές προϋποθέσεις διεξαγωγής της ποινικής δίκης ερήμην του κατηγορουμένου

2.1. Η προγενέστερη κλήτευση και πραγματική γνώση του κατηγορουμένου για την επικείμενη δίκη του

Στην υπόθεση Τ. κατά Ιταλίας (απόφαση της 12.10.1992 §28) το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο κατηγορούμενος σε κάθε περίπτωση πρέπει να έχει κλητευθεί και να έχει λάβει πράγματι γνώση της κατηγορίας και της ημερομηνίας εκδίκασης της υπόθεσης. Η ύπαρξη μιας ασαφούς και άτυπης ενημέρωσής του δια πλάγιας οδού δεν αρκεί.

Στην υπόθεση αυτή το ΕΔΔΑ ερμηνεύοντας το δικαίωμα του κατηγορούμενου να ενημερωθεί για την εναντίον του ποινική δίκη και τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες είναι επιτρεπτή ή κάμψη του απόλυτου χαρακτήρα του δικαιώματος αυτού, δηλαδή αναλύοντας τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες η ερήμην εκδίκαση μιας ποινικής δίκης δεν έρχεται σε αντίθεση

¹³ βλ. Ολ.Τσόλκα (2016): «Ερήμην διεξαγωγή της ποινικής δίκης και ένδικη προστασία του «απόντος» κατηγορούμενου, υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ και της ευρωπαϊκής δικαιοταξίας», σε Τιμητικό Τόμο Χρ. Αργυρόπουλου, σελ. 229 επ. ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

¹⁴ Goddi κατά Ιταλίας (απόφαση της 09.04.84), Colozza κατά Ιταλίας (απόφαση της 12.02.85), Poitrimol κατά Γαλλίας (απόφαση της 23.11.93), Lola κατά Κάτω Χωρών (απόφαση της 22.9.94), Zana κατά Τουρκίας (απόφαση 25.11.97) κλπ

με το πιο πάνω δικαίωμα, τόνισε ότι είναι απαραίτητη, σε κάθε περίπτωση, η προηγούμενη κλήση του κατηγορουμένου ή έστω η σαφής και εμπρόθεσμη ενημέρωσή του για την εναντίον του ποινική διαδικασία.¹⁵

Στην υπό εξέταση υπόθεση ο κατηγορούμενος και μεταγενέστερα προσφεύγων καταδικάστηκε ερήμην σε πρώτο και δεύτερο βαθμό για βιασμό, ενώ όπως προέκυψε ενημερώθηκε για την εναντίον του κατηγορία μόνο εμμέσως (από τη σύζυγό του). Όπως επισήμανε το ΕΔΔΑ η ενημέρωση ενός προσώπου για την, εναντίον του, έγερση ποινικής κατηγορίας είναι μια νομική πράξη τόσο μεγάλης σημασίας, ώστε πρέπει να διεκπεραιώνεται σύμφωνα με όλες τις διαδικαστικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις που εγγυώνται την αποτελεσματική άσκηση των υπερασπιστικών του δικαιωμάτων όπως επιβάλλει το άρθρο 6 §3^α ΕΣΔΑ.¹⁶

Στον αντίποδα της πιο πάνω απόφασης, το ΕΔΔΑ έκρινε στην υπόθεση Battisti κατά Γαλλίας¹⁷ ότι ο προσφεύγων δεν είχε αποστερηθεί του δικαιώματός του να είναι παρών στην δίκη του, καθώς είχε πλήρως ενημερωθεί για την εναντίον του ποινική διαδικασία, όπως αποδείχθηκε και ότι η απόφασή του να εκπροσωπηθεί από 2 δικηγόρους της επιλογής του, αποτέλεσε σαφή απόδειξη της πρόθεσής του να παραιτηθεί του δικαιώματός του να είναι παρών και να συμμετέχει στην διαδικασία

Περαιτέρω, όπως έκρινε το ΕΔΔΑ, η υποχρέωση εμπρόθεσμης και νομότυπης προγενέστερης κλήτευσης του κατηγορουμένου μπορεί να ικανοποιηθεί στην περίπτωση κλητεύσεως του διορισμένου, από αυτόν, συνηγόρου. Στην υπόθεση Yavuz κατά Αυστρίας¹⁸ οι αρχές κλήτευσαν τον συνήγορο του κατηγορουμένου, ο οποίος είχε υποχρέωση να ενημερώσει τον εντολέα του για την δικάσιμο. Πριν από την δικάσιμο ο συνήγορος υπέβαλε αίτημα αναβολής για προσωπικό του κώλυμα, το οποίο και απορρίφθηκε. Τελικά στην δίκη απουσίαζαν τόσο ο κατηγορούμενος, όσο και ο συνήγορός του. Η εκδίκαση της υπόθεσης προχώρησε κανονικά και το δικαστήριο καταδίκασε τον κατηγορούμενο, χωρίς προηγούμενα να καταβληθεί προσπάθεια να διαπιστωθεί εάν ο προσφεύγων είχε πράγματι ενημερωθεί για την ημερομηνία της δικασίμου, ενώ όπως σχετικά προέκυψε από την διαδικασία στο ακροατήριο ο κατηγορούμενος δεν βρίσκονταν στην Αυστρία την περίοδο εκείνη. Το

¹⁵ Ιωάννη Ν. Ανδρουλάκη (2014), ο.π., σελ. 378 επ.

¹⁶ Βλ. επίσης Somogy κατά Ιταλίας (απόφαση της 18.05.04) και Sejdonic κατά Ιταλίας (απόφαση της 10.11.04)

¹⁷ ΕΔΔΑ, Battisti v. France, 12 Δεκεμβρίου 2006, No. 28796/05.

¹⁸ ΕΔΔΑ, Yavuz κατά Αυστρίας, 27 Μαΐου 2004, No.46549/99 §§49 επ.

σπουδαιότερο όλων ήταν ότι, ο συνήγορος, όταν έλαβε γνώση των πρακτικών της ακροαματικής διαδικασίας και πριν την έκδοση απόφασης, υπέβαλε αίτημα για διακοπή της διαδικασίας, προκειμένου να εμφανιστεί αυτοπροσώπως ο κατηγορούμενος, κάτι που δεν έγινε δεκτό από το δικαστήριο.

Υπό τις συνθήκες αυτές το ΕΔΑΑ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση της παρ. 1 αλλά και των παρ. 3γ' και 3 δ' του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, αφού υπό τα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά δεν προέκυψε πέραν πάσης αμφιβολίας ότι ο κατηγορούμενος είχε πράγματι λάβει γνώση της εναντίον του ποινικής διαδικασίας και της ημερομηνίας εκδίκασης αυτής, ώστε η απουσία του να δύναται με ασφάλεια να αξιολογηθεί από το δικαστήριο ως ρητή και αδιαμφισβήτητη οικειοθελής παραίτηση του κατηγορουμένου από το δικαίωμά του για συμμετοχή στην δίκη του.

2.2. Η αδιαμφισβήτητη παραίτηση από το δικαίωμα αυτοπρόσωπης παρουσίας και το βάρος απόδειξης αυτής

Το ΕΔΑΑ έχει παγίως αναγνωρίσει το δικαίωμα του κατηγορουμένου να «παραιτηθεί» του δικαιώματός του να συμμετέχει στην εναντίον του ποινική διαδικασία. Μάλιστα το δικαστήριο του Στρασβούργου με απόφασή του, ήδη από το 1968, που εκδόθηκε στην υπόθεση Neumeister κατά Αυστρίας¹⁹, τόνισε ότι η παραίτηση θα πρέπει να περιβάλλεται με συγκεκριμένες εγγυήσεις, ιδίως δε η παραίτηση από την παρουσία σε δίκη προϋποθέτει αν όχι ρητή, σε κάθε περίπτωση αδιαμφισβήτητα εκπεφρασμένη βούληση και αφού προηγουμένως ο κατηγορούμενος έχει λάβει γνώση των συνεπειών της απόφασής του αυτής²⁰.

Η ανωτέρω παραίτηση απαιτείται, όπως χαρακτηριστικά σημείωσε το δικαστήριο του Στρασβούργου, να είναι αδιαμφισβήτητη και οικειοθελής²¹ και σε κάθε περίπτωση πριν κριθεί ότι ένας κατηγορούμενος παραιτήθηκε του δικαιώματός του να είναι παρών στην δίκη του, θα πρέπει να έχει διαπιστωθεί ότι ήταν σε θέση να προβλέψει τις συνέπειες της επιλογής του αυτής.

¹⁹ ΕΔΑΑ, Neumeister v. Austria, απόφαση της 27^{ης} Ιουνίου 1968, No. 1936/63.

²⁰ Στην υπόθεση Kwiatkowska v. Italy, 30 Νοεμβρίου 2000, No. 52868/99 το ΕΔΑΑ έκρινε χαρακτηριστικά ότι : «ούτε το γράμμα, ούτε το πνεύμα της διάταξης του άρθρου 6 της Σύμβασης εμποδίζει έναν κατηγορούμενο από το να παραιτηθεί με την ελεύθερη βούλησή του, είτε ρητά είτε σιωπηρά, του δικαιώματος των εγγυήσεων μιας δίκαιης δίκης».

²¹ Βλ. ΕΔΑΑ, Colozza v. Italy, §28, Poitrimol v. France, Zana v. Turkey § 70.

Είναι συνεπώς προφανές ότι το ΕΔΔΑ από πολύ νωρίς, αποδεχόμενο τον μη απόλυτο χαρακτήρα του δικαιώματος, έθεσε τις βάσεις για τον προσδιορισμό των προϋποθέσεων εκείνων, υπό τις οποίες επιτρέπεται η κάμψη του δικαιώματος του κατηγορουμένου να είναι παρών στην δίκη του και συνεπώς είναι επιτρεπτή η διεξαγωγή ερήμην ποινικών διαδικασιών.

Όπως ήδη επισημάνθηκε το ΕΔΔΑ, παγίως έχει αποδεχτεί τον μη απόλυτο χαρακτήρα του δικαιώματος του κατηγορούμενου να παρίσταται στην εναντίον του ποινική διαδικασία²². Η αναγνώριση όμως της δυνατότητας διεξαγωγής «ερήμην ποινικών διαδικασιών», συνοδεύεται από την υποχρέωση τήρησης αυστηρών όρων και προϋποθέσεων, ώστε να επιτυγχάνεται η διασφάλιση της νομιμότητας της διαδικασίας και η μη καταστρατήγηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του κατηγορούμενου.

Η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει σαφώς διακρίνει ανάμεσα στις περιπτώσεις εκείνες, όπου, ευχερώς αποδεικνύεται ότι, η μη εμφάνιση του κατηγορουμένου στην εναντίον του ποινική διαδικασία αποτελεί προϊόν της ελεύθερης βούλησής του να παραιτηθεί του σχετικού δικαιώματός του και σε εκείνες όπου δεν υπάρχουν σαφείς ενδείξεις για τις αληθείς του προθέσεις και τις αιτίες για τις οποίες δεν παραστάθηκε στην δίκη του.

Οι δεύτερες υποθέσεις είναι και οι συχνότερες καθώς, είναι εξαιρετικά σπάνιο ένας κατηγορούμενος να εμφανιστεί ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου και να δηλώσει ρητά ότι παραιτείται από το δικαίωμά του να είναι παρών στην εναντίον του ακροαματική διαδικασία²³. Κατά την εξέταση των υποθέσεων αυτών το δικαστήριο του Στρασβούργου έχει σημειώσει ότι οι απόντες κατηγορούμενοι δεν βαρύνονται με το βάρος να αποδείξουν ότι η μη παρουσία τους στο δικαστήριο οφείλεται σε ανωτέρα βία ή σε άλλες απρόβλεπτες συνθήκες²⁴.

Απαντώντας συνεπώς στην ανάγκη να διασφαλιστεί ότι η απουσία ενός κατηγορουμένου από την εναντίον του δίκη, δεν ήταν αποτέλεσμα καταστρατήγησης του θεμελιώδους δικαιώματός του να είναι παρών στην εις βάρος του ακροαματική διαδικασία,

²² Κατά τον S. Ruggeri αυτό έγινε κυρίως για να εναρμονιστεί η νομολογία του ΕΔΔΑ με τα δικαϊκά συστήματα κυρίως των μελών του που ακολουθούν το ηπειρωτικό σύστημα της παράδοσης του Ρωμαϊκού Δικαίου, καθώς στα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης των αυτών των κρατών μελών, απαντάται αρκετά ευρεία χρήση ερήμην διαδικασιών κατά κατηγορουμένων. Βλ. S. Ruggeri (2019), ο.π. σελ 579 επ.

²³ Μια τέτοια υπόθεση όπου ο κατηγορούμενος ξεκάθαρα προέβη σε δήλωση ότι δεν επιθυμεί να συμμετέχει στην εναντίον του δίκη και ότι επιθυμεί να δικαστεί απών (ερήμην) είναι η υπόθεση *Poitrinol κατά Γαλλίας*, 23 Νοεμβρίου 1993 No. 14032/88.

²⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, υπόθεση *Colozza*, παράγραφος 30.

ήδη από το 1985 το ΕΔΔΑ, στην υπόθεση Colozza κατά Ιταλίας, έκανε ξεκάθαρο ότι είναι ευθύνη των εθνικών αρχών να ενημερώνουν τους κατηγορούμενους για τις κατηγορίες που εκκρεμούν εναντίον τους και για την ορισθείσα ποινική διαδικασία. Μάλιστα το δικαστήριο έχει κρίνει ότι οι αρχές δεν απαλλάσσονται από την υποχρέωσή τους αυτή, ούτε στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος δεν έχει (καίτοι όφειλε) ανακοινώσει στην διοίκηση την αλλαγή της κατοικίας του.²⁵

Τέλος σύμφωνα με το ΕΔΔΑ κρίσιμο είναι και το εξής. Η παραίτηση ενός κατηγορουμένου από το θεμελιώδες δικαίωμά του να παρίσταται αυτοπροσώπως στην δίκη του, ακόμη και αν συνάγεται συμπερασματικά από την συμπεριφορά του, δεν μπορεί να θεωρηθεί ισχυρή, εάν δεν προκύπτει ευχερώς ότι ο κατηγορούμενος ήταν σε θέση να προβλέψει τις συνέπειες της συμπεριφοράς του αυτής²⁶.

2.3. Το δικαίωμα σε νέα εξέταση της υπόθεσης

Στο ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρώπης (75)11 της 21^{ης} Μαΐου 1975, ρητά επισημάνθηκε ότι ακόμη και στην περίπτωση που ένας απών κατηγορούμενος κλητεύθηκε νόμιμα, δικαιούται του δικαιώματος σε νέα δίκη, ώστε να του δοθεί η δυνατότητα να ακουστεί από το δικαστήριο που θα εκδώσει την εναντίον του απόφαση, εάν ισχυριστεί και αποδείξει ότι η απουσία του από την εναντίον του ποινική διαδικασία και η αδυναμία του να ενημερώσει σχετικά το δικαστήριο, οφείλεται σε λόγους ανωτέρας βίας²⁷.

Γενικότερα το ΕΔΔΑ είναι πολύ επιφυλακτικό, όταν εξετάζει εάν έχει χωρίσει παραβίαση των υποχρεώσεων ενημέρωσης του κατηγορουμένου για την εναντίον του ποινική διαδικασία. Έτσι ακόμα και σε περιπτώσεις όπου οι αρμόδιες εθνικές αρχές δεν ανταποκρίθηκαν στην υποχρέωσή τους να ενημερώσουν επίσημα τους κατηγορουμένους για τις εναντίον τους ποινικές διαδικασίες, αυτό κατά την νομολογία του Στρασβούργου δεν συνεπάγεται αυτομάτως ότι επηρεάζεται η νομιμότητα της ερήμην διαδικασίας. Ήδη από την υπόθεση Colozza κατά Ιταλίας το ΕΔΔΑ έχει απαιτήσει να παρέχεται η δυνατότητα, στον ερήμην καταδικασθέντα κατηγορούμενο, μιας νέας εξέτασης της υπόθεσής του στην ουσία

²⁵ ΕΔΔΑ, F.C.B. κατά Ιταλίας, 28 Αυγούστου 1991 No. 12151/86.

²⁶ ΕΔΔΑ, Jones and others κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 14 Ιανουαρίου 2014, No. 34356/06, 40528/06.

²⁷ Ψήφισμα Συμβουλίου της Ευρώπης (75)11, Αναφορικά με τα κριτήρια που ρυθμίζουν τις ερήμην ποινικές διαδικασίες, που υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Υπουργών στις 21 Μαΐου 1975, ιδίως παράγραφος 9.

της, τονίζοντας μάλιστα ότι η νέα εξέταση της υπόθεσης «θα πρέπει να γίνει από ένα δικαστήριο που θα ακούσει τον κατηγορούμενο», τόσο ως προς τα πραγματικά περιστατικά, όσο και ως προς τους νομικούς του ισχυρισμούς.

Κατά τον Ruggeri²⁸ αυτή η προσέγγιση του ΕΔΔΑ αποτελεί μια ξεκάθαρη προσπάθεια επίτευξης μιας συμβιβαστικής λύσης που εξισορροπεί μεταξύ της ανάγκης προστασίας του θεμελιώδους δικαιώματος του κατηγορουμένου να είναι παρών στην εναντίον του δίκη και της πρόθεσης του δικαστηρίου να μην αμφισβητήσει το κύρος ερήμην διαδικασιών, κατά το πρότυπο των συστημάτων κυρίως των ηπειρωτικών κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στις περιπτώσεις ερήμην διεξαγωγής ποινικών δικών, παρέχεται -κατά το δίκαιο των εν λόγω κρατών- η δυνατότητα επανεξέτασης της υπόθεσης (είτε υπό την μορφή της επανάληψης της δίκης, είτε ως ένδικο μέσο), υπό την προϋπόθεση όμως ότι η απόφαση που θα εκδοθεί να έχει λάβει υπόψη τις θέσεις του κατηγορουμένου (τόσο ως προς τα ουσιαστικά, όσο και ως προς τα νομικά ζητήματα).

Στην υπόθεση Somogyi κατά Ιταλίας, ένας Ούγγρος υπήκοος καταδικάστηκε ερήμην από τα Ιταλικά δικαστήρια για διεθνή εμπορία όπλων και του επιβλήθηκε ποινή καθειρίζεως 8 ετών, ενώ δεν του παραχωρήθηκε η δυνατότητα επανεξέτασης της ερήμην εκδικασθείσας υπόθεσής του. Οι Ιταλικές αρχές είχαν ενημερώσει τον κατηγορούμενο μέσω ταχυδρομείου και μόλις το αρμόδιο δικαστήριο παρέλαβε στο σχετικό ταχυδρομικό παραστατικό παράδοσης προχώρησε σε διορισμό δικηγόρου, αυτεπαγγέλτως και εκδίκασε την υπόθεση απόντος του κατηγορουμένου. Ο προσφεύγων στο ΕΔΔΑ κατηγορούμενος αντέτεινε ότι η υπογραφή επί του ταχυδρομικού παραστατικού δεν ήταν δική του, ότι το όνομα δεν ήταν το δικό του και ότι η διεύθυνση ήταν λάθος. Σε αντίθεση με το Ιταλικό Δικαστήριο, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι ισχυρισμοί αυτοί του κατηγορουμένου δεν θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν *prima facie* ως αβάσιμοι (βλ. ειδικότερα §70 απόφασης). Συνεπώς, η παραίτηση του κατηγορουμένου από το δικαίωμά του να είναι παρών στην δίκη του δεν ήταν δυνατόν να θεωρηθεί ότι είχε αδιαμφισβήτητα αποδειχθεί και συνεπώς η αποστέρηση του κατηγορουμένου από το δικαίωμα νέας εξέτασης της υπόθεσής του, συνιστά παραβίαση του άρθρου 6 §1 της ΕΣΔΑ.²⁹

Στην υπόθεση Stoichkov κατά Βουλγαρίας, κατηγορούμενος με πλούσιο ποινικό μητρώο κατηγορήθηκε για βιασμό. Η εναντίον του δίκη διεξήχθη χωρίς τη φυσική παρουσία του, αλλά με τον διορισμό από το δικαστήριο αυτεπαγγέλτως συνηγόρου. Το 2001 ο

²⁸ Βλ. S. Ruggeri (2019), ο.π. σελ. 587 επ.

²⁹ ΕΔΔΑ, Somogyi κατά Ιταλίας, απόφαση της 18^{ης} Μαΐου 2004, No. 67972/01.

κατηγορούμενος ζήτησε επανεξέταση της ερήμην εκδικασθείσας υπόθεσής του, η οποία δεν έγινε δεκτή. Το ΕΔΔΑ σημειώνοντας ότι ο κατηγορούμενος δεν είχε ποτέ ενημερωθεί για την εναντίον του ποινική υπόθεση κατέληξε ότι η άρνηση επανεξέτασης της υπόθεσης του κατηγορουμένου, υπό τα πιο πάνω πραγματικά περιστατικά συνιστά κατάφωρη παραβίαση της δικαιοσύνης.³⁰

Ρωγμή στην αρχική απόλυτη θέση υπέρ του δικαιώματος επανεξέτασης της υπόθεσης, κάθε φορά που έχει χωρίσει ερήμην εκδίκασή της, ακόμη δηλαδή και στην περίπτωση εκείνη που προκύπτει αδιαμφισβήτητη παραίτηση από το σχετικό δικαίωμα, προκάλεσε η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Medenica* κατά *Ελβετίας*³¹. Στην υπόθεση αυτή το ΕΔΔΑ απέρριψε την προσφυγή με αιτιολογία ότι το δικαίωμα σε νέα εξέταση της υπόθεσης περιορίζεται κατά βάση μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες α) ο κατηγορούμενος δεν κλητεύθηκε να παραστεί στην εναντίον του ποινική διαδικασία ή β) κλητεύθηκε μεν αλλά εμποδίστηκε να παραστεί για λόγους ανεξάρτητους από την βούλησή του και γ) δεν εκπροσωπήθηκε από δικηγόρο της επιλογής του³².

Την προσέγγιση αυτή του ΕΔΔΑ υιοθέτησε η πρόσφατη οδηγία (ΕΕ) 2016/343, όπου στο άρθρο 9 αυτής προβλέπεται η υποχρέωση των κρατών μελών να εξασφαλίσουν στον κατηγορούμενο, που δεν παραστάθηκε στην δίκη του και εφόσον δεν τηρήθηκαν οι όροι και εγγυήσεις έγκαιρης ειδοποίησής του, όπως αυτές προβλέπονται στο άρθρο 8 παράγραφος 2 της Οδηγίας, το δικαίωμα σε νέα δίκη ή άλλο ένδικο μέσο προστασίας, όπως θα αναλυθεί λεπτομερώς στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσας.

3. Επισκόπηση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ σε υποθέσεις Ελληνικού ενδιαφέροντος

Την νομολογία του ΕΔΔΑ απασχόλησε την τελευταία δεκαετία το καθεστώς επίδοσης κλητηρίων εγγράφων και αποφάσεων της Χώρας μας, ιδίως δε ο τρόπος με τον οποίο τόσο τα αρμόδια κρατικά όργανα επίδοσης, όσο και τα δικαστήρια τηρούσαν έμπρακτα το καθήκον

³⁰ ΕΔΔΑ, *Stoichkov* κατά *Βουλγαρίας*, απόφαση της 24 Ιουνίου 2005, No. 9808/02. Στην υπόθεση αυτή μάλιστα το δικαστήριο έκρινε ότι στο βαθμό που διαπιστώθηκε κατάφωρη παραβίαση της δικαιοσύνης, η απορρέουσα από αυτήν αποστέρηση της ελευθερίας του κατηγορουμένου δεν μπορεί να θεωρηθεί δικαιολογημένη με βάση το άρθρο 5.1^α της ΕΣΔΑ.

³¹ ΕΔΔΑ, *Medenica* κατά *Ελβετίας*, απόφαση της 14.06.2001, No.20491/92.AS

³² Αντίστοιχη θέση έλαβε το ΕΔΔΑ και στις αποφάσεις, *Sejdovic* κατά *Ιταλίας*, (απόφαση της 10.11.2004), *Battisti* κατά *Γαλλίας* (απόφαση της 19.12.2006).

τους περί ενημέρωσης των κατηγορουμένων. Με δύο σημαντικές του αποφάσεις το ΕΔΔΑ είχε την ευκαιρία να κρίνει επί της συμβατότητας των, κατά τον χρόνο εκείνο ισχυουσών διατάξεων, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να ενημερώνεται για την εναντίον του ποινική διαδικασία, όπως ειδικότερα αυτό διαμορφώθηκε μέσα από την συστηματική νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, αλλά και πρωτίστως είχε την ευκαιρία να αξιολογήσει την ακολουθούμενη πρακτική τόσο από τα αρμόδια κρατικά όργανα, όσο και από τα Ελληνικά Δικαστήρια. Πιο συγκεκριμένα:

3.1. Υπόθεση Elyasin κατά Ελλάδος³³

Ο προσφεύγων καταδικάστηκε ερήμην σε φυλάκιση 2 ετών, ενώ ο ίδιος ισχυρίστηκε ότι ουδέποτε είχε λάβει γνώση της εναντίον του ποινικής διαδικασίας. Η απόφαση που εκδόθηκε του κοινοποιήθηκε ως αγνώστου διαμονής σύμφωνα με το άρθρο 156§2 ΚΠΔ, καθώς ο δικαστικός επιμελητής, κατά την σχετική έκθεσή του, δήλωσε ότι είχε επισκεφθεί δύο φορές, ήτοι στις 18.06.04 και στις 21.06.04 την διεύθυνση που ο κατηγορούμενος είχε δηλώσει και δεν βρήκε τον ίδιο ή κάποιο από τα πρόσωπα που αναφέρονται στο άρθρο 156§1 του ΚΠΔ.

Ένα χρόνο περίπου αργότερα ο προσφεύγων άσκησε έφεση υποστηρίζοντας ότι αυτή ασκείται εμπροθέσμως, διότι ακύρως του είχε επιδοθεί η εκκαλουμένη απόφαση ως αγνώστου διαμονής, αφού ο ίδιος ήταν πάντοτε γνωστής διαμονής και πιο συγκεκριμένα κατά τον χρόνο της επίδοσης έμενε και εξακολουθούσε να μένει στην διεύθυνση που είχε δηλώσει. Προς απόδειξη δε των ισχυρισμών του προσκόμισε το μισθωτήριο συμβόλαιο και ζήτησε την εξέταση μάρτυρα, ο οποίος επιβεβαίωσε ότι ο προσφεύγων διέμενε πάντοτε στην ίδια διεύθυνση.

Στις 10 Οκτωβρίου 2005 το Εφετείο Αθηνών με απόφασή του κήρυξε απαράδεκτη την έφεση του προσφεύγοντος ως εκπρόθεσμη, κρίνοντας ως απολύτως αξιόπιστα τα όσα είχε αναφέρει στην σχετική έκθεση επίδοσης ο δικαστικός επιμελητής, που είχε βεβαιώσει ότι ο προσφεύγων ήταν αγνώστου διαμονής.

³³ ΕΔΔΑ, Elyasin κατά Ελλάδας, απόφαση της 28^{ης} Μαΐου 2009, No. 46929/06.

Στην υπό κρίση υπόθεση το ΕΔΔΑ σημείωσε μεν ότι το ελληνικό καθεστώς επίδοσης σε άτομα «αγνώστου διαμονής» σκοπεύει στην διασφάλιση της νομικής ασφάλειας, κάτι που δεν είναι αφ' εαυτού ασύμβατο προς τις απαιτήσεις μιας δίκαιης δίκης. Επεσήμανε δε ότι ζητούμενο ήταν να διακριβωθεί, αν ο τρόπος που πρακτικά εφαρμόστηκαν οι συγκεκριμένες διατάξεις στην προκείμενη περίπτωση αποστέρησε ή όχι τον προσφεύγοντα από το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο.

Προβαίνοντας στον απαραίτητο έλεγχο του φακέλου της υπόθεσης, το ΕΔΔΑ τόνισε ότι οι αρμόδιες για την επίδοση αρχές γνώριζαν, τόσο την διεύθυνση κατοικίας, όσο και την διεύθυνση εργασίας του προσφεύγοντος. Μάλιστα στην διεύθυνση εργασίας έλαβε χώρα η σύλληψη του προσφεύγοντος κατ' εκτέλεση της εναντίον του ερήμην απόφασης. Συνεπώς, ο δικαστικός επιμελητής που προέβη στην σχετική βεβαίωση ότι ο προσφεύγων ήταν αγνώστου διαμονής το έπραξε, αρκούμενος στα λεγόμενα ορισμένων σύνοικων της πολυκατοικίας και δεν προσπάθησε να αναζητήσει τον κατηγορούμενο και στην γνωστή στις αρχές διεύθυνση εργασίας του. Επίσης το δικαστήριο σημείωσε ότι το Εφετείο Αθηνών επέδειξε πολύ μεγάλη αυστηρότητα κηρύσσοντας εκπρόθεσμα την έφεση του προσφεύγοντος, ιδίως αφού αυτός προσκόμισε αποδεικτικά στοιχεία (έγγραφα και μάρτυρες), προκειμένου να αποδείξει ότι δεν ήταν αγνώστου διαμονής. Συνεπώς η απόφασή του, η οποία περιορίστηκε στην αποδεικτική αξία του πρακτικού επίδοσης και μόνο, χωρίς έρευνα περί της ακρίβειας και εγκυρότητας αυτών όσων εκεί βεβαιώνονταν, αποστέρησε τον προσφεύγοντα, που είχε καταδικαστεί ερήμην στον πρώτο βαθμό, την δυνατότητα να προβάλει επιχειρήματα για την υπεράσπισή του³⁴.

Με την απόφασή του το ΕΔΔΑ δεν αμφισβήτησε την συμβατότητα του τότε ισχύοντος συστήματος επιδόσεων ως «αγνώστου διαμονής» του Κ.Π.Δ, αλλά την πρακτική εφαρμογή αυτού από τις αρμόδιες ελληνικές αρχές επίδοσης και κυρίως από τα Ελληνικά Δικαστήρια, τα οποία, σπανίως στο σκεπτικό των σχετικών αποφάσεων που εξέδιδαν, λάμβαναν υπόψη τους το θεμελιώδες δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στην εναντίον δίκη και δεν προέβαιναν σε ουσιαστικό έλεγχο για να διαπιστώσουν, αν η απουσία του από την εναντίον του ποινική διαδικασία οφειλόταν σε αδιαμφισβήτητη παραίτηση από το σχετικό του δικαίωμα ή σε παραβίαση του δικαιώματός του για ενημέρωση για την εναντίον διαδικασία ή άλλη αιτία ανωτέρας βίας.

³⁴ Βλ. ιδίως §§ 30, 31, 32 της απόφασης της 28^{ης} Μαΐου 2009, Elyasin κατά Ελλάδας.

3.2. Υπόθεση Porovitsi κατά Ελλάδος³⁵

Λίγους μόλις μήνες μετά την έκδοση της προηγούμενης απόφασης, το ΕΔΔΑ εξέδωσε άλλη μια καταδικαστική για την Ελλάδα απόφασή του, στην υπόθεση Porovitsi κατά Ελλάδας.

Στην υπόθεση αυτή η προσφεύγουσα καταδικάστηκε ερήμην, ως αγνώστου διαμονής, ύστερα από εναντίον της, μήνυση για κλοπή. Μάλιστα στην σχετική διαδικασία και ο μηνυτής ήταν απών, αφού είχε ομοίως θεωρηθεί ως αγνώστου διαμονής. Η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι κατά τον χρόνο τέλεσης της φερόμενης κλοπής η ίδια κατοικούσε και εργαζόταν εκτός Αθηνών και συγκεκριμένα στην Καρδίτσα. Η ερήμην απόφαση που εκδόθηκε επιδόθηκε στο δημαρχείο της Αθήνας, καθώς η προσφεύγουσα συνέχισε να θεωρείται ως αγνώστου διαμονής. Η ίδια υποστήριξε ότι έλαβε γνώση της καταδίκης της για πρώτη φορά κατά την διαδικασία ανανέωσης της άδειας παραμονής και εργασίας της. Η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι όντως όταν είχε καταθέσει τα δικαιολογητικά της για τις ήδη χορηγηθείσες άδειες παραμονής κατοικούσε στην διεύθυνση, που αναζητήθηκε και δεν βρέθηκε, όμως στην συνέχεια μετακόμισε σε άλλη διεύθυνση και μάλιστα προσκόμισε σχετικώς το μισθωτήριο, που είχε υπογράψει και από το οποίο προέκυπτε ότι αυτή διέμενε στην νέα της διεύθυνση όταν είχε αναζητηθεί στην παλιά και αφού δεν βρέθηκε κρίθηκε ως αγνώστου διαμονής.

Όταν η προσφεύγουσα πληροφορήθηκε την εναντίον της καταδίκη είχε παρέλθει η προθεσμία άσκησης τακτικών ένδικων μέσων. Γι' αυτό, κατέθεσε αίτηση για ακύρωση της ερήμην απόφασης που είχε εκδοθεί υποστηρίζοντας ότι ακύρως της είχε κοινοποιηθεί η κλήση για να παραστεί στην εναντίον της δίκη ως αγνώστου διαμονής, καθώς κατά τον χρόνο εκείνο κατοικούσε στην νέα της διεύθυνση. Το δικαστήριο απέρριψε την αίτησή της με σκεπτικό ότι κατά τον χρόνο της επίδοσης η εισαγγελία Αθηνών δεν γνώριζε την νέα διεύθυνση της κατηγορουμένης.

Το δικαστήριο, αφού στο σκεπτικό του έκανε λεπτομερή αναφορά στο απορρέον από την διάταξη του άρθρου 6 §1 ΕΣΔΑ θεμελιώδες δικαίωμα του κατηγορουμένου να είναι παρών και να συμμετέχει στην εναντίον του ποινική διαδικασία, σημείωσε ότι τα συμβαλλόμενα Κράτη απολαμβάνουν μεγάλης ελευθερίας στην επιλογή και στα μέσα με τα οποία το δικαστικό τους σύστημα θα ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του άρθρου 6 §1 ΕΣΔΑ.

³⁵ ΕΔΔΑ, Porovitsi κατά Ελλάδος, απόφαση της 14^{ης} Ιανουαρίου 2010, No. 53451/07.

Τόνισε δε ότι η άρνηση επανάληψης μιας διαδικασίας που διεξήχθη ερήμην του κατηγορουμένου, απουσία οποιασδήποτε ένδειξης ότι ο κατηγορούμενος είχε παραιτηθεί από το δικαίωμά του να παραστεί στην εναντίον του ποινική ακροαματική διαδικασία, έχει θεωρηθεί σε προηγούμενες αποφάσεις του ως «αρνησιδικία» και συνιστά πρόδηλη παράβασης της διάταξης του άρθρου 6 της Σύμβασης.

Συνεπώς κατά το ΕΔΔΑ, η λακωνική αιτιολογία με την οποία το δικαστήριο απέρριψε την αίτηση ακύρωσης της προσφεύγουσας, σύμφωνα με την οποία «κατά τον χρόνο της επίδοσης η Εισαγγελία Αθηνών δεν γνώριζε την διεύθυνση της κατηγορουμένης» δεν στηριζόταν σε καμία αιτιολογία και δεν φανέρωσε καμία προσπάθεια των αρχών να εντοπίσουν την προσφεύγουσα. Κατέληξε δε σημειώνοντας χαρακτηριστικά : *«Γενικότερα, το Δικαστήριο δεν αντιλαμβάνεται ούτε για πιο λόγο οι πολίτες, όταν δεν έχουν καμία γνώση των σε βάρος τους κατηγοριών, υποχρεούνται να ενημερώνουν από μόνοι τους την εισαγγελία για κάθε αλλαγή διεύθυνσης»*³⁶.

Με τις δύο ανωτέρω αποφάσεις του, οι οποίες επηρέασαν σημαντικά την εξέλιξη της ελληνικής νομολογίας, επί του θέματος, όπως θα αναλυθεί σε επόμενο σημείο της παρούσης, το ΕΔΔΑ επέμεινε στην λειτουργική προσέγγιση των κριτηρίων της δίκαιης δίκης και πιο συγκεκριμένα του δικαιώματος της ενημέρωσης του κατηγορουμένου για την εναντίον του δίκη, που συνιστά αναγκαία προϋπόθεση του ευρύτερου δικαιώματός του να είναι παρών στην εναντίον του ποινική διαδικασία, ώστε η απόφαση που θα εκδοθεί να έχει λάβει υπόψη τις θέσεις του, τόσο για τα πραγματικά περιστατικά, όσο και τους νομικούς ισχυρισμούς.

Ειδικότερα το ΕΔΔΑ δεν ασχολήθηκε με το ισχύον νομικό πλαίσιο, αλλά με την πρακτική εφαρμογή του και επέμεινε στην διασφάλιση της πραγματικής γνώσης του κατηγορουμένου για την εναντίον του ποινική διαδικασία, τονίζοντας ότι βαρύνονται τα κρατικά όργανα με το καθήκον επιμελούς αναζήτησης του κατηγορουμένου. Από τις πιο πάνω εξαιρετικά σημαντικές αποφάσεις αναδεικνύεται ως κρίσιμη -απορρέουσα από το εν λόγω δικαίωμα- υποχρέωση του αρμοδίου δικαστηρίου να ερευνά και να διαπιστώνει, αν η απουσία του κατηγορουμένου από την εναντίον του διαδικασία οφείλεται σε παραίτησή του από το σχετικό δικαίωμά του, η οποία θα πρέπει να προκύπτει αδιαμφισβήτητα ή αν οφείλεται σε μη ενημέρωσή του ή σε άλλο λόγο ανωτέρας βίας³⁷.

³⁶ Βλ. § 22 απόφασης της 14^{ης} Ιανουαρίου 2010, Popovitsi κατά Ελλάδας.

³⁷ Βλ. σχετικώς Ολ. Τσόλκα (2016), ο.π, σελ. 234 επ.

Κεφάλαιο δεύτερο

Η δια του παραγωγού Ενωσιακού δικαίου κατοχύρωση του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του και η νομολογία του ΔΕΕ

1. Η ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας»

1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κάθε χρόνο αρκετά εκατομμύρια ευρωπαίοι πολίτες αντιμετωπίζουν ποινικές κατηγορίες και γίνονται υποκείμενα ποινικών διαδικασιών. Η θεσμοθέτηση του ενιαίου Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, με την συνθήκη της Λισαβόνας³⁸, έχει οδηγήσει σε αυξημένη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών, σε ποινικές υποθέσεις, συνεργασία βασισμένη στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Περαιτέρω ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων Ε.Ε³⁹ και ιδίως τα άρθρα 47,48 και 50 αυτού, επιτάσσει τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων στα πλαίσια υλοποίησης της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης⁴⁰. Επί του θέματος η ΣΛΕΕ, αναγνωρίζει στον ενωσιακό νομοθέτη, με την διάταξη του άρθρου 82 παράγραφος 2, αρμοδιότητα, θέσπισης ελάχιστων κοινών ποινικοοικονομικών κανόνων, για την διευκόλυνση της αμοιβαίας αναγνώρισης, που μπορούν να αφορούν -μεταξύ άλλων- και τα δικαιώματα των προσώπων στην ποινική διαδικασία. Η θέσπισή τους, θα πρέπει να γίνει με σεβασμό των συνταγματικών παραδόσεων των Κρατών Μελών της Ε.Ε, αλλά και της «επιταγής ομοιογένειας», μεταξύ των προστατευόμενων δικαιωμάτων από τον ΧΘΔΕΕ και την ΕΣΔΑ, που απορρέει από την διάταξη του άρθρου 52 ΧΘΔΕΕ.

³⁸ Άρθρο 3 παράγραφος 2 ΣΕΕ, καθώς και τίτλος V της ΣΛΕΕ, άρθρα 67-89 που αφορούν τον Χώρο Ασφάλειας, Ελευθερίας και Δικαιοσύνης της Ε.Ε.

³⁹ Την 1.12.2009 βάση της Συνθήκης της Λισαβόνας, τέθηκαν ταυτόχρονα σε ισχύ η ΣΕΕ, η ΣΛΕΕ και ο ΧΘΔΕΕ.

⁴⁰ Βλ. Ο. Τσόλκα (2018): Αμοιβαία Αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών Δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ε.Ε., Ποιν.Χρον. ΞΗ' (2018), σελ 425 επ.

Έτσι και ενώ οι βασικές αρχές και προϋποθέσεις της δίκαιης δίκης που έχουν τεθεί στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και έχουν διαμορφωθεί από την πλούσια σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, αντανakλούν επίσης στον ΧΘΔΕΕ και ιδίως στα άρθρα 47 και 48, το βασικό επίπεδο παρεχόμενης προστασίας από τα συστήματα απονομής ποινικής δικαιοσύνης των κρατών μελών της Ε.Ε. δεν είναι ούτε ομοιόμορφο, ούτε διακρίνεται από την ίδια συνέπεια απέναντι στις ως άνω θεμελιώδεις διατάξεις. Η αντικειμενική αυτή κατάσταση υπονομεύει την, βασισμένη στην αρχή της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, συνεργασία μεταξύ των δικαστικών αρχών των κρατών μελών σε θέματα ποινικού δικαίου⁴¹. Η απάντηση της Ένωσης ήρθε με την λήψη σειράς νομοθετικών πρωτοβουλιών στην κατεύθυνση της θέσπισης κοινών ελάχιστων ενωσιακών κανόνων στον πεδίο της προστασίας συγκεκριμένων δικονομικών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων και υπόπτων.

Σχεδόν παράλληλα με την θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβώνας, το Συμβούλιο της Ε.Ε. εξέδωσε ψήφισμα για τον οδικό χάρτη για την ενίσχυση των δικονομικών δικαιωμάτων των υπόπτων ή των κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες⁴². Ο οδικός χάρτης περιλαμβάνει μια βήμα προς βήμα προσέγγιση (ένα μέτρο κάθε φορά) προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ενός ολοκληρωμένου καταλόγου δικονομικών δικαιωμάτων για υπόπτους και κατηγορούμενους σε ποινικές υποθέσεις⁴³. Μάλιστα τον Δεκέμβριο του 2009 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο χαιρέτισε την υιοθέτηση του οδικού Χάρτη, τον οποίο και κατέστησε μέρος του Προγράμματος της Στοκχόλμης.⁴⁴

Ο οδικός χάρτης καλούσε την Επιτροπή να υποβάλλει νομοθετικές προτάσεις, αναφορικά με τα διαλαμβανόμενα σε αυτόν δικονομικά δικαιώματα κατηγορουμένων και υπόπτων⁴⁵. Ως προς τα τρία πρώτα δικαιώματα του οδικού χάρτη υιοθετήθηκαν, στις 20 Οκτωβρίου του 2010 η Οδηγία 2010/64/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα σε διερμηνεία και

⁴¹ Το άρθρο 82 της ΣΛΕΕ ρητά προσδιορίζει ότι η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ένωση θεμελιώνεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών.

⁴² Ψήφισμα Συμβουλίου της 30^{ης} Νοεμβρίου 2009, 2009/C 295/01.

⁴³ Steven Gras and Anze Erbeznic (2016): The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to Be Present at Trial. EUCRIM 2016/1, σελ 25 επ.

⁴⁴ Το Πρόγραμμα της Στοκχόλμης, Μία Ανοικτή και Ασφαλής Ευρώπη που υπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 2010/C 115/01.

⁴⁵ Ο οδικός χάρτης περιελάμβανε πέντε (5) δικαιώματα και πιο συγκεκριμένα α) Μετάφραση και Ερμηνεία, β) Ενημέρωση για δικαιώματα και τις κατηγορίες, γ) Νομικές συμβουλές και ευεργέτημα πενίας, δ) Επικοινωνία με συγγενείς, εργοδότες και προξενικές αρχές, και ε) Ειδικές διασφαλίσεις για ευάλωτους υπόπτους ή κατηγορούμενους, χωρίς όμως ο σχετικός κατάλογος να είναι περιοριστικός και κλειστός.

μετάφραση κατά την ποινική διαδικασία, στις 22 Μαΐου 2012 η οδηγία 2012/13/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο των ποινικών διαδικασιών και στις 22 Οκτωβρίου 2013 η οδηγία 2013/48/ΕΕ σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο.

Τον Νοέμβριο του 2013 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε ένα πακέτο τριών νέων μέτρων προς την κατεύθυνση της ολοκλήρωσης των προβλέψεων και του σκοπού του οδικού χάρτη, όπως αναπτύχθηκε σχετικώς στο Πρόγραμμα της Στοκχόλμης. Πιο συγκεκριμένα ανακοίνωσε πρόταση Οδηγίας για την νομική βοήθεια, πρόταση Οδηγίας για τις δικονομικές Εγγυήσεις για τα παιδιά που είναι ύποπτοι ή κατηγορούμενοι και τέλος πρόταση Οδηγίας για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου της αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας.⁴⁶

Σημειώνεται ότι της πρότασης της Επιτροπής για την θέσπιση Οδηγίας για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου της αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, είχε προηγηθεί ήδη από το 2006 η Πράσινη Βίβλος για το τεκμήριο της αθωότητας και η απόφαση πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ και ιδίως το άρθρο 2 παράγραφος 1 αυτής, που τροποποίησε το άρθρο 4^α της απόφασης πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης. Η τροποποιητική αυτή διάταξη αντανakλά και υιοθετεί τις επιταγές της νομολογίας του ΕΔΔΑ, αυστηροποιώντας τις προϋποθέσεις, υπό τις οποίες ένας εκζητούμενος που είχε καταδικασθεί ερήμην, μπορεί να παραδοθεί από το κράτος εκτέλεσης του εντάλματος στο κράτος έκδοσής του. Η συγκεκριμένη νομοθετική πρωτοβουλία, έστω και έμμεσα, συνέβαλε προς την κατεύθυνση της εναρμόνισης των δικονομικών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων, ταυτόχρονα όμως κατέδειξε την ανάγκη της προηγούμενης εναρμόνισης των δικονομικών κανόνων, που ισχύουν, ως προς τις ερήμην δίκες και την ανάγκη προστασίας του δικαιώματος του κατηγορουμένου να παρίσταται στην δίκη του στα κράτη μέλη.⁴⁷ Και τούτο διότι ο σκοπός της ανωτέρω διάταξης της απόφασης-πλαίσιο περιοριζόταν στη θέσπιση κοινών κανόνων στον τομέα της αναγνώρισης ή μη δικαστικών αποφάσεων, που έχουν εκδοθεί ερήμην του κατηγορουμένου⁴⁸.

⁴⁶ COM (2013) 821 final., Brussels, 27.11.2013.

⁴⁷ Stefano Ruggeri, Inaudito reo Proceedings. Defense Rights, and Harmonization Goals in the EU. <https://eucrim.eu/articles/inaudito-reo-proceedings-defence-rights-and-harmonisation-goals-eu/>

⁴⁸ Anne Schneider (2019), In Absentia Trials and Transborder Criminal Procedures. The Perspective of EU Law, σε Personal Participation in Criminal Proceedings, Serena Quattrocchio, Stefano Ruggeri. Springer.

Τόσο από την αιτιολογική έκθεση της Πρότασης της Επιτροπής για την Οδηγία, όσο και από το κείμενο των προτεινόμενων προς υιοθέτηση διατάξεων, που αφορούσαν ειδικότερα την προστασία του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του, σαφώς προέκυπτε η βούλησή της να εναρμονίσει την προτεινόμενη νομοθετική προστασία του δικαιώματος τόσο με την νομολογία του ΕΔΔΑ, όσο και την διάταξη του άρθρου 4^α παράγραφος 1, στοιχείο α' σημείο i της απόφασης πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου⁴⁹.

Η συγκεκριμένη Πρόταση συνάντησε ισχυρότατες αντιδράσεις από τα κράτη μέλη, η κριτική των οποίων είχε επικεντρωθεί στο γεγονός ότι οι προτεινόμενες ρυθμίσεις για το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στην δίκη του δεν είχαν προβλεφθεί ούτε στον οδικό χάρτη, αλλά ούτε και στο Πρόγραμμα της Στοκχόλμης. Οι διαφωνίες και αντιδράσεις εντάθηκαν και επεκτάθηκαν κατά την διαδικασία της συζήτησης της νομοθετικής πρότασης μεταξύ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου⁵⁰. Τελικώς και μετά από 3 χρόνια εντατικών διαβουλεύσεων μεταξύ των δύο νομοθετικών σωμάτων της Ε.Ε. με συνεχόμενους και εκατέρωθεν συμβιβασμούς, στις 11 Μαρτίου 2016, δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε η Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου της αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη του, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας.

1.2. Οι επιμέρους διατάξεις της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 ως προς το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στην δίκη του

1.2.1. Σκοπός και πεδίο εφαρμογής

Με το άρθρο 1 της οδηγίας ορίζεται ότι σκοπός της είναι η θέσπιση ελάχιστων κοινών κανόνων προστασίας του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη του. Ήδη συνεπώς από το πρώτο άρθρο αποσαφηνίζεται ότι δεν αποτελεί πρόθεση της οδηγίας η αναλυτική και εξαντλητική προστασία του δικαιώματος, αλλά η εναρμόνιση των νομοθεσιών

⁴⁹ Ειδικότερα στα άρθρα 8-9 Δικαίωμα παράστασης του κατηγορούμενου στην δίκη του, της Αιτιολογικής Έκθεσης της Πρότασης της Επιτροπής και πιο συγκεκριμένα στις παραπομπές 26 και 27 υπάρχει σαφής παραπομπή στη απόφαση πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, αλλά και στην απόφαση σταθμό του ΕΔΔΑ Colozza κατά Ιταλίας. COM (2013) 821 final, σελ. 9.

⁵⁰ Για το έντονο παρασκήνιο που προηγήθηκε της ψήφισης της Οδηγίας, ιδίως κατά την διαδικασία των Τριλόγων βλ. Steven Gras and Anze Erbeznik, ο.π. σε EUCRIM 2016/1, ιδίως σελ. 26,27.

των κρατών μελών επί του συγκεκριμένου θέματος, με την θέσπιση κανόνων ελάχιστης κοινής προστασίας.

Στο άρθρο 2 εδάφιο α' προσδιορίζεται το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, το οποίο περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στα φυσικά πρόσωπα, που είναι ύποπτα ή κατηγορούμενα σε ποινική διαδικασία, εξαιρώντας με τον τρόπο αυτό τα νομικά πρόσωπα.⁵¹ Περαιτέρω από το κείμενο του προοιμίου της οδηγίας και ιδίως τις σκέψεις 36 και 37 προκύπτει σαφώς ότι οι διατάξεις του Κεφαλαίου 3 της οδηγίας, ως προς το δικαίωμα παράστασης του κατηγορούμενου στην δίκη του εφαρμόζονται στην κύρια διαδικασία, κατά την εκδίκαση της ουσίας της υπόθεσης (σε πρώτο ή δεύτερο βαθμό), όπου ο κατηγορούμενος μπορεί να καταδικαστεί ή να αθωωθεί για τις αποδιδόμενες σε αυτόν κατηγορίες και όχι στην αναιρετική διαδικασία.

1.2.2. Η κατοχύρωση του δικαιώματος και οι ουσιαστικές προϋποθέσεις διεξαγωγής της δίκης ερήμην του κατηγορουμένου

Η υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα παράστασης στην δίκη τους διακηρύσσεται με πανηγυρικό τρόπο, στο άρθρο 8 παράγραφος 1 της οδηγίας.

Όμως, όπως σχετικώς αναλύθηκε ανωτέρω, το συγκεκριμένο δικαίωμα δεν είναι απόλυτο, κατά την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ. Συνεπώς ήδη με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου περιγράφονται οι προϋποθέσεις εκείνες υπό τις οποίες είναι επιτρεπτό να διεξαχθεί ποινική διαδικασία, που μπορεί να οδηγήσει σε απόφαση για την ενοχή ή την αθωότητα του

⁵¹ Η επιλογή της μη συμπερίληψης των νομικών προσώπων στους φορείς των προστατευόμενων με την οδηγία δικαιωμάτων έτυχε έντονης κριτικής. Μάλιστα κατά την διαδικασία των τριλόγων το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε ζητήσει την τροποποίηση της σχετικής διάταξης, καθώς υπάρχουν Κράτη μέλη που αναγνωρίζουν την ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων. Βλ. σχετικά Όλ. Τσόλκα (2020) : Το τεκμήριο της αθωότητας και η συμμετοχή του κατηγορουμένου στον ποινική διαδικασία. Επί της Οδηγίας 2016/343 ΕΕ και του εσωτερικού νόμου ενσωμάτωσης (Κεφάλαιο Β' Ν. 4596/2019), σε «Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης» 8^ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινολόγων, σελ 130 επ, Επίσης η L. Bachmaier Winter, όπου τονίζει ότι ιδίως για το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στην δίκη του, δεν υπάρχει αιτιολογημένη εξήγηση γιατί αυτό δεν θα πρέπει να απονέμεται και στα νομικά πρόσωπα, L. Bachmaier Winter (2019), New Developments in EU law in the Field of in Absentia National Proceedings. The Directive 2016/343/EU in the Light of the ECtHR Case Law, in Personal Participation in Criminal Proceedings, ο.π., σελ.641 επ.

κατηγορουμένου ή υπόπτου, ερήμην αυτού. Οι εν λόγω προϋποθέσεις πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά.

Πιο συγκεκριμένα η πρώτη προϋπόθεση, κατά το γράμμα της διάταξης του άρθρου 8 παράγραφος 2, στοιχείο α' της οδηγίας είναι η προηγούμενη ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου για την εναντίον του δίκη, αλλά και για τις συνέπειες που μπορεί να επιφέρει η μη παρουσία του στη ποινική διαδικασία.

Στο Προοίμιο της οδηγίας και συγκεκριμένα στην σκέψη (36), αναλύεται η έννοια της ενημέρωσης του κατηγορουμένου, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται κατά λέξη: *«Η ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορουμένου σχετικά με τη δίκη θα πρέπει να σημαίνει ότι το εν λόγω πρόσωπο κλητεύθηκε αυτοπροσώπως ή ότι με άλλα μέσα του παρασχέθηκαν επισήμως πληροφορίες για την προγραμματισμένη ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης κατά τρόπο ώστε να είναι σε θέση να γνωρίζει για την δίκη.»*

Η ανωτέρω σκέψη απαντά—σχεδόν κατά λέξη στο γράμμα της διάταξης του άρθρου 2 παράγραφος 1 της απόφασης πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, που τροποποίησε την διάταξη του άρθρου 4^α της απόφασης πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα σύλληψης. Όπως σημειώθηκε ανωτέρω, στην αρχική νομοθετική πρόταση της Επιτροπής⁵² η προτεινόμενη διάταξη είχε πανομοιότυπη διατύπωση με αυτή του άρθρου 4^α της απόφασης πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ, όπως ισχύει σήμερα μετά την τροποποίηση του 2009. Η συμβιβαστική πρόταση, που τελικώς υιοθετήθηκε, περιλαμβάνει μια πιο ήπια διατύπωση της υποχρέωσης ενημέρωσης του κατηγορουμένου, υπό την σκέψη που πλειοψήφησε, ότι η Οδηγία αποσκοπεί στην εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών μέσω θέσπισης των ελάχιστων κοινών ορίων προστασίας. Ερμηνευτικά όμως και με την υιοθέτηση της σκέψης 36 στο προοίμιο της οδηγίας, καθίσταται σαφές ότι ο Ενωσιακός νομοθέτης προσβλέπει στις αυξημένες απαιτήσεις ενημέρωσης του κατηγορουμένου για την δίκη του, που τέθηκαν από το άρθρο 2 παράγραφος 1 της απόφασης πλαίσιο 2009/299/ΔΕ, αν και με την διατύπωση που προκρίθηκε, το βάρος απόδειξης των εθνικών αρχών είναι ηπιότερο.

⁵² COM (2013) 821 final, σελ. 9.

Η δεύτερη προϋπόθεση, υπό την οποία είναι επιτρεπτό να διεξαχθεί ποινική διαδικασία ερήμην του κατηγορουμένου ή υπόπτου, είναι η εκπροσώπησή του από δικηγόρο, ο οποίος είτε διορίστηκε από τον ίδιο, είτε από το κράτος.

Στην παράγραφο 3 του άρθρου 8 της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 ρητά σημειώνεται ότι η ερήμην απόφαση, που έχει ληφθεί σύμφωνα με τις προϋποθέσεις της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου είναι άμεσα εκτελεστή.

Στην παράγραφο 4 του άρθρου 8 της Οδηγίας, προβλέπεται ότι στην περίπτωση που ένα κράτος μέλος διαθέτει σύστημα διεξαγωγής ερήμην δικών, αλλά δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις προϋποθέσεις της παραγράφου 2 του άρθρου 8 της οδηγίας, όχι εξ' υπαιτιότητάς του, αλλά διότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος δεν κατέστη εφικτό να εντοπισθεί, παρά το γεγονός ότι καταβλήθηκαν οι δέουσες προσπάθειες, αναγνωρίζεται η δυνατότητα διεξαγωγής ερήμην του κατηγορουμένου δίκης και έκδοσης εκτελεστής απόφασης. Σε αυτή όμως την περίπτωση, τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα να διασφαλίσουν ότι μόλις ο ύποπτος ή κατηγορούμενος ενημερωθεί για την εναντίον του απόφαση και ιδίως στην περίπτωση που αυτός συλληφθεί σε εκτέλεσης της απόφασης αυτής, θα λάβει επίσης γνώση της δυνατότητάς του να προσβάλει την εναντίον του ερήμην απόφαση και του δικαιώματός του να ζητήσει νέα δίκη ή να ασκήσει άλλο μέσο ένδικης προστασίας, σύμφωνα με το επόμενο άρθρο 9.

Κρίσιμο να σημειωθεί είναι ότι όπως σαφέστατα προκύπτει από το γράμμα της, εν λόγω διάταξης, αλλά και από την σχετική σκέψη 39 του προοιμίου της οδηγίας, η δυνατότητα εκτέλεσης μιας ερήμην απόφασης, που ελήφθη χωρίς τις εγγυήσεις των προϋποθέσεων της παραγράφου 2 του άρθρου 8, κατά τα ανωτέρω, δεν αναστέλλεται από την τυχόν άσκηση ενδίκων μέσων κατά αυτής⁵³.

1.2.3. Δικαίωμα σε νέα εξέταση της υπόθεσης και ένδικα μέσα προστασίας

Το άρθρο 9 έχει αντίστοιχη διατύπωση με το εδάφιο δεύτερο της παραγράφου 4 του άρθρου 8 και προσδιορίζει την υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίσουν ότι ο ύποπτος

⁵³ Η Anita Nagy σημειώνει ότι η οδηγία 2106/343 ως προς το σημείο αυτό αποσαφήνισε την δυνατότητα εκτέλεσης των ερήμην αποφάσεων που έχουν ληφθεί χωρίς προηγούμενη ενημέρωση του κατηγορουμένου επειδή είναι άγνωστη στις αρχές η διαμονή του, καθώς με την απόφαση πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ αυτό δεν ήταν σαφές. Anita Nagy (2016), The presumption of Innocence and the Right to be Present at Trial in Criminal Proceedings in Directive (EU) 2016/343. European Integration Studies, Volume 12 (2016) pp 5-9.

ή κατηγορούμενος που καταδικάστηκε ερήμην, χωρίς να έχουν τηρηθεί οι όροι που προβλέπονται στην παράγραφο 2 του ιδίου άρθρου, έχει δικαίωμα σε νέα δίκη ή άλλο ένδικο μέσο προστασίας, που εξασφαλίζει ερεύνα της υπόθεσης στην ουσία της, καθώς και δυνατότητα εξέτασης νέων στοιχείων που μπορούν να οδηγήσουν σε ανατροπή της ερήμην απόφασης.⁵⁴ Η διάταξη του άρθρου 9 έχει συγκεντρώσει αρκετή κριτική στην θεωρία, καθώς η επιλογή να περιοριστεί το δικαίωμα σε νέα δίκη, του ερήμην καταδικασθέντα κατηγορουμένου, μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που δεν τηρήθηκαν οι προϋποθέσεις της παραγράφου 2 του άρθρου 8, έχει αξιολογηθεί ότι παρέχει μικρότερη του ελάχιστα αποδεκτού προστασία και σε κάθε περίπτωση δεν κατορθώνει να ανταποκριθεί στα επίπεδα προστασίας που έχουν τεθεί από την νομολογία του ΕΔΔΑ.⁵⁵

Περαιτέρω αξίζει να σημειωθεί ότι στην Οδηγία δεν εξειδικεύεται ένα ζήτημα που παρουσιάζει πρακτικό ενδιαφέρον, ιδίως ως προς την εφαρμογή της, υπό εξέταση, διάταξης. Πιο συγκεκριμένα δεν διευκρινίζεται ποιος φέρει το βάρος της απόδειξης ως προς την τήρηση ή μη των υποχρεώσεων του κρατικών οργάνων για την διαδικασία κλήτευσης. Ως προς το θέμα αυτό το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι κατ' αρχάς το βάρος απόδειξης της γνώσης του κατηγορουμένου για την εναντίον δίκη και συνεπώς για την πλήρωση του κριτηρίου της αδιαμφισβήτητης παραίτησης του σχετικού δικαιώματος παράστασης στην εναντίον του δίκη φέρουν οι αρχές⁵⁶. Με την άποψη αυτή συμφωνεί και το ΔΕΕ στις πρόσφατες αποφάσεις του, όπως κατωτέρω θα αναλυθεί.

Περαιτέρω το άρθρο 10 της οδηγίας κατοχυρώνει το δικαίωμα των υπόπτων και κατηγορουμένων σε αποτελεσματικό ένδικο μέσο προστασίας, στην περίπτωση όπου παραβιάζονται τα δικαιώματά τους. Το δικαίωμα σε αποτελεσματικά ένδικα μέσα, κατοχυρώνεται ευθέως τόσο στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ, όσο και το άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ. Η βασική απαίτηση των ανωτέρω διατάξεων είναι ότι το ένδικο μέσο θα πρέπει να είναι αποτελεσματικό τόσο κατά νόμο, όσο και στην ουσία, συνεπώς κριτική έχει ασκηθεί από μέρος των θεωρητικών στην γενικού χαρακτήρα διατύπωση της διάταξης, η οποία δεν συμβάλει την εξατομίκευση της δυνατότητας ένδικης προστασίας, ανάλογα με τις ειδικότερες κάθε φορά

⁵⁴ Σύμφωνα με την Ολ. Τσόλκα, η μη τήρηση (και) του δικαιώματος του κατηγορουμένου να εκπροσωπηθεί από συνήγορο πρέπει να ενεργοποιεί το δικαίωμά του σε νέα δίκη, καθώς οι όροι που τίθενται στο άρθρο 9 της οδηγίας δεν διατυπώνονται διαζευκτικά και ταυτόχρονα κάτι τέτοιο επιβάλλει η σύμφωνη με την επιταγή της ομοιογένειας ερμηνεία του άρθρου 9 της οδηγίας. Ολ. Τσόλκα (2016), ό.π. σελ. 237.

⁵⁵ B. L. Bachmaier Winter (2019), ο.π. σελ. 663, υπό στοιχείο 4.3. Right to a New Trial.

⁵⁶ Βλ. S. Ruggeri (2019), Personal Participation in Criminal Proceedings, In Absentia Trials and Inaudito Reo Procedures. Solution Models, and Deficiencies in the ECtHR, ο.π. σελ.586επ.

περιστάσεις⁵⁷. Σε κάθε περίπτωση όμως, η εξειδίκευση που παρέχει η σκέψη 44, του προοιμίου της οδηγίας, η οποία προσδιορίζει την έννοια του αποτελεσματικού μέσου ένδικης προστασίας, ως εκείνη που θα έχει σαν αποτέλεσμα την επαναφορά του υπόπτου ή κατηγορούμενου στην θέση που θα είχε, αν δεν είχαν παραβιαστεί τα δικαιώματά του, συμβάλει στην διαφύλαξη του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και σεβασμού των δικονομικών δικαιωμάτων.

Τέλος ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει και το άρθρο 13 της οδηγίας, το οποίο ρητά σημειώνει ότι η ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας δεν είναι δυνατόν να οδηγήσει σε περιορισμό ή απόκλιση από τα δικαιώματα και τις δικονομικές εγγυήσεις του ΧΘΔΕΕ και της ΕΣΔΑ. Ομοίως δεν είναι δυνατόν να παρεμποδίσει οποιοδήποτε κράτος μέλος το επιθυμεί από το να παράσχει υψηλότερο βαθμό προστασίας στα συγκεκριμένα δικονομικά δικαιώματα. Εξίσου σημαντική και η ανάλυση που περιλαμβάνεται στην σκέψη (48) του προοιμίου της οδηγίας σύμφωνα με την οποία *«Το επίπεδο προστασίας που παρέχουν τα κράτη μέλη δεν πρέπει ποτέ να υπολείπεται των προτύπων του Χάρτη ή της ΕΣΔΑ, όπως αυτά έχουν ερμηνευτεί από την νομολογία του Δικαστηρίου και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.»*.

1.3. Η σημασία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 για το δικαίωμα της παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη του και η συμβολή της στην διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Δημόσιας Τάξης

Σύμφωνα με όσα ανωτέρω αναλυτικώς εκτέθηκαν η Οδηγία ΕΕ 2016/343 θέτει τα ελάχιστα αποδεκτά όρια προστασίας για την διεξαγωγή ερήμην δικών εις βάρος υπόπτων ή κατηγορουμένων, στοχεύοντας συνεπώς στην εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών των κρατών μελών, προσδιορίζοντας την ελάχιστη αποδεκτή προστασία του δικαιώματος. Όπως ρητά προβλέπεται στο άρθρο 14 παράγραφος 1 της Οδηγίας, τα κράτη μέλη έπρεπε να ενσωματώσουν στην εσωτερική τους έννομη τάξη την Οδηγία, μέχρι την 1^η Απριλίου 2018. Μετά την πάροδο της συγκεκριμένης ημερομηνίας και ασχέτως του εάν όλα τα κράτη μέλη προέβησαν εμπρόθεσμα στην λήψη των απαραίτητων νομοθετικών μέτρων ενσωμάτωσης, οι διατάξεις των άρθρων 8 και 9 της Οδηγίας έχουν άμεση εφαρμογή, καθώς οι διατάξεις αυτές

⁵⁷ Βλ. Debbie Sayers, The New Directive on the Presumption of Innocence : protecting the golden thread. EU Law Analysis, <http://eulawanalysis.blogspot.com/2015/11/the-new-directive-on-presumption-of.html>. P. 8 of 9.

είναι επαρκώς εξειδικευμένες και ακριβείς και συνεπώς είναι δεσμευτικές και ισχυρές στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών⁵⁸. Αυτό με απλά λόγια σημαίνει ότι μετά την πάροδο της ως άνω ημερομηνίας, ο κάθε κατηγορούμενος ή ύποπτος έχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί τα δικαιώματα που κατοχυρώνει η οδηγία, ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, ακόμα και εάν ο εθνικός νομοθέτης δεν την έχει ενσωματώσει ή δεν την έχει ενσωματώσει ορθά⁵⁹.

Το γεγονός ότι ένα νομοθέτημα δευτερογενούς Ενωσιακού δικαίου με δεσμευτική και άμεση ισχύ, όπως η Οδηγία 2016/343 αναγνωρίζει και ενδυναμώνει δικονομικά δικαιώματα σε υπόπτους και κατηγορούμενους στον τομέα του ποινικού δικαίου, αποτελεί άμεση και ευθεία έκφραση του Ενωσιακού νομοθέτη προς συγκεκριμένη κατεύθυνση. Ταυτόχρονα οι διατάξεις της Οδηγίας υποχρεωτικά θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, κατά την ερμηνεία και ανάλυση συναφών ενωσιακών νομοθετημάτων αναφορικά με τις ερήμην δίκες και το δικαίωμα του κατηγορουμένου να παρίσταται στην δίκη του, όπως για παράδειγμα της απόφασης πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης ή της Οδηγίας (ΕΕ) 2012/13.⁶⁰

Σύμφωνα με ορισμένους θεωρητικούς η θέσπιση της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 έχει μάλιστα ευρύτερη σημασία, καθώς συμβάλει στην διαμόρφωση του περιεχόμενου της Ενωσιακής Δημόσιας Τάξης. Ειδικότερα η συγκεκριμένη Οδηγία στοχεύει στην θέσπιση ελάχιστων κοινών ορίων προστασίας του δικαιώματος του κατηγορουμένου να παρίσταται στη εναντίον του δίκη, όπως αυτά έχουν προσδιοριστεί από τη ΕΣΔΑ, κατά την νομολογιακή διαμόρφωση του συγκεκριμένου θεμελιώδους δικαιώματος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην σκέψη 9 του προοιμίου της Οδηγίας *«Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι να ενισχυθεί το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, με τη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων για ορισμένες πτυχές του τεκμηρίου της αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη.»* Η διατύπωση αυτή, αλλά και όσα αναφέρονται επίσης στην σκέψη 1 του προοιμίου της οδηγίας, καταδεικνύουν ότι το περιεχόμενο της οδηγίας είναι συνδεδεμένο άμεσα με τις εγγυήσεις εκείνες που αποτελούν μέρος της Ευρωπαϊκής Δημόσιας Τάξης, καθώς η σπουδαιότητα της αρχής της δίκαιης δίκης είναι τόσο σημαντική για αυτήν, ώστε και οι ως άνω ρυθμίσεις αποτελούν μέρος της⁶¹.

⁵⁸ Simon Hix (2009), Το πολιτικό Σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, κεφάλαιο 4, σελ. 151 επ.

⁵⁹ Πρόκειται για το λεγόμενο «Κάθετο αποτέλεσμα» των ενωσιακών νομοθετημάτων, το οποίο η νομολογία του ΔΕΕ έχει αναγνωρίσει ότι υφίσταται και στις οδηγίες, όσες φορές οι διατάξεις αυτών είναι επαρκώς εξειδικευμένες και ακριβείς, ΔΕΕ C-129/1996, C-148/1978, C-8/1981 κ.α.

⁶⁰ Anne Schneider (2019), ο.π., βλ. ιδίως 3.1 The Impact of Directive 2016/343/EU, σελ. 608 επ.

⁶¹ Anne Schneider (2019), ο.π., βλ. ιδίως 3.3.1 European Public Order and Fundamental Rights, σελ. 623 επ.

Η ανωτέρω διαπίστωση έχει άμεση επίδραση τόσο στην εναρμόνιση των κοινών ελάχιστων κανόνων προστασίας στον τομέα των ερήμην δικών, όσο και στο πεδίο της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων, που εκδόθηκαν ερήμην του κατηγορούμενου. Όπως ήδη αναφέρθηκε ανωτέρω, το άρθρο 8 παράγραφος 2 εδ. α' της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 βασίζεται σε γενικές γραμμές στην διατύπωση του άρθρου 4^α παράγραφος 1 στοιχείο i της απόφασης πλαίσιο 2009/299. Η διατύπωση καίτοι σχεδόν όμοια, έχει όμως ορισμένες διαφορές. Στο κείμενο του άρθρου 8 §2 της Οδηγίας, αλλά και στην συναφή επεξηγηματική σκέψη 36, αναφέρεται ότι απαιτείται η ενημέρωση του κατηγορουμένου για την εναντίον του δίκη και ότι αυτή η ενημέρωση μπορεί να προέρχεται, είτε από ευθείας κλήτευσή του ή από την «με άλλα μέσα» ενημέρωσή του. Η διατύπωση αυτή, που έχει δεχτεί σημαντική κριτική, παρέχει ένα ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας στα κράτη μέλη, ως προς το με ποιους άλλους τρόπους είναι εφικτή η γνωστοποίηση στον κατηγορούμενο της εναντίον του ποινικής διαδικασίας⁶².

Αντιθέτως στην απόφαση πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 4^α παράγραφος 1, ρητά απαιτείται η αδιαμφισβήτητη επιβεβαίωση του ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος έχει ενημερωθεί για την εναντίον του δίκη.

Επί της αλληλεξάρτησης των πιο πάνω διατάξεων και την συμβολή τους στην διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Δημόσιας Τάξης είναι βέβαιο ότι με ενδιαφέρον αναμένεται η θέση του ΔΕΕ, το οποίο ακόμα δεν έχει ευθέως ασχοληθεί με την ερμηνεία των διατάξεων των άρθρων 8 και 9 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343. Όμως με σειρά πολύ σημαντικών πρόσφατων αποφάσεών του, στον τομέα της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών αποφάσεων, που εκδόθηκαν ερήμην των κατηγορουμένων, το δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όχι μόνον έχει εναρμονίσει την νομολογία του με τα επίπεδα προστασίας έχουν τεθεί από το ΕΔΔΑ, αλλά και σε ορισμένες περιπτώσεις έχει προχωρήσει ακόμα περισσότερο, λαμβάνοντας πιο τολμηρές και προωθημένες θέσεις.

Στο βαθμό δε που αρκετές από τις αποφάσεις αυτές εκδόθηκαν σε χρόνο που η Οδηγία ΕΕ 2016/343 ήταν σε ισχύ⁶³, είναι βέβαιο ότι το ΔΕΕ έλαβε υπόψη του τις διατάξεις της, στην

⁶² L. Bachmaier Winter (2019), ο.π., ιδίως υπό 4. EU Law on Trials In Absentia and the Directive 2016/343, σελ.656 επ.

⁶³ Βλ. για παράδειγμα C-108/16, Dworzecki

ερμηνεία του άρθρου 4^α παράγραφος 1 στοιχείο i της απόφασης πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, στην οποία προχώρησε με τις αποφάσεις αυτές, δημιουργώντας το νομικό υπόστρωμα για την ενιαία ερμηνευτική προσέγγιση όλων των ενωσιακών νομοθετημάτων που αφορούν τις ερήμην δίκες⁶⁴.

2. Η ερμηνευτική προσέγγιση του δικαιώματος του κατηγορουμένου να γνωρίζει την εναντίον του ποινική διαδικασία από το Δ.Ε.Ε.

2. 1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Όπως ήδη ανωτέρω σημειώθηκε, το ΔΕΕ ασχολήθηκε με την ερμηνεία θεμελιωδών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων σε ποινικές διαδικασίες, όπως το δικαίωμα του κατηγορουμένου να ενημερωθεί για την εναντίον του ποινική δίκη, πολύ αργότερα από το ΕΔΑΑ. Αυτό ήταν απολύτως λογικό καθώς αφορμή στο Δικαστήριο του Λουξεμβούργου να ασχοληθεί με την ερμηνεία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων έδωσαν πρωτίστως η υιοθέτηση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η απόφαση πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, αλλά και οι οδηγίες για τα δικονομικά δικαιώματα των κατηγορουμένων και υπόπτων που υιοθετήθηκαν σε εκτέλεση των προβλέψεων του Οδικού Χάρτη και του Προγράμματος της Στοκχόλμης.⁶⁵

Στο σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα που έχει παρέλθει από την υιοθέτηση των ανωτέρω σημαντικών νομοθετικών κειμένων, με τα οποία στην ουσία ξεκίνησε η διαμόρφωση μιας ενωσιακής έννομης τάξης στον τομέα της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων και κατηγορουμένων και του ποινικού δικαίου, το ΔΕΕ έχει εκδώσει μια σειρά από σημαντικές αποφάσεις και το σημαντικότερο έχει διανύσει ήδη μια σημαντική εξελικτική διαδρομή στην νομολογία του.

Πιο συγκεκριμένα το ΔΕΕ με σειρά πρόσφατων αποφάσεων του, οι οποίες θα εξετασθούν κατωτέρω, έχει απομακρυνθεί από την στενή και μάλλον αυστηρά τελολογική και φορμαλιστική, υπέρ της αρχής της αμοιβαίας συνεργασίας και εμπιστοσύνης, προσέγγιση στην

⁶⁴ Η Α. Schneider (2019) μάλιστα ισχυρίζεται ότι λόγω της στάσης του ΔΕΕ τα κράτη μέλη πρέπει να προσαρμόσουν τα ποινικά δικονομικά τους συστήματα στο άρθρο 4^α της απόφασης πλαίσιο και όχι στο 8(2) της Οδηγίας 2016/343., ο.π. σελ. 605 επ.

⁶⁵ Βλ., ανωτέρω υπό κεφάλαιο 3 της παρούσας και ιδίως 3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

οποία είχε προβεί στην υπόθεση Melloni⁶⁶. Στην υπόθεση αυτή το ΔΕΕ απαντώντας σε προδικαστικά ερωτήματα του Ανώτατου Δικαστηρίου της Ισπανίας, αναφορικά με την ερμηνεία των διατάξεων της απόφασης πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ και την πιθανή σύγκρουσή τους με την διάταξη του άρθρου 24§2 του Ισπανικού Συντάγματος για την προστασία του θεμελιώδους δικαιώματος σε δίκαιη δίκη και ειδικότερα σε διαδικασίες ερήμην του κατηγορουμένου, σημείωσε ότι μια ευρεία ερμηνευτική προσέγγιση των διατάξεων της απόφασης πλαίσιο και του ΧΘΔΕΕ θα στέκονταν, ως πιθανό εμπόδιο στην εμπέδωση της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και συνεπώς θα ήταν εμπόδιο στην ανάπτυξη της δικαστικής συνεργασίας στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αναπόφευκτη συνέπεια αυτής της ερμηνευτικής προσέγγισης ήταν μια πολύ περιοριστική ερμηνεία του άρθρου 53 του ΧΘΔΕΕ, καθώς το Δικαστήριο στην συγκεκριμένη υπόθεση προέκρινε την αποτελεσματικότητα των διατάξεων του Ενωσιακού δικαίου και την αρχής της αμοιβαίας δικαστικής συνεργασίας, κρίνοντας ότι σε όσες περιπτώσεις ο Ευρωπαίος Νομοθέτης έχει, σε συγκεκριμένο τομέα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, προχωρήσει σε εξαντλητική εναρμόνιση, τότε τα κράτη μέλη δεν έχουν την δυνατότητα να απαιτήσουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας, ακόμη και αυτό επιβάλλεται από τα εθνικά τους Συντάγματα⁶⁷.

Από την υπόθεση Melloni, η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξελίχθηκε, καθώς με σημαντικές αποφάσεις του, το ΔΕΕ έχει λάβει θέσεις ενίσχυσης και ενδυνάμωσης της παρεχόμενης προστασίας του δικαιώματος του κατηγορούμενου να παρίσταται στην εναντίον του ποινική διαδικασία.

Κρίσιμο να σημειωθεί ότι μέχρι και σήμερα έχει εκδοθεί μόλις μια, πολύ πρόσφατη, απόφαση του ΔΕΕ, η οποία ασχολείται ευθέως με την ερμηνεία του άρθρου 8 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343. Το Δικαστήριο όμως της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε την δυνατότητα να ασχοληθεί εκτενώς με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να γνωρίζει την εναντίον του ποινική διαδικασία, με αφορμή την ερμηνεία διατάξεων συναφών νομοθετημάτων, όπως η απόφαση πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ και η Οδηγία (ΕΕ) 2012/13.

⁶⁶ C-399/2011 Melloni v. Ministerio Fiscal, απόφαση της Ευρείας Σύνοψης του Δικαστηρίου της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2013.

⁶⁷ Vanessa Franssen, Melloni as a wake-up call- Setting limits to Higher National Standards of Fundamental Rights Protection.<https://europeanlawblog.eu/2014/03/10/melloni-as-a-wake-up-call-setting-limits-to-higher-national-standards-of-fundamental-rights-protection/>

2.2. Η νομολογιακή αντιμετώπιση του δικαιώματος από το ΔΕΕ.

2.2.1. Η απόφαση DWORZECKI της 24^{ης} Μαΐου 2016, C-108/16 PPU

Η συγκεκριμένη υπόθεση αφορά αίτηση εκτελέσεως στις Κάτω Χώρες ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης που εκδόθηκε από πολωνικό δικαστήριο κατά του P. Dworzecki. Το εν λόγω ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης αποσκοπούσε στην εκτέλεση τριών στερητικών της ελευθερίας ποινών, μια εκ των οποίων επιβλήθηκε στο πλαίσιο δικής στην οποία ο P. Dworzecki δεν παρέστη αυτοπροσώπως.

Από τα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε προς το ΔΕΕ το αιτούν δικαστήριο, το προς διερεύνηση κρίσιμο θέμα που ανέκυψε ήταν το κατά πόσο η κοινοποίηση κλήτευσης σε ενήλικο σύνολο (εν προκειμένω, τον παππού του P. Dworzecki), που κατοικεί στη δηλωθείσα από το εκζητούμενο πρόσωπο διεύθυνση, μπορεί να θεωρηθεί ότι πληροί την προϋπόθεση του άρθρου 4α, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 13ης Ιουνίου 2002, για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση-πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 2009.

Με την τολμηρή αυτή απόφασή του το ΔΕΕ απομακρύνθηκε από προηγούμενες προσεγγίσεις του, περί αμάχητου χαρακτήρα της αρχής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης⁶⁸, τονίζοντας ότι το άρθρο 4^α §1 σημείο i της απόφασης πλαίσιο 2002/584 έχει την έννοια ότι οι εκφράσεις «είχε κλητευθεί αυτοπροσώπως» καθώς και «είχε δι' άλλων μέσων ενημερωθεί πραγματικά και επισήμως για την προγραμματισμένη ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης αυτής, κατά τρόπον ώστε να αποδεικνύεται σαφώς ότι τελούσε εν γνώση της προγραμματισμένης δίκης», οι οποίες περιλαμβάνονται στην εν λόγω διάταξη, αποτελούν αυτοτελείς έννοιες του δικαίου της Ένωσης και πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπο ενιαίο σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Όπως μάλιστα επισήμανε ο Γενικός Εισαγγελέας στις παραγράφους 43, 44 των προτάσεων του η διάταξη αυτή εντάσσεται στον ειδικό τομέα του ποινικού δικαίου, γεγονός που συνεπάγεται την ύπαρξη αυξημένων εγγυήσεων και συνδέεται στενά με τα θεμελιώδη

⁶⁸ Βλ. § 38 Προτάσεων Γενικού Εισαγγελέα Michal Bobek.

δικαιώματα άμυνας και το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής που κατοχυρώνονται στα άρθρα 47 και 48 του ΧΘΔΕΕ.⁶⁹

Συνοψίζοντας και ερμηνεύοντας το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εμφανίζεται αυτοπροσώπως στη δίκη, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην παράγραφο 42 σημείωσε ότι αυτό συνιστά ουσιώδες στοιχείο του δικαιώματος για δίκαιη δίκη, εντούτοις η απαίτηση αυτή δεν είναι απόλυτη. Ο κατηγορούμενος μπορεί, εξ ιδίας βουλήσεως, να παραιτηθεί του δικαιώματος αυτού ρητώς ή σιωπηρώς, υπό την προϋπόθεση ότι η παραίτηση χωρεί κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτησης, συνδυάζεται με κατ' ελάχιστον εγγυήσεις αντίστοιχες της σοβαρότητας της παραβάσεως της ποινικής νομοθεσίας εξαιτίας της οποίας έχει ασκηθεί δίωξη κατά του κατηγορουμένου και δεν προσκρούει σε κανένα σημαντικό δημόσιο συμφέρον.

Το Δικαστήριο κατέληξε δε με την απόφασή του τονίζοντας ότι λαμβάνοντας υπόψη, το γράμμα της διάταξης του άρθρου 4α, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της αποφάσεως-πλαισίου 2002/584, όπως αυτή ισχύει σήμερα, σύμφωνα με το οποίο πρέπει να αποδεικνύεται σαφώς ότι ο ενδιαφερόμενος «τελούσε εν γνώσει της προγραμματισμένης δίκης», το γεγονός ότι ένα έγγραφο κλητεύσεως παραδόθηκε σε τρίτο πρόσωπο το οποίο ανέλαβε να παραδώσει το εν λόγω έγγραφο στον ενδιαφερόμενο, ανεξάρτητα από το αν αυτό το τρίτο πρόσωπο, αποτελεί ή όχι, μέλος του νοικοκυριού του, εν λόγω, ενδιαφερόμενου, δεν μπορεί αυτό καθαυτό, να πληροί τις απαιτήσεις αυτές.

Συγκεκριμένα, ένας τέτοιος τρόπος κλήτευσης δεν παρέχει τη δυνατότητα να αποδειχθούν αδιαμφισβήτητα, ούτε το ότι ο ενδιαφερόμενος «πράγματι» έλαβε τις πληροφορίες σχετικά με την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης του, ούτε ενδεχομένως, το ακριβές χρονικό σημείο της λήψεως των εν λόγω πληροφοριών.

Η κρίση του ΔΕΕ περί του ότι «πρέπει να αποδεικνύεται σαφώς ότι ο ενδιαφερόμενος τελούσε εν γνώσει της προγραμματισμένης δίκης», μεταφέρει το βάρος της απόδειξης στην κατηγορούσα αρχή για να αποδείξει ότι μέσω μιας επίδοσης σε τρίτο πρόσωπο, όντως ο κατηγορούμενος έλαβε γνώση της εναντίον του προγραμματισμένης δίκης. Από τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης συνάγεται ότι για το ΔΕΕ η υποχρέωση αυτή της

⁶⁹ Το ΔΕΕ αποφάνθηκε το πρώτον ως προς την συμβατότητα του συστήματος που θεσπίζεται με το άρθρο 4^α της απόφασης πλαισίου με τα άρθρα 47 και 48 του ΧΘΔΕΕ στην υπόθεση Melloni C-399/11.

κατηγορούσας αρχής είναι ουσιαστική και δεν αρκούν επαγωγικά συμπεράσματα, αλλά πλήρης απόδειξη της γνώσης του κατηγορουμένου.

Υπό την έννοια αυτή πρόκειται προφανώς για μια επαναστατική απόφαση, η οποία ερμηνεύοντας, την, ούτως ή άλλως, προωθημένη διάταξη του άρθρου 4α, παράγραφος 1, στοιχείο α', σημείο i, της αποφάσεως-πλαίσιου 2002/584⁷⁰, όπως αυτή τροποποιήθηκε με το άρθρο 2 παράγραφος 1 της απόφασης πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, υιοθέτησε μια θέση πιο αυστηρή υπέρ της διασφάλισης του δικαιώματος του κατηγορουμένου να γνωρίζει την εναντίον του ποινική δίκη, από τις αντίστοιχες θέσεις του ΕΔΔΑ.

Καταληκτικά η απόφαση Dworzecki παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον καίτοι δεν αφορά την ερμηνεία του άρθρου 8 της Οδηγίας ΕΕ 2016/343, αλλά του άρθρου 4^α παράγραφος 1 στοιχείο i της απόφασης πλαίσιο για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης, όπως ισχύει σήμερα.

Το ΔΕΕ στην απόφαση αυτή προχώρησε σε μια εις βάθος ανάλυση των απαιτήσεων που θέτει το άρθρο 4^α παράγραφος 1 στοιχείο i αποφαινόμενο, ευθέως, ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές φέρουν το βάρος απόδειξης της αναμφίβολης γνώσης του κατηγορουμένου ή υπόπτου για εναντίον του ποινική διαδικασία. Στον αντίποδα η διάταξη της παραγράφου 2 του άρθρου 8 της Οδηγίας ΕΕ 2016/343 απαιτεί σαφώς «ηπιότερο» βάρος απόδειξης, καθώς αρκείται απλά στην «ενημέρωση» του υπόπτου ή κατηγορούμενου για την εις βάρος του δίκη. Σύμφωνα δε με την επεξηγηματική σκέψη 36 του προοιμίου της Οδηγίας, ως ενημέρωση λογίζεται πέρα από την αυτοπρόσωπη κλήτευση, η με άλλα μέσα ενημέρωση. Διατύπωση που σαφέστατα αναθέτει σαφώς ελαφρύτερο βάρος απόδειξης στις εθνικές αρχές από την αντίστοιχη διατύπωση του άρθρου 4^α παράγραφος 1 του Ε.Ε.Σ, όσο και κυρίως από την ιδιαίτερα αυστηρή ερμηνευτική προσέγγιση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Dworzecki.

Με δεδομένο ότι κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης Dworzecki, η οδηγία (ΕΕ) 2016/343 είχε καταστεί μέρος της Ευρωπαϊκής έννομης τάξης είναι βέβαιο ότι το ΔΕΕ έλαβε υπόψη του τις προβλέψεις της, για την ερμηνευτική προσέγγιση των απαιτήσεων του άρθρου 4^α παράγραφος 1 στοιχείο i του Ε.Ε.Σ.

⁷⁰ Χαρακτηριστικά στις Προτάσεις του ο Γενικός Εισαγγελέας Μ. BOBEK σημειώνει στην § 74 ότι η διατύπωση του άρθρου 4^α § 1 στοιχείο α' σημείο I της απόφασης πλαίσιο διασφαλίζει σαφώς ευρύτερη προστασία από την ΕΣΔΑ, καθώς προβλέπει ρητή εγγύηση σχετικά με το αποτέλεσμα της κοινοποίησης η οποία πρέπει να περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με την ημερομηνία και τον τόπο διεξαγωγής της δίκης.

Αξίζει συνεπώς να σημειωθεί ότι το αυστηρό επίπεδο απόδειξης της «αδιαμφισβήτητης» γνώσης του κατηγορουμένου ή υπόπτου για την εναντίον του ποινική διαδικασία, που τέθηκε από την ερμηνευτική προσέγγιση του ΔΕΕ στην, υπό εξέταση, υπόθεση βρίσκεται σε απόλυτη ευθυγράμμιση με την θέση που εκφράζει ο Γενικός Εισαγγελέας M. Bobek στην παράγραφο 36 της πρότασής του, σύμφωνα με την οποία η διάταξη το άρθρου 4^α παράγραφος 1 στοιχείο i θέτει τα ελάχιστα όρια προστασίας⁷¹. Συνεπώς τα κράτη μέλη όταν εκδίδουν ένα Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης θα πρέπει να έχουν φροντίσει να αποδεικνύεται αδιαμφισβήτητα, ότι ο εκζητούμενος ερήμην καταδικασθείς, είχε λάβει γνώση της εναντίον του ποινικής διαδικασίας και συνεπώς, ιδίως μετά την έκδοση της απόφασης Dowrzecki ορθό είναι να προσαρμόσουν τις σχετικές διατάξεις του ποινικό δικονομικού τους δικαίου στις απαιτήσεις του άρθρου 4^α παράγραφος 1 στοιχείο i της απόφασης πλαίσιο 2002/584, όπως αυτή τροποποιήθηκε με το άρθρο 2 παράγραφος 1 της απόφασης πλαίσιο 2009/299 για το Ε.Ε.Σ και όχι στην διάταξη του άρθρου 8 παράγραφος 2 της οδηγίας (ΕΕ) 2019/343⁷².

2.2.2. Οι υποθέσεις COVACI C- 216/2014 και οι συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-124/2016, TRANCA C-188/2016 REITER και C-213/2016 OPRIA

Αν και εκδόθηκαν με διαφορά περίπου 2 ετών οι υποθέσεις αυτές παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς αντιμετώπισαν με τον ίδιο τρόπο, υποβληθέντα προδικαστικά αιτήματα για την ερμηνεία των άρθρων 2, 3 παράγραφος 1, στοιχείο γ', και 6, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας (ΕΕ) 2012/13 σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών.

Οι υποθέσεις αυτές δεν αφορούν ευθέως την ερμηνεία του άρθρου 8 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, άλλωστε ως υποθέσεις είναι προγενέστερες της θέσπισής της, ούτε της σχεδόν πανομοιότυπης διάταξης του άρθρου 4^α παράγραφος 1 στοιχείο i του Ε.Ε.Σ. Όμως η προσέγγιση του ΔΕΕ στην ερμηνεία του ουσιαστικού περιεχομένου του δικαιώματος ενημέρωσης του κατηγορουμένου, είναι εξαιρετικά σημαντική και σε κάθε περίπτωση έχει ευρύτερη εφαρμογή, του πλαισίου των διατάξεων της οδηγίας (ΕΕ) 2012/13.

⁷¹ Σε αντίθεση από όσα είχε το ΔΕΕ σημειώσει στη υπόθεση Melloni.

⁷² Βλ. Anne Schneider, ο.π. υπό στοιχείο 3.2, ιδίως σελ. 612 επ.

2.2.2.1. Η υπόθεση COVACI C- 216/2014

Στην υπόθεση Covaci Ρουμάνος υπήκοος, συνελήφθη στην Γερμανία επειδή οδηγούσε ανασφάλιστο όχημα και διότι όπως διαπιστώθηκε η πράσινη κάρτα που έφερε ήταν νοθευμένη. Ο συγκεκριμένος Ρουμάνος υπήκοος δεν είχε μόνιμη διαμονή στην Γερμανία και με βάση τις ισχύουσες εκεί διατάξεις του ζητήθηκε να διορίσει με πληρεξούσιο έγγραφο αντικλήτους. Στο έγγραφο αυτό διευκρινιζόταν, σε γλώσσα που εννοούσε ο κατηγορούμενος, ότι όλα τα δικαστικά έγγραφα επιδίδονται στους ως άνω αντικλήτους και ότι οι προθεσμίες ασκήσεως ενδίκων μέσων αρχίζουν με την επίδοση στους διορισμένους αντικλήτους.

Εναντίον του εκδόθηκε απόφαση σύμφωνα με την απλοποιημένη ποινική διαδικασία που επιτρέπει, για ελάχιστονος σημασίας αξιόποινες πράξεις, που δεν απαιτούν τη φυσική παράσταση του κατηγορουμένου, την επιβολή ποινής μονομερώς, χωρίς ακροαματική διαδικασία. Η απόφαση είναι προσωρινής ισχύος. Αποκτά ισχύ δεδικασμένου μόλις παρέλθει η προθεσμία προβολής αντιρρήσεων που εκπνέει δυο εβδομάδες μετά την επίδοση της, η οποία επιδίδεται, εφόσον χρειαστεί, στους αντικλήτους του κατηγορουμένου.

Το αιτούν δικαστήριο με το προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλλε έθεσε το ερώτημα κατά πόσον η πιο πάνω διαδικασία επιδόσεως της, εκδοθείσας κατά τη συνοπτική διαδικασία, αποφάσεως μέσω αντικλήτου με αποστολή στον κατηγορούμενο με απλό ταχυδρομείο, είναι σύμφωνη προς την οδηγία 2012/13, και ιδίως προς το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την ποινική κατηγορία.

Η πρώτη ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα σκέψη στην απόφαση Covaci, με ευρύτερο ερμηνευτικό αντίκτυπο, απαντά στις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα, ο οποίος ερμηνεύει την έννοια των «ελάχιστων κοινών κανόνων» οι οποίοι θεσπίζονται από τον Ενωσιακό νομοθέτη στα πλαίσια της, κατ' άρθρο 82 παράγραφος 1 ΣΛΕΕ, δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Σύμφωνα συνεπώς με τον Εισαγγελέα η έκφραση «ελάχιστοι κανόνες» δεν πρέπει να ερμηνεύεται περιοριστικά, υπό την έννοια ότι πρόκειται για κανόνες μικρότερης σπουδαιότητας. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μια υποχρεωτική βάση δικονομικών κανόνων, οι οποίοι διασφαλίζουν ότι στα πλαίσια της ποινικής δίκης θα επιτυγχάνεται ο

σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων της δίκαιης δίκης. Μάλιστα κατά τον Γενικό Εισαγγελέα Yves Bot, ο ορθότερος όρος θα ήταν «απαρέγκλιτοι κανόνες».⁷³

Όπως περαιτέρω επισήμανε στις προτάσεις του ο Γενικός Εισαγγελέας, η απαίτηση που θεσπίζει το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 2012/13, σύμφωνα με την οποία λεπτομερή στοιχεία για την ποινική κατηγορία πρέπει να παρέχονται «το αργότερο με τη διαβίβαση του κατηγορητήριου» καλύπτει και την περίπτωση κατά την οποία εκδίδεται απόφαση κατά τη συνοπτική διαδικασία σε βάρος κατηγορουμένου και αυτός μπορεί να προβάλει αντιρρήσεις κατά της εν λόγω αποφάσεως, με συνέπεια ένα δικαστήριο να πρέπει εκ νέου, αλλά αυτή τη φορά στο πλαίσιο συνήθους διαδικασίας, «να αποφανθεί επί του βασίμου της κατηγορίας».

Σε μια τέτοια περίπτωση, το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την ποινική κατηγορία αποσκοπεί στο να παράσχει στον κατηγορούμενο τη δυνατότητα να ασκήσει κατά τρόπο αποτελεσματικό τα δικαιώματα υπεράσπισης του, και ιδίως να ασκήσει ένδικο μέσο κατά της ποινικής αποφάσεως που τον αφορά. Το γεγονός της παραλαβής, απόφασης εκδοθείσας κατά τη συνοπτική διαδικασία, εντός της προθεσμίας των δύο εβδομάδων, που αρχίζει από την επίδοσή της στον αντίκλητο, δεν πρέπει συνεπώς, να στερεί από τον παραλαβόντα το σύνολο της νόμιμης προθεσμίας που δικαιούται για την προβολή αντιρρήσεων κατά της εν λόγω απόφασης, διαφορετικά θίγεται ο σκοπός του δικαιώματος ενημερώσεως σχετικά με την ποινική κατηγορία.

Όπως ειδικότερα σημείωσε το Δικαστήριο στην παράγραφο 63, ο σκοπός του άρθρου 6 της Οδηγίας 2012/13 συνίσταται στην παροχή στους υπόπτους ή κατηγορούμενους για τέλεση αξιόποινης πράξης της δυνατότητας να προετοιμάσουν την υπεράσπισή τους και γενικότερα στην διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας.

Συνεπώς αν η ισχύουσα στη διαφορά της κύριας δίκης προθεσμία των δύο εβδομάδων άρχιζε από τη στιγμή, που ο κατηγορούμενος έλαβε πράγματι γνώση της εκδοθείσας κατά τη συνοπτική διαδικασία αποφάσεως, η οποία τον ενημερώνει για την κατηγορία, κατά την έννοια του άρθρου 6 της Οδηγίας (ΕΕ) 2012/13, θα διασφαλιζόταν ότι θα είχε στη διάθεσή του ολόκληρη την εν λόγω προθεσμία.

⁷³ Βλ. Προτάσεις Γενικού Εισαγγελέα, Yves Bot στην υπόθεση Covaci C-216/14, § 31,32.

Επομένως το ΔΕΕ έκρινε με την σημαντική αυτή απόφασή του, ότι τα άρθρα 2, 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', και 6, παράγραφοι 1 και 3, της Οδηγίας (ΕΕ) 2012/13 δεν αντιτίθενται σε εθνική νομοθετική ρύθμιση κράτους μέλους, όπως αυτή της κύριας δίκης, η οποία, στο πλαίσιο ποινικής δίκης επιβάλλει στον κατηγορούμενο που δεν διαμένει στο εν λόγω κράτος μέλος να διορίσει αντίκλητο για την επίδοση εκδοθείσας, κατά τη συνοπτική διαδικασία ποινικής αποφάσεως, που τον αφορά, υπό τον όρο όμως ότι ο κατηγορούμενος έχει πράγματι στη διάθεσή του ολόκληρη την ταχθείσα προθεσμία για την προβολή αντιρρήσεων κατά της εν λόγω απόφασης.

Είναι βέβαια προφανές ότι η ανωτέρω κρίση του ΔΕΕ δεν έχει εφαρμογή μόνο στην προθεσμία άσκησης ενδίκων μέσων αλλά αφορά και την προθεσμία κλήτευσης του κατηγορουμένου στο ακροατήριο, προκειμένου να διασφαλιστεί η γνώση της εναντίον του ποινικής διαδικασίας, ώστε να καταστεί εφικτό να προετοιμάσει την υπεράσπισή του αποτελεσματικά. Το προστατευόμενο συνεπώς δικαίωμα, τόσο στο άρθρο 6 της Οδηγίας 2012/13, όσο και στο άρθρο 8 της Οδηγίας 2016/343, είναι ταυτόσημο.

2.2.2.2. Οι συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-124/2016 TRANCA, C-188/2016 REITER ΚΑΙ C-213/2016 OPRIA, της 22 Μαρτίου 2017

Στις συνεκδικαζόμενες αυτές υποθέσεις τα προδικαστικά αιτήματα υποβλήθηκαν στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών που κινηθήκαν κατά των Ianos Tranca και Ionel Opria, για κλοπή, και κατά της Tanja Reiter, για σωματική βλάβη και αντίσταση κατά της αρχής.

Το νομικό πλαίσιο σε αυτές τις, συνεκδικαζόμενες, υποθέσεις είναι σχεδόν ίδιο με το αντίστοιχο της υπόθεσης Conaci, καθώς ισχύει και εδώ ότι σε περίπτωση που κατηγορούμενος στα πλαίσια ποινικής διαδικασίας δεν έχει κατοικία στο κράτος μέλος, η απόφαση, που εκδίδεται κατά τη συνοπτική διαδικασία, επιδίδεται στον αντίκλητο, ο δε κατηγορούμενος διαθέτει προθεσμία δύο εβδομάδων για την προβολή αντιρρήσεων κατά της αποφάσεως αυτής, η οποία τρέχει από της επιδόσεώς της στον αντίκλητο. Με τη λήξη της προθεσμίας, η απόφαση αποκτά ισχύ δεδικασμένου.

Όπως ήδη έχει επισημάνει το ΔΕΕ στην απόφαση Covaci⁷⁴ ο επιδιωκόμενος σκοπός του άρθρου 6 της Οδηγίας 2012/13, που συνίσταται στην παροχή στον κατηγορούμενο της δυνατότητας να προετοιμάσει την υπεράσπισή του, όσο και η ανάγκη αποφυγής κάθε διακρίσεως μεταξύ, αφενός, των κατηγορουμένων με τόπο διαμονής που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του οικείου εθνικού νομού και, αφετέρου, των κατηγορουμένων με τόπο διαμονής που δεν εμπίπτει στο εν λόγω πεδίο εφαρμογής, που είναι οι μονοί που υποχρεούνται να διορίσουν αντίκλητο για την επίδοση των δικαστικών αποφάσεων, επιβάλλουν να έχει ο κατηγορούμενος στη διάθεσή του ολόκληρη την εν λόγω προθεσμία προβολής αντιρρήσεων.

Και στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η ανωτέρω επιταγή ικανοποιείται όταν, σε περίπτωση που η εθνική νομοθεσία προβλέπει ότι η προθεσμία προβολής αντιρρήσεων αρχίζει με την επίδοση της εκδοθείσας, κατά τη συνοπτική διαδικασία, απόφασης στον αντίκλητο του κατηγορουμένου, η διάρκεια της προθεσμίας αυτής δεν μειώνεται κατά το χρονικό διάστημα που χρειάζεται ο αντίκλητος προκειμένου να διαβιβάσει την εν λόγω απόφαση στον αποδέκτη της, κατά τρόπον ώστε ο τελευταίος να έχει στη διάθεσή του ολόκληρη την εν λόγω προθεσμία.⁷⁵

Αξιολογώντας τα πιο πάνω δεδομένα το ΔΕΕ σημείωσε στην σκέψη 47 ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν ότι οι κατηγορούμενοι ή οι ύποπτοι στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, οι οποίοι, υπό περιστάσεις όπως αυτές των κυριών δικών, δεν ενημερώνονται σχετικά με την ποινική κατηγορία παρά μόνο κατά το στάδιο της εκτελέσεως της αμετάκλητης καταδικαστικής αποφάσεως, εξακολουθούν να έχουν πάντως την ευχέρεια πλήρους ασκήσεως των δικαιωμάτων τους υπεράσπισης. Προς τον σκοπό αυτό, ο κατηγορούμενος πρέπει να περιέλθει, από τη στιγμή, που έχει λάβει πράγματι γνώση μιας ποινικής αποφάσεως που τον αφορά, στην ίδια κατάσταση όπως αν, η εν λόγω απόφαση του είχε επιδοθεί προσωπικώς, πρέπει δε ιδίως να έχει στη διάθεσή του ολόκληρη την προθεσμία προβολής αντιρρήσεων.

Με τις δύο αυτές, εξόχως σημαντικές, αποφάσεις το ΔΕΕ, προχώρησε πολύ περισσότερο από εκεί που είχε σταματήσει το ΕΔΔΑ με την υπόθεση Yavuz κατά Αυστρίας⁷⁶, σημειώνοντας ότι μόνη η επίδοση σε διορισμένο από τον κατηγορούμενο συνήγορο, δεν επαρκεί για την ικανοποίηση του δικαιώματός του να ενημερωθεί για την εναντίον του ποινική δίκη, καθώς μια τέτοια επίδοση ενδέχεται να οδηγήσει σε, εν τοις πράγμασι, απώλεια ή

⁷⁴ Covaci, C-216/14, § 65.

⁷⁵ Βλ. Covaci, C-216/14, § 67.

⁷⁶ ΕΔΔΑ, Yavuz vs Austria, απόφασης της 27.05.2004, no. 46549/99.

περιορισμό, έστω, δικονομικών του δικαιωμάτων, όπως π.χ η έναρξη μιας δικονομικής προθεσμίας άσκησης δικαιώματος σε χρόνο κατά τον οποίο (επίδοση στον αντίκλητο) ο κατηγορούμενος δεν έχει ακόμα πληροφορηθεί για την εναντίον του απόφαση ή διαδικασία.

Η κρίση του ΔΕΕ σύμφωνα με την οποία ο κατηγορούμενος πρέπει να περιέλθει, από τη στιγμή που έχει λάβει πράγματι γνώση μιας ποινικής αποφάσεως που τον αφορά, στην ίδια κατάσταση όπως αν η εν λόγω απόφαση του είχε επιδοθεί προσωπικώς, πρέπει δε ιδίως να έχει στη διάθεσή του ολόκληρη την προθεσμία προβολής αντιρρήσεων, συνιστά πραγματική επανάσταση, καθώς ένας σημαντικός αριθμός εννόμων τάξεων και πρωτίστως η ελληνική αρκείται σε επιδόσεις σε αντικλήτους για την έναρξη σημαντικών δικονομικών προθεσμιών, πολλές εκ των οποίων ούτε κατ' επίφαση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστούν νόμιμη επίδοση σε κατηγορούμενο.⁷⁷

2.2.3. Η υπόθεση TX και UW, της 13^{ης} Φεβρουαρίου 2020, C-688/2018

Στη συγκεκριμένη υπόθεση το ΔΕΕ για πρώτη φορά κλήθηκε να αποφανθεί, επί της συμβατότητας εθνικών διατάξεων, με το γράμμα της διάταξης του άρθρου 8 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, ύστερα από σχετικό προδικαστικό ερώτημα, που υπέβαλλε το Spetsializiran Nakazatelen Sad (Ειδικό Ποινικό Δικαστήριο της Βουλγαρίας) σε δίκη κατά δεκατριών ατόμων με την κατηγορία της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση⁷⁸.

Στην υπόθεση αυτή το ΔΕΕ κατέληξε στη κρίση ότι υπάρχει απόλυτη συμμόρφωση της εθνικής νομοθεσίας με τις ερευνώμενες διατάξεις. Η κρίση του αυτή ήταν απολύτως δικαιολογημένη, τόσο από τα πραγματικά περιστατικά, όσο και κυρίως από τον μεγάλο βαθμό συμμόρφωσης της εθνικής νομοθεσίας της Βουλγαρίας με τις απαιτήσεις της διάταξης του άρθρου 8 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343.

Συνεπώς η πρώτη απόφαση του Δικαστηρίου του Λουξεμβούργου για την ερμηνεία του άρθρου 8 της Οδηγίας 2016/343, παρουσιάζει ενδιαφέρον μόνο για κάποιες γενικές

⁷⁷ Οι ανωτέρω αποφάσεις έχουν ευθεία εφαρμογή στην Ελληνική εσωτερική έννομη τάξη και ιδίως στις σχετικές διατάξεις του Κ.Π.Δ βλ. Ο. Τσόλκα (2016) :, ο.π. σελ 241 επ.

⁷⁸ Μέχρι και την υπόθεση αυτή στο Δικαστήριο είχε φτάσει ένας αριθμός υποθέσεων, σε ορισμένες εκ των οποίων έχει εκδοθεί και απόφαση, για τις διατάξεις της Οδηγίας 2016/343, οι οποίες όμως αφορούσαν αποκλειστικά την ερμηνεία διατάξεων του κεφαλαίου 2 αυτής, για το Τεκμήριο της Αθωότητας,

σκέψεις του Δικαστηρίου, που περιλαμβάνονται ιδίως στην μείζονα, αλλά και για τα συγκριτικά συμπεράσματα, που μπορούν να εξαχθούν από την μεγάλη συμβατότητα των εθνικών δικονομικών διατάξεων της Βουλγαρίας, με τις απαιτήσεις προστασίας του δικαιώματος του κατηγορούμενου να παρίσταται στην δίκη του.

Ειδικότερα αξίζει να σημειωθεί ότι το ΔΕΕ στις σκέψεις 32 έως και 37 της μείζονας σκέψης του, προχώρησε σε εκτεταμένες αναφορές στην νομολογία του ΕΔΔΑ, σημειώνοντας ότι η αιτιολογική σκέψη 47 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 επιτάσσει τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των αρχών, που αναγνωρίζονται από τον Χάρτη και την ΕΣΔΑ, περιλαμβανομένων και του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Ομοίως αναλύοντας την αιτιολογική σκέψη 33 του προοιμίου της Οδηγίας το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το δικαίωμα των κατηγορουμένων και υπόπτων να παρίστανται στην δίκη τους, βασίζεται στο δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και στο οποίο αντιστοιχούν τα άρθρα 47 εδάφιο δεύτερο και τρίτο και 48 του ΧΘΔΕΕ⁷⁹.

Περαιτέρω και αναλύοντας τον μη απόλυτο χαρακτήρα του προστατευόμενου δικαιώματος των κατηγορουμένων ή υπόπτων να παρίστανται στην δίκη τους σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΔΑ, υπογραμμίζει ότι τυχόν παραίτηση από το δικαίωμα συμμετοχής στην ακροαματική διαδικασία πρέπει να αποδεικνύεται με τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτησης και να συνοδεύεται από ελάχιστες εγγυήσεις ανάλογες με την σοβαρότητά της⁸⁰.

Στην υπόθεση C-688/2018 TX και UW το ΔΕΕ απαντώντας στα προδικαστικά ερωτήματα του Ειδικού Ποινικού Δικαστηρίου της Βουλγαρίας έκρινε και ορθά, ότι οι ερευνώμενες εθνικές διατάξεις είναι απόλυτα εναρμονισμένες με τις απαιτήσεις προστασίας που θέτει το άρθρο 8 της Οδηγίας 2016/343.

Αξίζει για καθαρά συγκριτικούς λόγους σε σχέση με τα ισχύοντα στις αντίστοιχες διατάξεις του Ελληνικού Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, να γίνει σύντομη αναφορά σε όσα προκύπτει από την ερευνώμενη απόφαση ότι ισχύουν στην Βουλγαρία.

⁷⁹ Βλ. επεξηγήσεις ΧΘΔΕΕ, ΕΕ 2007, C303 σελ. 17..

⁸⁰ Βλ. § 37 απόφασης C-688/17.

Ως εισαγωγική παρατήρηση δέον σημειωθεί ότι με βάση τα ισχύοντα στην Βουλγαρία, ως ερήμην διαδικασία λογίζεται αυτή που διεξάγεται, εν τη απουσία, του κατηγορουμένου, ακόμη και αν αυτός εκπροσωπείται από δικηγόρο της επιλογής του.

Εντυπωσιάζει δε η δυνατότητα που αναγνωρίζεται στους κατηγορουμένους, που εκπροσωπούνταν από συνηγόρους της επιλογής τους, οι οποίοι είτε απουσίασαν από μια συνεδρίαση του δικαστηρίου για λόγους ανωτέρας βίας (ασθένεια), είτε αδικαιολόγητα, αφού τους παρασχεθούν πρώτα τα πρακτικά της διαδικασίας στην οποία δεν ήταν παρόντες, να δηλώσουν αν επιθυμούν την επανάληψη της συγκεκριμένης αποδεικτικής διαδικασίας, που διενεργήθηκε εν τη απουσία τους, π.χ. η εξέταση ενός μάρτυρα. Το περιγραφόμενο δικονομικό σύστημα διεξαγωγής μιας δίκης ερήμην, είναι απολύτως βέβαιο ότι είναι ευθυγραμμισμένο, με το ανώτατο μάλιστα επίπεδο προστασίας του δικαιώματος του κατηγορουμένου να παρίσταται στην εναντίον του δίκη και δεν πληροί απλά τα κατώτερα αποδεκτά επίπεδα παρεχόμενης προστασίας. Επίσης εντυπωσιάζει η ευαισθησία του αιτούντος Βουλγαρικού δικαστηρίου, παρά την πρόδηλα αυξημένη συμβατότητα των, υπό έρευνα, εθνικών διατάξεων με τις επιταγές του άρθρου 8 της Οδηγίας 2016/343, να απευθύνει σε κάθε περίπτωση προδικαστικό ερώτημα ζητώντας επιβεβαίωση από το ΔΕΕ.

Η σύγκριση με την αντίστοιχη πρακτική των Ελληνικών Δικαστηρίων προκαλεί δυστυχώς δυσάρεστα συμπεράσματα.

2.3. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Αν και έχει περάσει λίγος χρόνος από την θέσπιση των διατάξεων του τρίτου κεφαλαίου της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 και συνεπώς δεν έχουν ακόμη υποβληθεί, κατ' άρθρο 267 ΣΛΕΕ, επαρκή προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφορικά με την ερμηνεία των διατάξεων των άρθρων 8 και 9 της Οδηγίας και την συμβατότητά τους με αντίστοιχες εθνικές διατάξεις, σαφέστατα προκύπτει από τις ανωτέρω αποφάσεις ότι το ΔΕΕ είχε ήδη την ευκαιρία να προχωρήσει σε εξαιρετικά σημαντικές δικαστικές κρίσεις αναλύοντας και προσδιορίζοντας το ουσιαστικό περιεχόμενο του δικαιώματος του κατηγορουμένου να ενημερώνεται για την εναντίον του ποινική διαδικασία,

μέσα από το πρίσμα συναφών νομοθετημάτων της Ένωσης, όπως της απόφασης πλαίσιο για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης 2009/299/ΔΕΥ και της Οδηγίας (ΕΕ) 2012/13.

Μέσα σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα η νομολογία του ΔΕΕ, έχει πραγματοποιήσει στον, υπό διαμόρφωση, τομέα του Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικαίου πολύ σημαντικά βήματα. Η απομάκρυνση της νομολογίας του ΔΕΕ από δογματικές θέσεις όπως αυτή του αμάχητου χαρακτήρα της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης και η σταδιακή αναγνώριση της ρήτρας επιφύλαξης της ενωσιακής δημόσιας τάξης στο πεδίο των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ως απορρέουσας από την διάταξη της παραγράφου 3 του άρθρου 1 της απόφασης πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ για το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης συμβάλλουν ουσιαστικά στην αποτελεσματικότερη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων στον Ευρωπαϊκό χώρο.

Ταυτόχρονα η επιστροφή του ΔΕΕ στον διάλογο των δύο σημαντικών Ευρωπαϊκών Δικαστηρίων, του Στρασβούργου (ΕΔΔΑ) και του Λουξεμβούργου (ΔΕΕ) με την αναγνώριση στην πρόσφατη νομολογία του, της συμβολής της νομολογίας του ΕΔΔΑ στην διαμόρφωση του περιεχομένου των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ιδίως του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, που προστατεύεται από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και απαντάται στις διατάξεις των άρθρων 47 και 48 του ΧΘΔΕΕ, συμβάλλει ουσιαστικά στην διαμόρφωση και εξέλιξη μιας ενιαίας δι-Ευρωπαϊκής νομολογιακής προσέγγισης στον τομέα των θεμελιωδών δικαιωμάτων και συνεπώς στην αποτελεσματικότερη προστασία τους.

Από τις ανωτέρω αποφάσεις αποδεικνύεται ότι το ΔΕΕ, αποδίδοντας έμπρακτη σημασία στην νομολογιακή διαμόρφωση, από το ΕΔΔΑ, του δικαιώματος του κατηγορουμένου να γνωρίζει την εναντίον του ποινική διαδικασία και να παρίσταται σε αυτήν, αξιοποίησε αυτήν την σωρευμένη δικαστική γνώση και εμπειρία, προχωρώντας ενίοτε στην έκδοση, πιο προωθημένων αποφάσεων, συμβάλλοντας έτσι καθοριστικά στην διαμόρφωση ενός ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Κεφάλαιο Τρίτο

Το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο Ελληνικό ποινικό-δικονομικό σύστημα

1. Επισκόπηση του νόμου ενσωμάτωσης Ν. 4596/2019 και της ευρύτερης αναμόρφωσης των διατάξεων αναφορικά με το δικαίωμα παράστασης του κατηγορούμενου στην ποινική δίκη

Το 2019 μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα έτος σημαντικών αλλαγών στο καθεστώς που διέπει την προστασία του δικαιώματος του κατηγορουμένου να παρίσταται στην δίκη του, στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα στις αρχές του έτους και ειδικότερα τον Φεβρουάριο ενσωματώθηκε, με τον Ν. 4596/2019, στην ελληνική έννομη τάξη η οδηγία (ΕΕ) 2016/343. Με τον νόμο αυτό ο Έλληνας νομοθέτης έκρινε αναγκαίο, προς συμμόρφωση της εσωτερικής έννομης τάξης με την Οδηγία, να τροποποιήσει τις σχετικές με το καθεστώς επιδόσεων (κλητηρίων εγγράφων ή κλήσεων και αποφάσεων) διατάξεις του Κ.Π.Δ, καθώς και τις διατάξεις που διέπουν την ερήμην του κατηγορούμενου διεξαγωγή ποινικής δίκης.

Ακολούθως δε από 1^η Ιουλίου του ιδίου έτους με τον Ν. 4620/2019 τέθηκε σε ισχύ ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, με τον οποίο όχι απλώς διατηρήθηκαν οι τροποποιήσεις που επέφερε ο Ν. 4596/2019, αλλά αυτές επεκτάθηκαν, διευρύνοντας την παρεχόμενη προστασία και επιτυγχάνοντας ευρύτερη και ουσιαστικότερη εναρμόνιση του εσωτερικού δικαίου, τόσο με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/343, όσο και με τις επιταγές της νομολογίας του ΕΔΔΑ για την προστασία του δικαιώματος του κατηγορούμενου να παρίσταται στην εναντίον του δίκη.

Δέον να επισημανθεί, στο σημείο αυτό, ότι των ανωτέρω τροποποιήσεων είχε προηγηθεί η στροφή της ημεδαπής νομολογίας, ως προς την ερμηνεία της έννοιας της «άγνωστης διαμονής», που συντελέστηκε με την απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου με αριθμό 2/2014, συνεπεία των δύο καταδικαστικών για την χώρα μας αποφάσεων του ΕΔΔΑ και ειδικότερα τις Elyasin και Popovitsi κατά Ελλάδα.

Με τον Ν.4596/2019 της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2019, Κεφάλαιο Β' και ειδικότερα το άρθρο 10 αυτού, επιχειρήθηκε από τον Έλληνα νομοθέτη η εναρμόνιση της εσωτερικής έννομης τάξης, με τις διατάξεις της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 ως προς το δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, και ειδικότερα τα άρθρα 8 και 9 αυτής.

Η ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, η οποία σε κάθε περίπτωση έγινε με καθυστέρηση⁸¹, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μάλλον άτολμη, καθώς περιορίστηκε μόνο σε δύο ρυθμίσεις. Η πρώτη αφορούσε την προσθήκη στο άρθρο 155 παράγραφος 2 του τότε ισχύοντος Κ.Π.Δ., εδαφίου που προέβλεπε ρητά την υποχρέωση των αρμόδιων κρατικών οργάνων να αναζητούν τον τόπο κατοικίας ή διαμονής του κατηγορούμενου *«με κάθε πρόσφορο μέτρο, τουλάχιστον με βάση την διεύθυνση που έχει δηλώσει στην τελευταία φορολογική του δήλωση και τα σχετικά στοιχεία που είναι καταχωρημένα στα πληροφοριακά συστήματα του Υπουργείου Οικονομικών»*.

Η δεύτερη έγινε με την τροποποίηση της παραγράφου 3 του άρθρου 340 Κ.Π.Δ. Πιο συγκεκριμένα με τη νέα διάταξη, της οποίας το κείμενο επαναδιατυπώθηκε ως εξής : *«Αν ο κατηγορούμενος δεν εμφανιστεί ή δεν εκπροσωπείται νομίμως από συνήγορο, δικάζεται σαν αν ήταν παρών, εφόσον έχει νομίμως κλητευθεί και έχει ενημερωθεί ότι σε περίπτωση μη εμφανίσεως ή εκπροσώπησης του θα δικαστεί ερήμην»*, προστέθηκε και η υποχρέωση ενημέρωσης του κατηγορουμένου για τις συνέπειες της μη εμφάνισης ή μη εκπροσώπησης του.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4596/2019 και ειδικότερα στις σκέψεις που αφορούν το άρθρο 10 αυτού, με το οποίο εισάγονται οι τροποποιήσεις διατάξεων του, τότε ισχύοντος, Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προς ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, γίνεται εκτεταμένη αναφορά τόσο στις καταδικαστικές αποφάσεις για την Ελλάδα του ΕΔΔΑ, Ρορονίτσι και Ελγασίν, όσο και στην απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου

⁸¹ Σημειώνεται ότι με βάση το άρθρο 14 §1 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, η ενσωμάτωση των διατάξεών της στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών, θα έπρεπε να είχε ολοκληρωθεί το αργότερο μέχρι την 1^η Απριλίου 2018.

Πάγου 2/2014, που μετέβαλε ουσιαστικά την θέση της νομολογίας ως προς τις αγνώστου διαμονής επιδόσεις⁸².

Τέλος από την παράγραφο 2 του άρθρου 5 του Ν.4596/2019 προκύπτει ότι το πεδίο εφαρμογής των συγκεκριμένων διατάξεων ενσωμάτωσης της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, περιορίζεται αφενός μεν στα φυσικά πρόσωπα και αφετέρου στην *stricto sensu* έννοια της ποινικής δίκης, σύμφωνα με το νόημα που αποδίδεται σε αυτήν από τις εθνικές διατάξεις⁸³.

Λίγους μήνες μετά και πιο συγκεκριμένα την 1^η Ιουλίου 2019, τέθηκε σε εφαρμογή ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, ο οποίος ψηφίστηκε με τον Ν. 4620/2019. Με τις διατάξεις του νέου Κώδικα, διατηρήθηκαν οι ανωτέρω τροποποιήσεις των άρθρων 155 παράγραφος 2 και 340 παράγραφος 3 του προηγούμενου Κ.Π.Δ. Περαιτέρω όμως με τον νέο Κ.Π.Δ επήλθαν τροποποιήσεις και άλλων διατάξεων, με τις οποίες συμπληρώθηκαν οι αρχικές αλλαγές που είχαν θεσπιστεί με τον Ν. 4596/2019, προς την κατεύθυνση της πιο ουσιαστικής ενσωμάτωσης των διατάξεων της Οδηγίας στην ελληνική έννομη τάξη, αλλά και των σχετικών επιταγών της νομολογίας του ΕΔΔΑ.

Έτσι με την εισαγωγή του νέου άρθρου 157 Κ.Π.Δ , που αντικατέστησε το προηγούμενο άρθρο 156 για την «Επίδοση σε πρόσωπα άγνωστης διαμονής», η πρόβλεψη της ρητής υποχρέωσης των αρμόδιων κρατικών οργάνων να αναζητούν τον τρόπο κατοικίας ή διαμονής του κατηγορούμενου, που είχε το πρώτον θεσπιστεί με τον Ν. 4596/19 (τροποποίηση της διάταξης του άρθρου 155 §2 Κ.Π.Δ), επεκτάθηκε και συγκεκριμενοποιήθηκε ακόμα περισσότερο με την υιοθέτηση μιας πληρέστατης περιγραφής των υποχρεώσεων αναζήτησης των κατηγορουμένων από τα αρμόδια , για τις επιδόσεις, κρατικά όργανα.

Ομοίως, η προσθήκη με την τροποποίηση από το άρθρο 10 του Ν. 4596/19, της παραγράφου 3 του άρθρου 340 Κ.Π.Δ της υποχρέωσης προηγούμενης ενημέρωσης του κατηγορούμενου για τις συνέπειες της μη εμφάνισής του, ως προϋπόθεση διεξαγωγής ερήμην ποινικής δίκης εναντίον του, επεκτάθηκε και συμπληρώθηκε με την αντίστοιχη τροποποίηση

⁸² ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ στο Σχέδιο Νόμου για την Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 9^{ης} Μαρτίου 2016 κ.α.

⁸³ Η Ο. Τσόλκα, επί του θέματος σημειώνει ότι στο βαθμό που ο όρος «ποινική διαδικασία» συνιστά αυτόνομη έννοια του δικαίου της Ένωσης, οι εθνικοί φορείς της νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας, δεν έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα καθορισμού του πεδίου εφαρμογής που διασφαλίζει η Οδηγία, αλλά δεσμεύονται από το τυχόν νομολογιακό προηγούμενο του ΔΕΕ. Βλ. Τσόλκα, (2020), ο.π. σελ. 130 επ.

της διάταξης του άρθρου 432 παράγραφος 2 Κ.Π.Δ. (κακουργήματα), αλλά κυρίως με την προσθήκη στο άρθρο 321 παράγραφος 2 Κ.Π.Δ, εδαφίου σύμφωνα με το οποίο πρέπει να αναγράφεται στο κλητήριο θέσπισμα, όσο και στην κλήση, ως συνέπεια της μη εμφάνισης του κατηγορουμένου η ερήμην εκδίκαση της υπόθεσης, επί ποινή απαραδέκτου της συζήτησης⁸⁴.

Δεν θα ήταν υπερβολικό να ισχυριστεί κανείς ότι με τον Ν. 4620/2019 που εισήγαγε τον νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας στην εσωτερική έννομη τάξη, οι διατάξεις του νόμου ενσωμάτωσης Ν. 4596/2019, της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, συμπληρώθηκαν, με αποτέλεσμα την ουσιαστικότερη και πληρέστερη εναρμόνιση της εσωτερικής έννομης τάξης, με τις νομοθετικές επιλογές του Ενωσιακού νομοθέτη, αλλά και την σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει ότι δεν υφίστανται ακόμη σημεία που χρήζουν βελτίωσης ή διατάξεις, που προβλέπουν διαδικασίες των οποίων η συμβατότητα με την νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ ερευνάται.

Για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης η παρουσίαση των εθνικών διατάξεων αναφορικά με το ερευνώμενο προστατευόμενο δικαίωμα παράστασης του κατηγορουμένου στην εναντίον του ποινική δίκη, θα γίνει ενιαία και όπως αυτές πλέον ισχύουν, μετά τις πρόσφατες μεταρρυθμίσεις των νόμων 4596 και 4620/2019.

2. Η έννοια της «ερήμην» δίκης κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας

Σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις είναι επιτρεπτή η διεξαγωγή ποινικών διαδικασιών, χωρίς την παρουσία του κατηγορουμένου, υπό δύο βασικές διακρίσεις.

Πιο συγκεκριμένα η πρώτη αφορά τις περιπτώσεις εκείνες, όπου ο κατηγορούμενος δεν παρίσταται μεν αυτοπροσώπως, εκπροσωπείται όμως από διορισμένο συνήγορο. Στην περίπτωση αυτή, η οποία στην εσωτερική έννομη τάξη εμφανίζεται ως «δικαίωμα» του κατηγορουμένου⁸⁵, αυτός θεωρείται δικονομικά «παρών» και συνεπώς η εναντίον του ποινική

⁸⁴ 321 §4 εδ. β' Κ.Π.Δ.

⁸⁵ Το δικαίωμα εκπροσώπησης του κατηγορουμένου στο ακροατήριο δια διορισμένου από αυτόν συνήγορο, μέσω έγγραφης ειδικής εξουσιοδότησης, προβλέπεται ρητά στο άρθρο 340§3 ΚΠΔ, αλλά και στο άρθρο 501 ΚΠΔ και συνεπώς αναγνωρίζεται τόσο στην πρωτοβάθμια, όσο και την δευτεροβάθμια δίκη.

διαδικασία διεξάγεται με τον ακριβώς ίδιο τρόπο, όπως θα διεξαγόταν η διαδικασία αν αυτός ήταν παρών.

Αυτονόητα βέβαια η δικονομική εξομοίωση της, δια πληρεξουσίου, εκπροσώπησης του κατηγορουμένου, με την αυτοπρόσωπη παρουσία του δημιουργεί προβλήματα, καθώς οι δύο διαδικασίες μόνο κατ' όνομα μπορούν να θεωρηθούν ίδιες. Έτσι, η εκπροσώπηση του απόντα κατηγορούμενου στην ποινική δίκη μέσω διορισμένου συνηγόρου δεν είναι δυνατόν να αναπληρώσει κενά που δημιουργούνται στην αποδεικτική διαδικασία. Για παράδειγμα, ενώ η απολογία του κατηγορουμένου, συνιστά αποδεικτικό μέσο, η αναπλήρωση αυτής με μία «τοποθέτηση» του συνηγόρου υπεράσπισης, δε παρέχει αποδείξεις με την στενή έννοια του όρου. Αντίστοιχες δυσκολίες δημιουργούνται και στα δικαιώματα απόδειξης των υπολοίπων παραγόντων της δίκης και ιδίως του θύματος⁸⁶.

Η δεύτερη αφορά τις περιπτώσεις εκείνες όπου μια ποινική διαδικασία διεξάγεται χωρίς την αυτοπρόσωπη παρουσία του κατηγορουμένου, αλλά και χωρίς αυτός να εκπροσωπείται από διορισμένο συνήγορο. Μόνον αυτή η δεύτερη περίπτωση αναγνωρίζεται ως «ερήμην» ποινική διαδικασία από τις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας Οι Εμ. Μπιλλής και Παν. Γκανιάτσος, χαρακτηρίζουν ευφυώς την δεύτερη αυτή περίπτωση ως «γνήσια» ερήμην δίκη⁸⁷.

Όπως ήδη αναλύθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, στοιχείο 1.2 της παρούσας, η επιλογή αυτή του Κώδικα ποινικής Δικονομίας, δεν στοιχίζεται με την νομολογιακή αντιμετώπιση του ζητήματος από το ΕΔΔΑ, καθώς σε αυτήν, υπό τον όρο παρουσία του κατηγορουμένου, νοείται η αυτοπρόσωπη εμφάνιση και συμμετοχή του, κατά την εκδίκαση της υπόθεσής του και αντίστοιχα ως «ερήμην» διεξαγωγή της ποινικής διαδικασίας, νοείται η εκδίκαση της υπόθεσης χωρίς την παρουσία του κατηγορουμένου, ασχέτως του εάν αυτός «εκπροσωπείται» στην διαδικασία δια διορισμένου δικηγόρου, είτε της επιλογής του, είτε από το κράτος.

Από την διαζευκτική και όχι σωρευτική διατύπωση των δύο προϋποθέσεων της παραγράφου 4 του άρθρου 8, καθώς και του άρθρου 9 της Οδηγίας (ΕΕ)2016/343 προκύπτει

⁸⁶ Επί του θέματος βλ. Νίκου Λίβου, Διαδικασία στο ακροατήριο και εκπροσώπηση του κατηγορουμένου κατ' αυτήν. Πoin.Χρον. 2006, σελ. 1.000 επ.. Επίσης ιδιαίτερα επικριτικός έχει σταθεί και ο Ν. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες της Ποινικής Δίκης, 3^η έκδοση Π.Ν. Σάκκουλα, σελ 195 επ.

⁸⁷ «genuine in absentia trial”. E.Billis and P. Gkaniatsos (2019): Report on Greece, in Personal Participation in Criminal Proceedings, Serena Quattrocchio, Stefano Ruggeri, Springer σελ. 165 επ.

ότι δεν υφίσταται σαφής και δεσμευτική κατοχύρωση του δικαιώματος εκπροσώπησης του κατηγορουμένου από συνήγορο, όταν αυτός οικειοθελώς και αναμφισβήτητα παραιτείται από το δικαίωμά του να παραστεί αυτοπροσώπως στην δίκη. Συνεπώς οι οικείες διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας δεν είναι ασύμβατες με τις επιταγές της ενωσιακής δικαιοταξίας. Ομοίως συμβατές με την ΕΣΔΑ κρίνονται και οι διατάξεις των άρθρων 340 § 1 ΚΠΔ και 501 ΚΠΔ, αφού εξασφαλίζουν τον σεβασμό του δικαιώματος εκπροσώπησης από συνήγορο⁸⁸.

3. Η διεξαγωγή ποινικών διαδικασιών ερήμην του κατηγορουμένου, υπό τον Κ.Π.Δ.

Το ελληνικό ποινικό-δικονομικό σύστημα προβλέπει διαφορετικές διατάξεις αναφορικά με την δυνατότητα διεξαγωγής ποινικών δικών, ερήμην του κατηγορουμένου, με βασική διάκριση εκείνη, της βαρύτητας της εκδικαζόμενης πράξης. Πιο συγκεκριμένα στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, υφίστανται διαφορετικές προβλέψεις για τις περιπτώσεις όπου οι αποδιδόμενες εναντίον του απόντα κατηγορούμενου, πράξεις έχουν κακουργηματικό χαρακτήρα και διαφορετικές για τις περιπτώσεις εκείνες όπου οι αποδιδόμενες πράξεις είναι πλημμεληματικού χαρακτήρα.

3.1. Εκδίκαση κακουργημάτων

Όπως ήδη σημειώθηκε, σε υποθέσεις κακουργηματικού χαρακτήρα επιτρέπεται η διεξαγωγή υποθέσεων ερήμην του κατηγορουμένου, αν εκπροσωπείται μέσω διορισμένου, από αυτόν, συνηγόρου τόσο στο πρώτο βαθμό, σύμφωνα με το άρθρο 340 § 3 Κ.Π.Δ, όσο και στο δεύτερο βαθμό, σύμφωνα με το άρθρο 501 ΚΠΔ.

Αντιθέτως, και σύμφωνα με την διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 432 Κ.Π.Δ, δεν επιτρέπεται η εκδίκαση της υπόθεσης εναντίον κατηγορουμένου, που έχει χαρακτηριστεί στο στάδιο της παραπομπής του ως «άγνωστης» διαμονής, υπό τους όρους και τις προϋποθέσεις του άρθρου 157 Κ.Π.Δ και ο οποίος δεν έχει παρουσιαστεί ή συλληφθεί μέσα σε ένα μήνα από την επίδοση του παραπεμπτικού βουλεύματος. Η εναντίον του

⁸⁸ Επί του θέματος, βλ. Τσόλκα (2016), ο.π, σελ, 230 επ και ιδίως 233.

κατηγορουμένου διαδικασία αναστέλλεται μέχρι συλλήψεως ή εμφανίσεως του. Σημειώνεται ότι με την τροποποίηση του ν. 4620/2019, ορθώς προστέθηκε στο εδάφιο β' της παραγράφου 1 του άρθρου 432 Κ.Π.Δ. ρητή πρόβλεψη και για τις περιπτώσεις του άρθρου 309 Κ.Π.Δ (κλήτευση δια κλητηρίου θεσπίσματος)⁸⁹.

Στην παράγραφο 2 του ιδίου άρθρου 432 Κ.Π.Δ εισάγεται εξαίρεση από τον γενικό κανόνα της μη προόδου της ερήμην δίκης για κακουργήματα, υπό την προϋπόθεση ότι εκείνος που παραπέμφθηκε να δικαστεί είναι ή θεωρείται γνωστής διαμονής και έχει κλητευθεί νόμιμα, με ταυτόχρονη ενημέρωσή του ότι σε περίπτωση μη εμφάνισής του θα δικασθεί ερήμην. Με ρητή διάταξη που προστέθηκε στην δεύτερη παράγραφο του άρθρου 432 ΚΠΔ, με τον Ν. 4620/2019, η ενημέρωση αυτή του κατηγορουμένου, πριν από την έναρξη της διαδικασίας στο ακροατήριο καλύπτει και κάθε επόμενη διαδικαστική φάση μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης σε πρώτο βαθμό⁹⁰.

Στην περίπτωση αυτή, ρητά προβλέπεται ότι δεν είναι αναγκαίος ο διορισμός συνηγόρου σύμφωνα με τα άρθρα 340 παρ. 1 και 376 Κ.Π.Δ., καθώς ο κατηγορούμενος δικάζεται σαν να είναι «παρών». Βέβαια, αντικειμενικώς, η διατύπωση αυτή ελάχιστη πρακτική εφαρμογή έχει υπέρ των δικαιωμάτων του απόντος και ερήμην κατηγορουμένου, αφού αυτός αποστερείται ουσιαστικά του δικαιώματός του περί ακροάσεως⁹¹.

Από τις ανωτέρω διατάξεις προκύπτει λοιπόν ότι στα κακουργήματα δεν επιτρέπεται η διεξαγωγή ποινικής διαδικασίας ερήμην του κατηγορουμένου, στις περιπτώσεις όπου η διαμονή του είναι άγνωστη. Αντιθέτως στις περιπτώσεις όπου η διαμονή του κατηγορουμένου θεωρείται γνωστή, εάν έχει προηγηθεί νόμιμη και εμπρόθεσμη ενημέρωση του κατηγορουμένου σχετικά με την εναντίον του δίκη και τις συνέπειες της μη παράστασης είναι επιτρεπτή η διεξαγωγή «γνήσιας» ερήμην δίκης, ανεξαρτήτως της βαρύτητας του εκδικαζόμενου αδικήματος.

⁸⁹ Επί του θέματος βλ. κριτική στο καθεστώς που ίσχυε μετά την τροποποίηση του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 432 Κ.Π.Δ με τον Ν. 3904/2010 σε Τσόλκα (2016), ο.π. σελ. 245, ιδίως υποσημ. 33

⁹⁰ Προστέθηκε με τον Ν. 4637/19 τόσο στην διάταξη του άρθρου 342 §2, όσο και σε αυτήν του άρθρου 340 ΚΠΔ. Στην Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4637/19 ρητά σημειώνεται ότι η προσθήκη αυτή, ήταν επιβεβλημένη καθώς η αξίωση ενημέρωσης του κατηγορούμενου για τις συνέπειες της ερημοδικίας του, εντάσσεται στις αξιακές αναφορές της δίκαιης δίκης.

⁹¹ Βλ. Αργύριου Καρρά (2019), Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 6^η Έκδοση, σελ. 792 επ.

Η διάταξη του άρθρου 432 §2 Κ.Π.Δ είναι σχεδόν όμοια με αυτήν της παραγράφου 2 στοιχείο α' του άρθρου 8 της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 και υπό την έννοια αυτή συμβατή με την Ενωσιακή δικαιοταξία. Στην αιτιολογική έκθεση του Ν. 4620/2019 ρητά σημειώνεται ότι ειδικώς ως προς την διάταξη του άρθρου 432 παράγραφος 2 εδ. β' που επιτρέπει την εκδίκαση του κακουργήματος μη εμφανισθέντος κατηγορουμένου, «γνωστής» διαμονής, χωρίς τον διορισμό συνηγόρου, διεξήχθη έντονη συζήτηση στους κόλπους της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής. Τελικώς προκρίθηκε η διατήρηση των προηγούμενων διατάξεων, παρά το γεγονός ότι υπήρξε ισχυρός αντίλογος υπέρ της αναγκαιότητας διορισμού συνηγόρου κατ' εφαρμογή του άρθρου 340 παράγραφος 1 Κ.Π.Δ⁹², που θα επέτρεπε την δικαιότερη διεξαγωγή της δίκης του απόντος κατηγορουμένου. Η άποψη που υπερίσχυσε στη νομοπαρασκευαστική επιτροπή του Ν. 4620/2019, δηλαδή κατά της δυνατότητας διορισμού συνηγόρου, βασίστηκε στην σκέψη ότι κάτι τέτοιο δεν θα ήταν επιτρεπτό για δύο λόγους: Πρώτον, διότι δεν τηρείται προηγουμένως η υποχρέωση αυτοπρόσωπης εμφάνισης του κατηγορουμένου. Δεύτερον, διότι δεν νοείται, από δικαιοπολιτική άποψη, η παράσταση συνηγόρου που δεν έχει την συναίνεση του εντολέα του⁹³. Από τα ως άνω επιχειρήματα της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής, πειστικότερο κρίνεται το δεύτερο, καθώς η προηγούμενη τήρηση της υποχρέωσης αυτοπρόσωπης εμφάνισης δεν αποτελεί εμπόδιο στις διατάξεις των άρθρων 340§3 και 501 Κ.Π.Δ.

3.2. Εκδίκαση πλημμελημάτων

Όπως προκύπτει από τις διατάξεις των άρθρων 340 παράγραφος 4 Κ.Π.Δ και 428, 429 Κ.Π.Δ., σε υποθέσεις εκδίκασης πλημμελημάτων, επιτρέπεται η διεξαγωγή της δίκης ερήμην του κατηγορουμένου, ακόμη και αν αυτός δεν εκπροσωπείται από διορισμένο συνήγορο, ανεξαρτήτως του χαρακτηρισμού του κατηγορουμένου ως γνωστής ή αγνώστου διαμονής.

Ειδικότερα, στην παράγραφο 4 του άρθρου 340 Κ.Π.Δ προβλέπεται ρύθμιση, αντίστοιχη με εκείνη του άρθρου 432 παράγραφος 2 Κ.Π.Δ., σύμφωνα με την οποία κατηγορούμενος που δεν εμφανίζεται αυτοπροσώπως ή δεν εκπροσωπείται από συνήγορο, δικάζεται σαν να ήταν παρών, υπό την προϋπόθεση ότι έχει κλητευθεί νομίμως και έχει

⁹² Σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 340 §1 Κ.Π.Δ., στα κακουργήματα, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου διορίζει υποχρεωτικά συνήγορο σε όσους κατηγορούμενος δεν έχουν.

⁹³ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση, Σχεδίου Νόμου Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με τίτλο «ΚΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ», σελ. 115 επ.

ενημερωθεί ότι σε περίπτωση μη αυτοπρόσωπης εμφάνισής του ή μη εκπροσώπησής του από δικηγόρο, θα δικασθεί ερήμην. Και στην διάταξη αυτή ισχύουν αναλογικώς, όσα ανωτέρω διατυπώθηκαν περί συμβατότητας της αντίστοιχης διάταξης του άρθρου 432 παράγραφος 2 Κ.Π.Δ με την διάταξη του άρθρου 8 παράγραφος 2^α της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343.

Σύμφωνα με το άρθρο 428 Κ.Π.Δ στις περιπτώσεις δικών για πλημμέλημα, όπου ο κατηγορούμενος απουσιάζει από τον τόπο της κατοικίας του και η διαμονή του είναι άγνωστη, ο εισαγγελέας τον κλητεύει στην ορισμένη δικάσιμο σύμφωνα με τα άρθρα 320 και 321. Η επίδοση διεξάγεται σύμφωνα με το άρθρο 157 Κ.Π.Δ.

Στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με την δεύτερη παράγραφο του άρθρου 429 Κ.Π.Δ, αν ο αγνώστου διαμονής κατηγορούμενος, δεν εμφανιστεί δίδεται η δυνατότητα, στον/στην σύζυγο ή συνδεδεμένο/νη με σύμφωνο συμβίωσης, αλλά και σε οποιονδήποτε συγγενή (εξ' αίματος έως δ' βαθμού ή και εξ' αγχιστείας έως β' βαθμού), να εμφανιστεί και διορίσει συνήγορο για να εκπροσωπήσει τον κατηγορούμενο. Περαιτέρω αν η υπεράσπιση ισχυριστεί και αποδείξει ότι ο κατηγορούμενος έχει γνωστό και ορισμένο τόπο διαμονής, η συζήτηση της υπόθεσης αναβάλλεται υποχρεωτικά σε ρητή δικάσιμο που απέχει τουλάχιστον 15 ημέρες και στην οποία ο κατηγορούμενος οφείλει να εμφανιστεί ή να εκπροσωπηθεί, χωρίς κλήτευση. Σε διαφορετική περίπτωση, η συζήτηση της υπόθεσης προχωράει κανονικά ερήμην του κατηγορουμένου και χωρίς τον διορισμό συνηγόρου.

Διαπιστώνεται συνεπώς ότι κατά τις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όταν η εκδικαζόμενη πράξη φέρει χαρακτήρα πλημμελήματος, επιτρέπεται η διεξαγωγή γνήσιας ερήμην δίκης και στις περιπτώσεις, όπου ο κατηγορούμενος ο κατηγορούμενος απουσιάζει από τον τόπο της κατοικίας του και δεν έχει περαιτέρω οποιαδήποτε γνωστή διαμονή⁹⁴, σε αντίθεση από ότι συμβαίνει επί κακουργημάτων.

⁹⁴ Ο Καρράς υποστηρίζει ότι η έννοια της κατοικίας στο άρθρο 428 Κ.Π.Δ προσδιορίζεται από το άρθρο 51 του Α.Κ. και δεν ταυτίζεται απλώς με την οικία του κατηγορουμένου. Συνεπώς, η αναζήτηση οφείλει να γίνεται όχι μόνο στην τελευταία γνωστή οικία του, αλλά σε ολόκληρη την πόλη όπου αυτός κατοικεί. Δυστυχώς, όπως σημειώνει, στη δικαστική πρακτική η συγκεκριμένη αυτή ειδική διαδικασία ακολουθείται ευρέως, καθώς ο χαρακτηρισμός των κατηγορουμένων ως αγνώστου διαμονής γινόταν με σχετική ευκολία. Με ενδιαφέρον αναμένεται η πρακτική εφαρμογή των οριζόμενων στην παράγραφο 1 του άρθρου 157 του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, το οποίο έχει κινηθεί προς την ορθή κατεύθυνση σαφούς προσδιορισμού των υποχρεώσεων των διενεργούντων την επίδοση κρατικών υπαλλήλων για την αναζήτηση του τόπου κατοικίας ή διαμονής του κατηγορουμένου, βλ. Καρράς (2019), ο.π. 6^η Έκδοση, σελ. 789 επ. και ιδίως υποσημ. 509.

Σημειώνεται ότι όπως προκύπτει από το περιεχόμενο των διατάξεων των άρθρων 428 και 429 Κ.Π.Δ, η ουσιαστική αναζήτηση του τόπου διαμονής του κατηγορουμένου για την εφαρμογή της ειδικής αυτής διαδικασίας και την αποφυγή διεξαγωγής γνήσιας ερήμην ποινικής δίκης σε βάρος του αγνώστου διαμονής κατηγορούμενου, εμφανίζεται ως υποχρέωση όχι των κρατικών αρχών, αλλά της υπεράσπισης, μέσω των συγγενών του κατηγορουμένου, οι οποίοι φέρουν και το βάρος να αποδείξουν ότι η επίδοση ως αγνώστου διαμονής ήταν άκυρη, καθώς αυτός ήταν γνωστής διαμονής.⁹⁵

Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η διατύπωση της παραγράφου 1 του άρθρου 157 του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, το οποίο αντικατέστησε το παλιό άρθρο 156, κινείται προς την σωστή κατεύθυνση, αφού με την διάταξη αυτή επιτάσσεται ρητώς η επιμελής αναζήτηση της κατοικίας ή διαμονής των κατηγορουμένων και προσδιορίζονται με ακρίβεια και λεπτομέρεια, οι σχετικές υποχρεώσεις των αρμόδιων κρατικών οργάνων. Εάν, συνεπώς, η πρακτική εφαρμογή των υποχρεώσεων αναζήτησης, όπως αυτές περιγράφονται στο άρθρο 157 Κ.Π.Δ τηρηθεί στο ακέραιο, είναι αρκετά πιθανό να περιοριστεί σημαντικά η εφαρμογή της διαδικασίας των άρθρων 428, 429 Κ.Π.Δ⁹⁶.

Τέλος, στην δευτεροβάθμια δίκη, σύμφωνα με το άρθρο 501 παράγραφος 1 Κ.Π.Δ, απαραίτητη για την πρόοδο της δίκης είναι η παρουσία του εκκαλούντος κατηγορουμένου ή η εκπροσώπησή του από διορισμένο συνήγορο. Έτσι, στην περίπτωση του άρθρου 340 παράγραφος 1 Κ.Π.Δ, η έφεση του απόντος εκκαλούντος κατηγορουμένου απορρίπτεται ως ανυποστήρικτη. Προϋπόθεση εφαρμογής της διάταξης αυτής είναι η, κατ' άρθρο 500 Κ.Π.Δ, προηγούμενη νομότυπη και εμπρόθεσμη κλήτευση του κατηγορουμένου για την συζήτηση της έφεσής του. Μάλιστα με το άρθρο 7 του Ν. 4637/2019 προστέθηκε στο άρθρο 500 -μετά το εδάφιο στ'- νέο εδάφιο, όπου αναφέρεται ότι στην κλήση ρητά θα πρέπει να περιλαμβάνεται και ενημέρωση του εκκαλούντος κατηγορουμένου για τις συνέπειες της μη εμφάνισής του. Σε περίπτωση μη τήρησης των υποχρεώσεων αυτών, η συζήτηση της έφεσης του εκκαλούντος

⁹⁵ Βλ. σχετικώς Τσόλκα (2016), ο.π. σελ. 245 επ.

⁹⁶ Έντονη κριτική στην επιλογή του Κ.Π.Δ να επιτρέπει την διεξαγωγή ερήμην ποινικών δικών σε πλημμελήματα, κατά «άγνωστης» διαμονής κατηγορουμένων, ασκούν οι S. Quattrocchio και S. Ruggeri, θεωρώντας μάλιστα την συγκεκριμένη διάταξη του Κ.Π.Δ (429), ως την πλέον προβληματική σε Ευρωπαϊκό επίπεδο ως προς την μη συμβατότητά της με την ΕΣΔΑ. Βλ. Serena Quattrocchio and Stefano Ruggeri (2019), *Merging the Different Viewpoints. Concluding Remarks, σε Personal Participation in Criminal Proceedings, A comparative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*. Serena Quattrocchio and Stefano Ruggeri, Editors, Springer. Σελ 743 επ.

κατηγορουμένου, ακόμη και αν αυτός δεν παρουσιαστεί, κηρύσσεται απαράδεκτη⁹⁷. Τέλος, το άρθρο 500 Κ.Π.Δ. προβλέπει ότι στις περιπτώσεις έφεσης του εισαγγελέα, εάν ο κατηγορούμενος δεν εμφανιστεί, η συζήτηση διεξάγεται κανονικά σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 340 παράγραφο 4 Κ.Π.Δ

4. Ο χαρακτηρισμός του κατηγορουμένου ως «γνωστής» ή «άγνωστης» διαμονής

Σύμφωνα με τα ανωτέρω είναι προφανές ότι καθοριστικό ρόλο ως προς την εφαρμογή των ειδικότερων διατάξεων για την διεξαγωγή ποινικών δικών ερήμην του κατηγορουμένου, τόσο στα κακούργηματα, αλλά όσο και στα πλημμελήματα, έχει ο χαρακτηρισμός του ως «γνωστής» ή «άγνωστης» διαμονής.

4.1. Κατηγορούμενος «γνωστής» διαμονής

Υπό το καθεστώς του προηγούμενου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, το πότε ένας κατηγορούμενος είναι ή θεωρείται «γνωστής» διαμονής, ελλείπει άλλης διάταξης, ρυθμιζόταν αποκλειστικά από την πρώτη παράγραφο του άρθρου 273 Κ.Π.Δ⁹⁸. Υπό το καθεστώς ισχύος του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, μεγάλο μέρος των σχετικών προβλέψεων έχουν μεταφερθεί στην θεσπιζόμενη για πρώτη φορά διάταξη του άρθρου 156 ΚΠΔ. Συνεπώς προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα σε ποιες περιπτώσεις ο κατηγορούμενος θεωρείται «γνωστής» διαμονής, απαραίτητη είναι η συνδυαστική προσέγγιση των άρθρων 156 και 273 Κ.Π.Δ.

Από τον συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων, ως «γνωστής» διαμονής κατηγορούμενος θεωρείται εκείνος που έχει εμφανιστεί ενώπιον του Ανακριτή, ή του Εισαγγελέα, ή του Ειρηνοδίκη ή κάποιου ανακριτικού υπαλλήλου και έχει ο ίδιος (ή ο συνήγορός του) δηλώσει την ισχύουσα διεύθυνση κατοικίας ή διαμονής του. Ο ενεργών την

⁹⁷ Αν η έφεση απορριφθεί ως ανυποστήρικτη, τότε το δικαστήριο υπερβαίνει την εξουσία του. Α.Π. 1838/1987 Π.χρ. 1988, 370.

⁹⁸ Λ. Μαργαρίτη (2007), Δίκη για Κακούρημα και Απόν Κατηγορούμενος. Άρθρα 432-435 ΚΠΔ, , σελ. 107.

ανάκριση ή προανάκριση, οφείλει πέρα από την διακρίβωση της ταυτότητας του κατηγορουμένου ή υπόπτου, να τονίσει την υποχρέωσή του να δηλώσει οποιαδήποτε μελλοντική αλλαγή της διεύθυνσής του καθώς και τις επιπτώσεις παράλειψης της υποχρέωσης αυτής⁹⁹. Η δήλωση περί μεταβολής της διεύθυνσης γίνεται σύμφωνα με όσα προβλέπονται στην παράγραφο 2 του άρθρου 156 Κ.Π.Δ, αλλά μπορεί να γίνει και μέσω της διεύθυνσης που αναγράφεται στο δικόγραφο της έφεσης, της προσφυγής κατά της απευθείας κλήσης ή στη δήλωση αναίρεσης.

Σύμφωνα με το εδάφιο α' της πρώτης παραγράφου του άρθρου 156 Κ.Π.Δ κάθε έγγραφο της προδικασίας και της διαδικασίας στο ακροατήριο, μέχρι η απόφαση να γίνει αμετάκλητη¹⁰⁰, επιδίδεται έγκυρα στον κατηγορούμενο στην διεύθυνση που δηλώθηκε σύμφωνα με τις πιο πάνω προβλέψεις. Κλήτευση του κατηγορουμένου, ο οποίος έχει δηλώσει κατά τα ανωτέρω την διεύθυνσή του, ως αγνώστου διαμονής είναι άκυρη¹⁰¹.

Στην παράγραφο 3 του άρθρου 156 Κ.Π.Δ προβλέπεται ότι, αν η δηλωθείσα διεύθυνση είναι ανύπαρκτη ή ελλιπής, οι επιδόσεις γίνονται στην τελευταία υπαρκτή και πλήρη διεύθυνση που δηλώθηκε από τον κατηγορούμενο. Αν δεν έχει δηλωθεί τέτοια διεύθυνση και παράλληλα συντρέχει άρνηση του κατηγορουμένου να δηλώσει την διεύθυνσή του κατά την εξέτασή του τότε υιοθετείται σύστημα πλασματικής επίδοσης στον γραμματέα της εισαγγελίας όπου ασκήθηκε η ποινική δίωξη ή στον εισαγγελέα του δικαστηρίου, όπου εκκρεμεί η υπόθεση.

Τέλος, στις περιπτώσεις των κατηγορουμένων που είναι κάτοικοι αλλοδαπής, σύμφωνα με την διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 156 Κ.Π.Δ., οι επιδόσεις γίνονται αποκλειστικά στον διορισμένο, κατ' άρθρο 89 ΚΠΔ, συνήγορο. Σημειώνεται ότι στην διάταξη αυτή είναι πρόδηλο ότι δεν έχουν ληφθεί υπόψη οι απαιτήσεις «αληθούς» ενημέρωσης του

⁹⁹ Το καθεστώς αυτό ελέγχθηκε από το ΕΔΔΑ και κρίθηκε ως συμβατό με την ΕΔΣΑ, στις υποθέσεις Δράκος κατά Ελλάδας (13.01.2011) και Ιωάννης Παπαγεωργίου κατά Ελλάδας (24.10.2013), καθώς και στις δύο περιπτώσεις οι αιτούντες είχαν παραβιάσει το καθήκον τους να γνωστοποιήσουν την μεταβολή της αρχικώς δηλωθείσας διεύθυνσής τους, λόγος και για τον οποίο οι προσφυγές τους απορρίφθηκαν.

¹⁰⁰ Σύμφωνα με τον Θ. Δαλακούρα, επιλέχθηκε στην §1 του άρθρου 156 Κ.Π.Δ η φράση «ωσότου η απόφαση γίνει αμετάκλητη» ώστε η σχετική υποχρέωση δήλωσης διεύθυνσης της κατοικίας να επεκτείνεται και στις περιπτώσεις έκδοσης αθωωτικής απόφασης, καθώς έτσι και σε περιπτώσεις άσκησης έφεσης από τον εισαγγελέα εξασφαλίζεται η πραγματική γνώση του κατηγορούμενου για την γνώση της εναντίον του διαδικασίας, βλ. Θ. Δαλακούρα (2019), Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συνοπτική ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4620/2019, 2^η Έκδοση, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, σελ 139 επ.

¹⁰¹ Α.Π. 185/2018 Ποιν.Δικ. 2019,852, Α.Π. 174/2016 ΝΟΜΟΣ, Α.Π. 857/2015 Ποιν.Χρον., 2017, 39 κα.

κατηγορουμένου, όπως αυτές έχουν εξειδικευτεί με τις πρόσφατες αποφάσεις του ΔΕΕ και ιδίως τις αποφάσεις C-216/14 *Cona* και τις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις *Tranka, Reiter* και *Opria* C-124/16, 188/16 και 213/16. Περαιτέρω, η πρόβλεψη πλασματικής επίδοσης, αντίστοιχη με εκείνη της παραγράφου 3 του ίδιου άρθρου, χωρίς την παραμικρή προσπάθεια επίδοσης στην πραγματική κατοικία του κατηγορουμένου στην αλλοδαπή, ελέγχεται ως προς την συμβατότητά της, τόσο με την διάταξη του άρθρου 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος, όσο και με τις επιταγές της ΕΣΔΑ και της ενωσιακής δικαιοταξίας.

4.2. Κατηγορούμενος «άγνωστης» διαμονής

Στις περιπτώσεις όπου δεν έχει διενεργηθεί προανάκριση ή ο κατηγορούμενος δεν εμφανίστηκε σε αυτήν και συνεπώς δεν έχει τηρηθεί η διαδικασία των άρθρων 156 και 273 Κ.Π.Δ., ο κατηγορούμενος αναζητείται στην αναγραφόμενη στην μήνυση ή έγκληση διεύθυνση ή σε διεύθυνση που προκύπτει με άλλον τρόπο, συνήθως εκ της δικογραφίας.

Μέχρι και την έκδοση της με αριθμό 2/2014 απόφασης της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, η επί δεκαετίες επικρατούσα νομολογία και η λανθασμένη από αυτήν ερμηνεία της έννοιας της «άγνωστης διαμονής», που ήταν εχθρική και ασύμβατη προς το δικαίωμα ακρόασης, είχε ενίοτε δραματικές συνέπειες για τους κατηγορούμενους.¹⁰²

Έτσι η μέχρι τότε κρατούσα άποψη στην νομολογία θεωρούσε ως «άγνωστης διαμονής» ακόμη και το πρόσωπο που απουσίαζε από την οικία, που ήταν γνωστή στην Εισαγγελική ή Δικαστική Αρχή που διέταξε την επίδοση¹⁰³. Περαιτέρω, τα όργανα που ήταν επιφορτισμένα με την επίδοση εκπλήρωναν το καθήκον αναζήτησης της κατοικίας του κατηγορουμένου με μόνη την αναζήτησή του στην διεύθυνση, η οποία αναγράφονταν στην μήνυση ή σε άλλο έγγραφο της δικογραφίας και δεν είχαν υποχρέωση να προσφύγουν σε άλλες αρχές ή άλλη πηγή, για να πληροφορηθούν την πραγματική κατοικία του

¹⁰² Η. Αναγνωστόπουλου(2014), «Άγνωστη Διαμονή» και δικαίωμα ακροάσεως (Με αφορμή την Ολ.ΑΠ 2/2014), Ποιν.Χρον. 2014, σελ. 396 επ.

¹⁰³ Ολ.Α.Π. 8/1995, Ποιν.Χρον. ΜΣΤ', 829, ΑΠ 1124/2003 Ποιν.Α. 2003, 1195, ΑΠ 18/2010, ΑΠ 349/10, ΑΠ 526/10 (δημοσιευμένες στο [www. Areiospagos.gr](http://www.Areiospagos.gr)) κ.α.

κατηγορούμενου.¹⁰⁴ Τέλος, ως «εισαγγελική αρχή» θεωρείτο μόνο εκείνη, που είχε κάθε φορά παραγγείλει την επίδοση και όχι γενικά κάθε εισαγγελική αρχή της χώρας.¹⁰⁵

Με τον τρόπο αυτό κατηγορούμενοι, που η διεύθυνσή τους ήταν καταχωρισμένη σε πλήθος αρχείων (π.χ δημοτολόγια, φορολογικά μητρώα, τηλεφωνικοί κατάλογοι, μητρώα εταιρειών κοινής ωφέλειας κλπ) ή ήταν γνωστή σε άλλες εισαγγελικές αρχές ή την αστυνομία, στο πλαίσιο άλλων υποθέσεων τους, χαρακτηρίζονταν ως «αγνώστου διαμονής». Αποτέλεσμα της πρακτικής αυτής ήταν πολλοί καλόπιστοι κατηγορούμενοι να λαμβάνουν για πρώτη φορά γνώση των εναντίον τους δικογραφιών, κατά την σύλληψή τους σε εκτέλεση των ερήμην εναντίον τους αποφάσεων ή ενίοτε και σε τυχαίες επισκέψεις τους σε αστυνομικά τμήματα.¹⁰⁶

Τέλος στην ανωτέρω, απόλυτα εσφαλμένη, πρακτική που ήταν σε ευθεία αντίθεση τόσο με το Σύνταγμα, όσο και την ΕΣΔΑ, έδωσε η απόφαση 2/2014 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, η οποία εκδόθηκε υπό το «βάρος» των δύο συναφών καταδικαστικών για την Ελλάδα, αποφάσεων του ΕΔΔΑ, Poronitsi και Elyasin κατά Ελλάδας.

Το ανώτατο ακυρωτικό με την απόφασή του αυτή, ερμηνεύοντας κατά τρόπο συμβατό με την ΕΣΔΑ και το Σύνταγμα, την έννοια της «άγνωστης διαμονής» σημείωσε ότι ο κατηγορούμενος που δεν έχει κληθεί ή εμφανιστεί στην προδικασία, ώστε να δηλώσει κατ' άρθρο 273 Κ.Π.Δ την διεύθυνσή του, δεν επιτρέπεται να θεωρείται ως πρόσωπο «άγνωστης διαμονής» μόνο διότι αναζητήθηκε στην αναγραφόμενη στην μήνυση διεύθυνση και δεν βρέθηκε. Περαιτέρω, σύμφωνα με την απόφαση 2/2014 Ολ.ΑΠ, το δικαστήριο που επιλαμβάνεται της υπόθεσης ύστερα από ένδικο μέσο του κατηγορουμένου, που καταδικάστηκε ως αγνώστου διαμονής, έχει υποχρέωση να αξιολογήσει τα στοιχεία που προσκομίζει αυτός και τα οποία υποστηρίζουν τον ισχυρισμό του ότι η επίδοση ως «άγνωστης διαμονής» ήταν άκυρη, διότι κατά τον χρόνο εκείνο είχε γνωστή διαμονή και αφού τα λάβει υπόψη του να οδηγηθεί στην σχετική δικαστική κρίση¹⁰⁷.

¹⁰⁴ ΑΠ 668/2011 ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 583/2010 (www. Areiospagos.gr), κ.α.

¹⁰⁵ ΑΠ 628/2010, ΑΠ630/2010, ΑΠ907/2010 (www. Areiospagos.gr) κ.α.

¹⁰⁶ Δ. Αναγνωστόπουλου (2012), Η επίδοση σε πρόσωπα άγνωστης διαμονής κατά το άρθρο 156 ΚΠΔ-Κριτική προσέγγιση στην δικαστηριακή πρακτική. ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ, τ. 60, σελ 1368 επ.

¹⁰⁷ Κριτική στο σημείο αυτό της 2/2014 απόφασης Ολ.Α.Π από την Ο. Τσόλκα, σύμφωνα με την οποία ο Α.Π. προσπερνά την απαρχή του προβλήματος που συνίσταται στην μη εκπλήρωση του καθήκοντος επιμέλειας των κρατικών οργάνων ως προς την αναζήτηση της κατοικίας του κατηγορουμένου, αλλά αντιθέτως εξαρτά το δικαίωμα του «ερημοδικασθέντα» σε νέα δίκη από την αξιολόγηση των αποδείξεων, που ο ίδιος θα εισφέρει, Βλ. Τσόλκα (2016), οπ. σελ. 247. Ο Αναγνωστόπουλος, ισχυρίζεται ότι από τον συνδυασμό της Ολ.Α.Π. 2/2014 με την νομολογία του ΕΔΔΑ στην οποία παραπέμπει το ανώτατο ακυρωτικό, συνάγεται η υποχρέωση της

Η ανωτέρω απόφαση της Ολομέλειας του Άρειου Πάγου, έδωσε την αφορμή για μεταστροφή της νομολογίας, αν και στην πράξη, στους χαμηλότερους βαθμούς δικαιοδοσίας, παρατηρήθηκε, αρχικώς τουλάχιστον, απροθυμία προσαρμογής και σημαντική καθυστέρηση στην ενσωμάτωση της νέας και πιο συμβατής με την ΕΣΔΑ και την νομολογία του ΕΔΔΑ, ερμηνευτικής προσέγγισης. Για το λόγο αυτό, τα επόμενα χρόνια εκδόθηκε σημαντικός αριθμός αναιρετικών αποφάσεων, επί του θέματος¹⁰⁸.

Η στροφή όμως αυτή της νομολογίας, πλην της ορθότερης ερμηνείας της έννοιας της «άγνωστης διαμονής», δυστυχώς δεν επεκτάθηκε και σε άλλα κρίσιμα για την προστασία του δικαιώματος σημεία. Έως και σήμερα, το ανώτατο ακυρωτικό συνεχίζει να εξαρτά το δικαίωμα του ερημοδικασθέντα σε νέα δίκη, από την αξιολόγηση των αποδείξεων που ο ίδιος θα εισφέρει, μεταφέροντας συνεπώς το βάρος απόδειξης σε αυτόν. Επιπροσθέτως, εμμένοντας σε φορμαλιστικές προσεγγίσεις, ο Άρειος Πάγος θέτει τυπικού χαρακτήρα, εμπόδια στο δικαίωμα του ερημοδικασθέντα σε νέα δίκη, απαιτώντας στις περιπτώσεις εκπρόθεσμης έφεσης, λόγω άκυρης επίδοσης ως «αγνώστου διαμονής», αφενός να έχει δηλωθεί ρητά ως λόγος έφεσης ότι κατά τον χρόνο της επίδοσης της εκκαλουμένης απόφασης είχε γνωστή κατοικία, αφετέρου να μνημονεύονται τα αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία αυτό προκύπτει, χωρίς να αρκείται στην προσκόμιση τους κατά την συζήτηση στο Δευτεροβάθμιο δικαστήριο¹⁰⁹.

Η θέσπιση της διάταξης του άρθρου 157 στον Κ.Π.Δ με τον Ν. 4620/2019, στην οποία επιτάσσεται πλέον ρητώς η υποχρέωση επιμελούς αναζήτησης της κατοικίας ή διαμονής των κατηγορουμένων, με λεπτομερή περιγραφή συγκεκριμένων υποχρεώσεων αναζήτησης για τον φορέα της επίδοσης και με ενσωμάτωση των σύγχρονων τρόπων έρευνας σε καταλόγους και ηλεκτρονικά δεδομένα, αλλά και διαβίβασης με ηλεκτρονικά ή μηχανικά μέσα, αποτελεί τομή στην εσωτερική έννομη τάξη και απολύτως αναγκαία μεταρρύθμιση για την συμμόρφωσή της με την ευρωπαϊκή και ενωσιακή δικαιοταξία¹¹⁰.

παραγγέλουσας αρχής και του οργάνου επίδοσης προς ουσιαστική αναζήτηση της κατοικίας του κατηγορουμένου. Η. Αναγνωστόπουλου (2014), ο.π., 398 επ.

¹⁰⁸ Ενδεικτικά βλ. ΑΠ 64/15, ΑΠ 76/15, ΑΠ 255/15, ΑΠ 275/15, ΑΠ 1134/15, ΑΠ 3/18, ΑΠ 403/18, ΑΠ 1434/19 σε ΝΟΜΟΣ. κ.α.

¹⁰⁹ ΑΠ 411/2017 ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 621/15 (www. Areiospagos.gr).

¹¹⁰ Θ.Δαλακούρα (2019), ο.π. σελ 157, Λ. Μαργαρίτη (2019), ο.π. σελ 863 επ, Α. Καρρά (2019), , ο.π. σελ. 321 επ.

Στο εδάφιο β' της πρώτης παραγράφου του άρθρου 157 Κ.Π.Δ. ορίζεται ότι αν, παρά την επιμελή και λεπτομερή έρευνα, η διαμονή του κατηγορουμένου παραμένει άγνωστη, η επίδοση γίνεται στο/στην σύζυγο ή σε έναν από τους γονείς, τα τυχόν τέκνα ή αδέρφια. Αν δεν βρεθεί κανένας από τους ανωτέρω συγγενείς στον τόπο κατοικίας του αποδέκτη της επίδοσης, αυτή γίνεται σύμφωνα με τη παράγραφο 2 του άρθρου 157 Κ.Π.Δ στον γραμματέα της Εισαγγελίας του πλημμελειοδικείου, στην περιφέρεια του οποίου διενεργείται η ανάκριση ή προκαταρκτική εξέταση της υπόθεσης.

Η ανωτέρω πλασματική επίδοση αποτελεί την πιο προβληματική μορφή επίδοσης, καθώς είναι προφανές ότι στις περιπτώσεις αυτές η πραγματική γνώση του κατηγορουμένου είναι σχεδόν αδύνατη. Με δεδομένη δε την επιλογή του Έλληνα νομοθέτη να επιτρέπει την διεξαγωγή «γνήσιων» ερήμην δικών, σύμφωνα με τα άρθρα 428, 429 Κ.Π.Δ κατά κατηγορουμένων που έχουν χαρακτηριστεί ως αγνώστου διαμονής, όταν η αποδιδόμενη πράξη φέρει χαρακτήρα πλημμελήματος, η τήρηση των υποχρεώσεων αναζήτησης του πρώτου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 157 Κ.Π.Δ καθίσταται επιτακτική¹¹¹.

Τέλος δέον να σημειωθεί ότι η προβλεπόμενη από το εδάφιο β' της πρώτης παραγράφου του άρθρου 157 Κ.Π.Δ, επίδοση σε σύνοικους συγγενείς, δεν φαίνεται να έχει λάβει υπόψη τις πρόσφατες θέσεις επί του θέματος, που εκφράστηκαν από το ΔΕΕ, ιδίως με αφορμή την απόφαση Dworzecki C-108/16, καθώς δεν υφίσταται πρόβλεψη περί εξασφάλισης της αληθούς ενημέρωσης του κατηγορουμένου, μέσω μιας επίδοσης σε σύνοικο.

5. Τα ένδικα μέσα του ερήμην καταδικασθέντος.

5.1. Γενικές ρυθμίσεις

Ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας προβλέπει συγκεκριμένα ένδικα μέσα για τον ερήμην καταδικασθέντα, τα οποία διακρίνονται με βάση τον χαρακτηρισμό του κατηγορουμένου ως

¹¹¹ Σύμφωνα με τον Α. Καρρά, για να λάβει χώρα τέτοια επίδοση πρέπει ο κατηγορούμενος να απουσιάζει όχι μόνο από τον τόπο της κατοικίας του, αλλά να μην έχει και άλλη γνωστή διαμονή σε οποιονδήποτε άλλο τόπο, δηλαδή να καθίσταται αδύνατος ο εδαφικός εντοπισμός ορισμένου ατόμου. Είναι περαιτέρω φανερό ότι ο νόμος επιτρέπει εδώ την πλασματική επίδοση μόνον όταν είναι βέβαιο πως η ανεύρεση της κατοικίας ή έστω της διαμονής του κατηγορούμενου δεν είναι δυνατή με οποιαδήποτε αναζήτηση των οργάνων της επίδοσης. Έτσι το όργανο της επίδοσης πρέπει υποχρεωτικά να βεβαιώνει ότι, παρά τις γενόμενες έρευνες, δεν κατόρθωσε να πληροφορηθεί τον τόπο διαμονής του κατηγορούμενου. Α. Καρρά (2019), ο.π σελ 323 επ.

«γνωστής» ή «άγνωστης» διαμονής, αλλά και την βαρύτητα της αποδιδόμενης κατηγορίας (πλημμέλημα-κακούργημα).

Ειδικότερα στον ερήμην καταδικασθέντα, που κλητεύθηκε ως «γνωστής» διαμονής ο Κ.Π.Δ προσφέρει δύο διαφορετικά ένδικα βοηθήματα, με βάση το χαρακτηρισμό της πράξης ως πλημμέλημα (άρθρο 341 Κ.Π.Δ.) ή κακούργημα (άρθρο 435 Κ.Π.Δ.). Οι συγκεκριμένες διατάξεις είναι σχεδόν πανομοιότυπες στην διατύπωσή τους, όμως παρουσιάζουν ορισμένες σημαντικές διαφορές.

Ειδικότερα, στο άρθρο 341 Κ.Π.Δ προβλέπεται το ένδικο μέσο¹¹² της αίτησης ακύρωσης διαδικασίας. Το εν λόγω ένδικο μέσο παρέχεται στον κατηγορούμενο, ο οποίος καταδικάστηκε για πλημμέλημα ερήμην και χωρίς να εκπροσωπείται από συνήγορο και δεν μπόρεσε εγκαίρως να καταστήσει γνωστό με οποιονδήποτε τρόπο εγκαίρως το ανυπέρβλητο κώλυμα, που τον εμπόδισε να παραστεί στην δίκη και να ζητήσει αναβολή της σύμφωνα με το άρθρο 349 Κ.Π.Δ. Γίνεται δεκτό ότι στην έννοια του ανυπέρβλητου κωλύματος περιλαμβάνεται και το γεγονός ότι ο κατηγορούμενος δεν έλαβε γνώση της κλήτευσης, όπως επίσης και ότι η κλήτευση ήταν άκυρη ή εκπρόθεσμη¹¹³.

Για το παραδεκτό της αίτησης απαιτείται ο ερήμην κατηγορούμενος να έχει καταδικαστεί μόνο για πλημμέλημα, για το οποίο εκδόθηκε ανέκκλητη απόφαση και η αίτηση να υποβληθεί μέσα σε ανατρεπτική προθεσμία 15 ημερών από την έκδοση της απόφασης¹¹⁴. Τέλος, οι λόγοι του ανυπέρβλητου κωλύματος ή της ανώτερης βίας θα πρέπει να μνημονεύονται στην αίτηση.

Ο περιορισμός του δικαιώματος μόνο στις ανέκκλητες αποφάσεις, περιστέλλει σε πολύ μεγάλο βαθμό την παρεχόμενη ένδικη προστασία του ερήμην καταδικασθέντα «γνωστής διαμονής» για πλημμέλημα, καθώς στην ουσία εξαιρούνται όλες οι περιπτώσεις ερήμην καταδίκης σε πρώτο βαθμό, που κατ' αυτών επιτρέπεται έφεση. Τον περιορισμό της παρεχόμενης ένδικης προστασίας εντείνει το γεγονός ότι κατά της απόφασης που εκδίδεται

¹¹² Η συγκεκριμένη αίτηση φέρει χαρακτήρα ένδικου μέσου ή ένδικου βοηθήματος και όχι αντιρρήσεων, καθώς με αυτήν επιδιώκεται η ακύρωση της απόφασης. Α. Καρρά(2019), ο.π, σελ 763. Με την άποψη αυτή στοιχίζεται και το σύνολο της νομολογίας αναγνωρίζοντας στην αίτηση ακύρωσης διαδικασίας τα ισχύοντα στις γενικές διατάξεις των ενδίκων μέσων, βλ. Α. Μαργαρίτη (2019), Ο Νέος Κ.Π.Δ, ο.π. σελ 2021.

¹¹³ Βλ. Θ. Δαλακούρα (2019), ο.π. σελ 244 επ.

¹¹⁴ Είναι προφανές ότι, όταν η αίτηση βασίζεται στο ότι ο κατηγορούμενος δεν έλαβε γνώση της κλήτευσής του, η προθεσμία αρχίζει από την ημέρα που πληροφορήθηκε την απόφαση.

δεν επιτρέπεται αίτηση ακύρωσης για κανένα λόγο. Ταυτόχρονα, η ευδοκίμηση της αίτησης τελεί υπό την προϋπόθεση ότι ο ερήμην καταδικασθείς κατηγορούμενος θα ισχυριστεί και αποδείξει την συνδρομή ανώτερης βίας ή ανυπέρβλητου κωλύματος. Με τον τρόπο όμως αυτόν το βάρος απόδειξης, ιδίως της μη προηγούμενης ή έγκαιρης γνώσης της κλήτευσης, μεταφέρεται στον ερήμην καταδικασθέντα¹¹⁵.

Στον ερήμην καταδικασθέντα για κακούργημα «γνωστής» διαμονής, παρέχεται το ένδικο βοήθημα του άρθρου 435 Κ.Π.Δ. Οι βασικές προϋποθέσεις άσκησης της αίτησης ακύρωσης είναι ακριβώς ίδιες με αυτές του άρθρου 341 Κ.Π.Δ (δηλαδή, ανατρεπτική προθεσμία 15 ημερών από την έκδοση της απόφασης, προβολή λόγων ανώτερης βίας ή ανυπέρβλητου κωλύματος που εμπόδισε τον αιτούντα να εμφανιστεί στην δίκη και να ζητήσει την αναβολή της συζήτησης κατ' άρθρο 349 Κ.Π.Δ.). Αναγνωρίζοντας, όμως, ο νομοθέτης την βαρύτητα μιας ερήμην καταδίκης για κακούργημα, δεν απαιτεί ανέκκλητη απόφαση και επίσης δεν υφίσταται η απαγόρευση υποβολής αίτησης ακύρωσης εναντίον της απόφασης που εκδίδεται. Μολονότι και σε αυτή τη διαδικασία το βάρος της απόδειξης φέρει πάλι ο ερημοδικασθείς, σε κάθε περίπτωση η απάλειψη των περιορισμών που ισχύουν στην αντίστοιχη διαδικασία του άρθρου 341 Κ.Π.Δ, κινείται προς την ορθή κατεύθυνση.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 430 Κ.Π.Δ., στον ερήμην καταδικασθέντα για πλημμέλημα, ο οποίος κλητεύθηκε ως «αγνώστου» διαμονής (157 Κ.Π.Δ), αναγνωρίζεται το δικαίωμα να ζητήσει την ακύρωση της απόφασης που εκδόθηκε, προβάλλοντας ότι κατά την επίδοση του κλητηρίου θεσπίσματος δεν συνέτρεχαν οι όροι του άρθρου 428 Κ.Π.Δ και συνεπώς η μη παράστασή του δεν οφείλεται σε δική του υπαιτιότητα, αλλά σε υπαιτιότητα των αρμόδιων για την επίδοση αρχών.

Για το παραδεκτό της αίτησης πρέπει ο αιτών να καθορίσει στην αίτηση τον τόπο διαμονής του, κατά τον χρόνο επίδοσης του κλητηρίου, επί ποινή απαραδέκτου. Επίσης πρέπει η απόφαση που εκδόθηκε ερήμην να ήταν εξαρχής ή να κατέστη ανέκκλητη και η αίτηση ακύρωσης να υποβληθεί μέσα σε ανατρεπτική προθεσμία οκτώ (8) ημερών από την εκτέλεση της απόφασης ή και πριν από αυτήν¹¹⁶.

¹¹⁵ Έντονη κριτική στην διάταξη και σοβαρές αμφιβολίες για την συμβατότητά της με την νομολογία του ΕΔΔΑ, έχει διατυπώσει ο Δ. Σπινέλλης. Δ. Σπινέλλης (2001), Η απουσία του Κατηγορουμένου για πλημμέλημα από την δίκη στο ακροατήριο. Ποιν.Χρον. 2001, σελ. 1057 επ.

¹¹⁶ Επιφυλάξεις για την συμβατότητα της διάταξης με την νομολογία του ΕΔΔΑ, εκφράζει ο Σπινέλλης, αντίστοιχες με εκείνες που διατύπωσε και για την διάταξη του 341 Κ.Π.Δ, βλ. Δ. Σπινέλλης (2001), ο.π. σελ. 1057.

Είναι προφανές ότι και στην περίπτωση αυτή το «δικαίωμα σε νέα δίκη» για τον ερήμην καταδικασθέντα κατηγορούμενο υπόκειται σε περιορισμούς καθώς η αποδοχή της αίτησής του και συνεπώς η απονομή σε αυτόν του δικαιώματος σε νέα κρίση με την παρουσία του αυτή τη φορά, εξαρτάται αποκλειστικά από την απόδειξη των ισχυρισμών του περί ακυρότητας της κλήσης του ως «άγνωστης» διαμονής¹¹⁷.

Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι, στην πράξη, οι ερήμην καταδικασθέντες για πλημμέλημα πολύ συχνά προτιμούν την άσκηση εκπρόθεσμης έφεσης, αναλαμβάνοντας και πάλι το βάρος απόδειξης του ισχυρισμού ότι η επίδοση της εκκαλουμένης ήταν μη νόμιμη, διότι ο εκκαλών είχε νόμιμη διαμονή. Η λύση αυτή πρακτικά, ιδίως σε περιπτώσεις όπου υφίσταται άμεσος κίνδυνος παραγραφής, αντιμετωπίζεται πιο «φιλικά» από τα δικαστήρια. Σε κάθε όμως περίπτωση αποστερεί την δυνατότητα ενός βαθμού δικαιοδοσίας και διατηρεί τον βάρος απόδειξης στον εκκαλούντα, ώστε να εγείρεται αμφιβολία κατά πόσον αντιστοιχεί ικανοποιητικά στο «δικαίωμα σε νέα δίκη».

5.2. Η πρόβλεψη του άρθρου 473 παράγραφος 1 εδάφια ε, στ' και ζ'

Με το άρθρο 7 παράγραφος 42 του Ν. 4637/2019 προστέθηκαν τρία εδάφια στο τέλος της παραγράφου 1 του άρθρου 473 Κ.Π.Δ, το οποίο ορίζει την προθεσμία άσκησης ενδίκων μέσων. Πιο συγκεκριμένα προβλέπεται ότι στην περίπτωση έκδοσης ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, προς εκτέλεση γνήσιας ερήμην καταδικαστικής απόφασης και αν από τις περιστάσεις δεν προκύπτει αδιαμφισβήτητη παραίτηση από το δικαίωμα παράστασης στην δίκη (δεν επιδόθηκε η απόφαση αυτοπροσώπως και δεν προκύπτει με άλλον τρόπο γνώση της ποινικής διαδικασίας), τότε η ερήμην απόφαση επιδίδεται εκ νέου, μετά την σύλληψη του κατηγορουμένου, σε εκτέλεση του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης των ελληνικών αρχών. Η νέα αυτή επίδοση αποτελεί την αφετηρία της προθεσμίας άσκησης ενδίκων μέσων κατά της ερήμην απόφασης.

¹¹⁷ Ο. Τσόλκα (2016), ο.π σελ., 246.

Εκ πρώτης, η ως άνω προσθήκη στο άρθρο 473 παράγραφος 1 Κ.Π.Δ, ουσιαστικά ενσωματώνει στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας τις απαιτήσεις του άρθρου 4^α της απόφασης πλαίσιο 2002/584/ΔΕΥ, όπως αυτή τροποποιήθηκε με το άρθρο 2 παράγραφος 1 της απόφασης πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, που ενσωματώθηκε στην εσωτερική έννομη τάξη με το κεφάλαιο Γ' του Ν. 4596/2019.

Όμως, η ανωτέρω ρύθμιση, εισάγει μια απολύτως αδικαιολόγητη διάκριση, θεσπίζοντας δικαίωμα ενδίκου μέσου κατά της ερήμην καταδικαστικής απόφασης, μόνο σε όσους συλλαμβάνονται σε εκτέλεση Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης, αποστερώντας συνεπώς το δικαίωμα αυτό από όσους συλλαμβάνονται σε εκτέλεση εθνικού εντάλματος σύλληψης. Κατά τούτο, ο Έλληνας νομοθέτης παραγνώρισε τις σχετικές απαιτήσεις της οδηγίας (ΕΕ) 2016/343 καθώς και της συναφούς νομολογίας του ΕΔΔΑ.

Έτσι, και στην -ακραία- περίπτωση, όπου δυο κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν ερήμην, για την ίδια πράξη, που τέλεσαν κατά συναυτουργία, χωρίς να προκύπτει ότι είχαν λάβει γνώση της εναντίον τους ποινικής διαδικασίας, για τον έναν δε εξ' αυτών εκδόθηκε ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και για τον άλλον εθνικό, κατά την σύλληψή τους, ο μεν πρώτος θα δικαιούται έφεσης, χωρίς την ανάγκη αιτιολόγησης της απουσίας του, με βάση την διάταξη του άρθρου 473 §1 ΚΠΔ, ενώ ο δεύτερος θα πρέπει είτε να περιοριστεί στην δυνατότητα του άρθρου 430 Κ.Π.Δ, είτε να προσβάλει την ερήμην απόφαση με εκπρόθεσμη έφεση, φέροντας όμως και στις δύο περιπτώσεις το βάρος της απόδειξης του ισχυρισμού, δηλαδή ότι ακύρως κλητεύθηκε ως άγνωστης διαμονής.

Η ανωτέρω διαφοροποίηση δεν μπορεί να δικαιολογηθεί δικαιοπολιτικά για κανέναν λόγο, καθώς εισάγει αδικαιολόγητη διάκριση μεταξύ Ελλήνων πολιτών και έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την διάταξη του άρθρου 4 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Ως γνωστόν, σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, αλλά και ο νόμος είναι ίσος απέναντι στους Έλληνες, υπό την έννοια ότι ο νομοθέτης δεσμεύεται, όταν ρυθμίζει ουσιαστικά ίδια πράγματα, σχέσεις ή καταστάσεις, που αφορούν περισσότερες κατηγορίες προσώπων, να μην εισάγει αδικαιολόγητες εξαιρέσεις και διακρίσεις, εκτός αν αυτές επιβάλλονται από λόγους γενικότερου κοινωνικού ή δημόσιου συμφέροντος.¹¹⁸

¹¹⁸ Ολ.Α.Π. 3/2006 (ΝΟΜΟΣ), ΑΠ 1400/2013 (www.areiospagos.gr).

Ανατρέχοντας στην Αιτιολογική Έκθεση του νόμου Ν. 4637/2019, δεν προκύπτει επίκληση λόγου κοινωνικού ή δημόσιου συμφέροντος. Αντιθέτως απαντά «ομολογία» απόλυτης ασυμβατότητας των διατάξεων του Κ.Π.Δ. με τις προβλέψεις του άρθρου 2 της απόφασης πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, με αποτέλεσμα, όπως σχετικώς σημειώνεται στην αιτιολογική έκθεση, να είναι σχεδόν αδύνατη η έκδοση Ε.Ε.Σ από τις ελληνικές αρχές για ερήμην καταδικασθέντες, αφού δεν τηρείται καμία από τις προϋποθέσεις που θέτει η απόφαση πλαίσιο για να την εκτέλεσή του. Δυστυχώς ο Έλληνας νομοθέτης, με την ως άνω επιλογή του, εμφανίζεται να αντιμετωπίζει την απορρέουσα από την ενωσιακή δικαιοταξία ανάγκη σεβασμού θεμελιωδών δικαιωμάτων, ως μια διεκπεραιωτική υποχρέωση, στην οποία επιδεικνύει τυπική και όχι ουσιαστική συμμόρφωση, για «λειτουργικούς»¹¹⁹ και μόνο λόγους. Είναι ευνόητο ότι η ουσιαστική συμμόρφωση απαιτεί πλήρη ενσωμάτωση στην εσωτερική έννομη τάξη του «δικαιώματος σε νέα δίκη», όπως αυτό κατοχυρώνεται στην οδηγία (ΕΕ) 2016/343, χωρίς θέσπιση αδικαιολόγητων διακρίσεων και συνακόλουθα αθέμιτου περιορισμού του εν λόγω δικαιώματος.

6. Οι ρυθμίσεις των άρθρων 412 και 416 Κ.Π.Δ επί του θεσμού της Ποινικής Διαταγής

Με τον νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και ειδικότερα στα άρθρα 409 έως 416, θεσπίζεται ένα σύστημα ποινικής διαταγής αντίστοιχο με τα ισχύοντα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες¹²⁰. Το ενδιαφέρον στο νέο σύστημα, το οποίο ακόμη δεν έχει δοκιμαστεί στην πράξη, έγκειται στο γεγονός ότι αυτό παρουσιάζει ακριβώς τα ίδια χαρακτηριστικά με τα αντίστοιχα συστήματα και ιδίως το γερμανικό, η συμβατότητα των διατάξεων του οποίου έχει γίνει αντικείμενο νομολογιακής επεξεργασίας από το ΔΕΕ, ιδίως με τις αποφάσεις Covaci C-216/2014 και τις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις Tranca, Reiter και Opria C-124,188,213/2016.

Δυστυχώς ο Έλληνας νομοθέτης δεν έλαβε υπόψη του, κατά την εισαγωγή του νέου θεσμού, τις σαφώς εκπεφρασμένες θέσεις του ΔΕΕ, καθώς από τον συνδυασμό των άρθρων 412, 416 και 156 παράγραφος 4 Κ.Π.Δ, προκύπτει ότι στο νέο σύστημα, που εισάγεται στην

¹¹⁹ Η λέξη είναι δανεισμένη από την αιτιολογική έκθεση του Ν. 4637/2019, άρθρο 7 §42, σελ. 18.

¹²⁰ Στην Αιτιολογική Έκθεση του νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας γίνεται σαφής και εκτεταμένη αναφορά στο γερμανικό αντίστοιχο σύστημα *Stafbefehl*, Αιτιολογική Έκθεση νέου ΚΠΔ, ο.π. σελ 109 επ.

ελληνική έννομη τάξη, η έναρξη της 15μερης προθεσμίας για τον κάτοικο αλλοδαπής κατηγορούμενο για να προσβάλει την εναντίον του ποινική διαταγή, ξεκινά από την επίδοση αυτής στον διορισμένο πληρεξούσιο δικηγόρο και όχι από την αληθή του γνώση, παρά την σαφέστατα εκπεφρασμένη, περί του θέματος, αντίθετη θέση της νομολογίας του ΔΕΕ.

7. Συμπεράσματα

Το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα, όπως αυτό διαμορφώθηκε με τις ανωτέρω νομολογιακές και νομοθετικές μεταβολές, αντιμετωπίζει, σε μεγάλο βαθμό, τα διαχρονικά συστημικά προβλήματα του ελληνικού συστήματος, ιδίως ως προς το καθεστώς επιδόσεων, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν παραμένουν κάποια «προβληματικά» πεδία, που χρήζουν ακόμη και σήμερα βελτιώσεων.

Την βασική κριτική συγκεντρώνουν η εμμονή στην διεξαγωγή ερήμην δικών, σε βάρος του «άγνωστης» διαμονής κατηγορούμενου για πλημμέλημα, καθώς και η μετάθεση του βάρους απόδειξης στον ερημοδικασθέντα, προκειμένου να ευδοκιμήσει το σχετικά προβλεπόμενο ένδικο μέσο. Σημειώνεται δε ότι, ενόψει του άρθρου 157 Κ.Π.Δ, όπου πλέον το καθήκον αναζήτησης των επιφορτισμένων με την επίδοση οργάνων, περιγράφεται και προσδιορίζεται με ακρίβεια, η πρακτική της αντιστροφής του βάρους απόδειξης, δικαιοπολιτικά φαντάζει έωλη.

Σε κάθε περίπτωση, είναι σημαντικό να τονισθεί ότι το πλαίσιο των διατάξεων του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, αναφορικά με την προστασία του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στην εναντίον του ποινική διαδικασία, είναι ουσιαστικά διαφορετικό από το προηγούμενο καθεστώς και σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό εναρμονισμένο με τις επιταγές της νομολογίας του ΕΔΔΑ, αλλά και τις πρόσφατες νομοθετικές πρωτοβουλίες του Ενωσιακού νομοθέτη. Στην πράξη μένει να αποδειχθεί, αν οι ανωτέρω νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, δεν θα μείνουν κενό γράμμα νόμου, αλλά θα τύχουν εφαρμογής τόσο από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες, όσο και από τα δικαστήρια.

Επίλογος

Όπως αναφέρθηκε, η νομολογιακή διαμόρφωση του δικαιώματος του κατηγορουμένου να παρίσταται στην εναντίον του ποινική διαδικασία, ως ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, ξεκίνησε από το ΕΔΔΑ ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Έκτοτε το δικαστήριο του Στρασβούργου, έχει αναπτύξει πλούσια νομολογία, με την οποία έχει περιγράψει και οριοθετήσει με ακρίβεια όλες τις επιμέρους διαστάσεις του δικαιώματος, αλλά και τις προϋποθέσεις εκείνες, υπό τις οποίες είναι επιτρεπτή η κάμψη του.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μετά την δημιουργία του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης με την συνθήκη της Λισαβόνας, ο ενωσιακός νομοθέτης προβαίνοντας στην, κατ' άρθρο 82 παράγραφος 2 ΣΛΕΕ, θέσπιση ελαχίστων κοινών ποινικό-δικονομικών κανόνων για την διευκόλυνση της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων, ασχολήθηκε και με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να ενημερώνεται για τις εναντίον του ποινικές διαδικασίες, αλλά και το θεμελιώδες δικαίωμά του να παρίσταται στην εναντίον του δίκη¹²¹. Το έπραξε δε λαμβάνοντας υπόψη και αξιοποιώντας απόλυτα την νομολογία του ΕΔΔΑ.

Το ΔΕΕ καλούμενο να ερμηνεύσει και αναλύσει τα σχετικά ενωσιακά νομοθετήματα, έκανε πράξη το περιεχόμενο της με αριθμό 2 Δήλωσης της Διακυβερνητικής Διάσκεψης, που υιοθέτησε τη Συνθήκη της Λισαβόνας, στην οποία μεταξύ άλλων, περιλαμβάνεται και η σκέψη ότι «...η Διάσκεψη διαπιστώνει την ύπαρξη τακτικού διαλόγου μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου...». Το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου, στις σημαντικές πρόσφατες αποφάσεις που εξέδωσε, όχι απλώς έχει λάβει υπόψη του την νομολογία του ΕΔΔΑ, αλλά αξιοποιώντας την έχει, σε αρκετές περιπτώσεις, καταλήξει σε πιο προωθημένες θέσεις.

Συγχρόνως, η νομολογία του ΕΔΔΑ, άσκησε θετική επιρροή, τόσο στην ημεδαπή νομολογία, με την έκδοση της με αριθμό 2/2014 απόφασης της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, όσο και στην διαμόρφωση του οικείου εσωτερικού ποινικό-δικονομικού συστήματος, αφού με

¹²¹ Οδηγία (ΕΕ) 2012/13, απόφαση πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ για το Ε.Ε.Σ., Οδηγία (ΕΕ) 2016/343.

την πρόσφατη τροποποίηση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, πολλές από τις νέες διατάξεις απηχούν την ουσιαστική βούληση του νομοθέτη να ενσωματώσει την, επί του θέματος, νομολογιακή προσέγγιση του ΕΔΔΑ¹²². Τέλος, ο εθνικός νομοθέτης έχει προβεί και στην ενσωμάτωση, των σχετικών ενωσιακών νομοθετημάτων, εν προκειμένω της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, καθώς και των σχετικών διατάξεων της απόφασης πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ, με τον ίδιο νόμο και συγκεκριμένα τον Ν. 4596/2019.

Αποδεικνύεται συνεπώς έμπρακτα η σημασία της ουσιαστικής διά δράσης, μεταξύ των επιμέρους νομικών συστημάτων προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον ευρωπαϊκό χώρο. Στην περίπτωση του δικαιώματος του κατηγορούμενου να παρίσταται στην εναντίον του ποινική δίκη, ο δια-δικαιοδοτικός διάλογος μεταξύ ΕΔΑΑ και ΔΕΕ, ο σεβασμός από τον ενωσιακό νομοθέτη της νομολογιακής διαμόρφωσης από το ΕΔΔΑ του προστατευόμενου δικαιώματος, αλλά και η διαφαινόμενη, επί του θέματος, διά δράση μεταξύ των δύο Ευρωπαϊκών Δικαστηρίων, με τα Συνταγματικά ή Ανώτατα Εθνικά δικαστήρια (π.χ. *melloni*, 2/2014 Ολ.Α.Π) έχουν συμβάλει ουσιωδώς στην ανάπτυξη μιας διευρωπαϊκής δικαστικής προστασίας του συγκεκριμένου θεμελιώδους δικαιώματος¹²³.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, είναι προφανές ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η διά δράση ΕΔΔΑ και ΔΕΕ, έχει δημιουργήσει ένα ικανό πλαίσιο δικαστικής προστασίας του δικαιώματος του κατηγορουμένου να παρίσταται στην δίκη του. Οι πρόσφατες εξελίξεις κυρίως σε ενωσιακό νομοθετικό επίπεδο σε συνδυασμό με την σχετική νομολογία του ΔΕΕ, καταδεικνύουν την ένταξη του δικαιώματος, στην υπό διαμόρφωση «διευρωπαϊκή»¹²⁴ Δημόσια Τάξη.

Σε εθνικό επίπεδο και παρά το γεγονός ότι παραμένουν αρκετές προβληματικές διατάξεις στο νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, σε κάθε περίπτωση δεν θα ήταν υπερβολή να σημειωθεί ότι με αφετηρία την αλλαγή της στάσης της νομολογίας του Αρείου Πάγου το 2014 και ιδίως μετά τις αλλαγές που επέφεραν οι νόμοι 4569 και 4640/2019, υφίσταται πλέον ένα εντελώς διαφορετικό κανονιστικό πλαίσιο, ως προς τις ερήμην δίκες, σαφώς πιο συμβατό με την ενωσιακή δικαιοταξία και τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Στην πράξη μένει να αποδειχθεί οι

¹²² Πολλές άλλωστε είναι οι σχετικές αναφορές της Αιτιολογικής Έκθεσης του Ν. 4640/19 στην νομολογία του ΕΔΔΑ.

¹²³ Ο. Τσόλκα (2018) Π.Χρ. ΞΗ' σελ. 425 επ., ιδίως υπό II. Επί του «διαλόγου» μεταξύ ΔΕΕ και ΕΔΔΑ, σελ. 426 επ.

¹²⁴ Ως προς τον όρο διευρωπαϊκή βλ. Ο. Τσόλκα, (2018), ο.π. σελ. 426.

αλλαγές που επέφεραν οι νέες διατάξεις, θα σηματοδοτήσουν και αλλαγή νοοτροπίας, τόσο από τις αρμόδιες για τις επιδόσεις κρατικές υπηρεσίες, όσο και κυρίως από την νομολογία των Δικαστηρίων. Ζητούμενο επίσης παραμένει η άμεση ανταπόκριση του Έλληνα νομοθέτη στην υποχρέωσή του να διασφαλίσει με την δέουσα πληρότητα, τη συμβατότητα του εσωτερικού ποινικό-δικονομικού συστήματος, με τις απαιτήσεις της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/343, αλλά και τις σχετικές απαιτήσεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ, παρεμβαίνοντας στις υφιστάμενες «προβληματικές» διατάξεις.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία- αρθρογραφία

1. Δ. Αναγνωστόπουλου (2012), *Η επίδοση σε πρόσωπα άγνωστης διαμονής κατά το άρθρο 156 ΚΠΔ-Κριτική προσέγγιση στην δικαστηριακή πρακτική*. ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ, τ. 60, σελ 1368
2. Ηλία Αναγνωστόπουλου (2014), *«Άγνωστη Διαμονή» και δικαίωμα ακροάσεως (Με αφορμή την Ολ.ΑΠ 2/2014)*, Ποιν.Χρον. 2014, σελ. 396
3. Νικόλαου κ. Ανδρουλάκη (2007), *Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης*, 3^η έκδοση. ΔΙΚΑΙΟ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ. Π.Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.
4. Θεοχάρη Ι. Δαλακούρα (2019), *Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συνοπτική ερμηνεία κατ' άρθρον του Ν. 4620/2019*, 2^η Έκδοση, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
5. Αργύριου Καρρά (2019), *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, 6^η Έκδοση
6. Λ. Κοτσαλή (2014), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο, Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ*, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
7. Ν. Λίβου (2006), *Διαδικασία στο ακροατήριο και εκπροσώπηση του κατηγορουμένου κατ' αυτήν*. Ποιν.Χρον. 2006, σελ. 1.000
8. Λ. Μαργαρίτη (2007) , *Δίκη για Κακούργημα και Απόων Κατηγορούμενος. Άρθρα 432-435 ΚΠΔ*, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
9. Λ. Μαργαρίτη (2020), *Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν. 4620/19*, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
10. Ε. Σαχπεκίδου- Χ.Ταγαράς (2020), *Κατ' άρθρο ερμηνεία του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
11. Δ. Σπιννέλη(2001), *Η απουσία του Κατηγορουμένου για πλημμέλημα από την δίκη στο ακροατήριο*. Ποιν.Χρον. 2001, σελ. 1057 επ.
12. Ολ. Τσόλκα (2016): *«Ερήμην διεξαγωγή της ποινικής δίκης και ένδικη προστασία του «απόντος» κατηγορούμενου, υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ και της ευρωπαϊκής δικαιοταξίας»*, σε Τιμητικό Τόμο Χρ. Αργυρόπουλου, σελ. 229 επ. ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

13. Ολ. Τσόλκα(2018) : *Αμοιβαία Αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών Δικαιωμάτων εντός του «χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ε.Ε.*, Ποιν.Χρον. ΞΗ' (2018), σελ 425 επ.
14. Ολ. Τσόλκα (2020): Το τεκμήριο της αθωότητας και η συμμετοχή του κατηγορουμένου στον ποινική διαδικασία. Επί της Οδηγίας 2016/343 ΕΕ και του εσωτερικού νόμου ενσωμάτωσης (Κεφάλαιο Β' Ν. 4596/2019) , σε «*Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης*» 8^ο Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
15. Β. Χριστιανός- Μ. Περάκης (2013) , *Νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας*. 2^Η ΕΚΔΟΣΗ, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
16. Simon Hix (2009), *Το πολιτικό Σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία – αρθρογραφία

1. E.Billis and P. Gkaniatsos (2019): *Report on Greece*, σελ 165 in: *Personal Participation in Criminal Proceedings, A Comparative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*, Serena Quattrocchio, Stefano Ruggeri, Editors, Springer
2. Lorena Bachmaier Winter (2019), *New Developments in EU Law in the Field of In Absentia National Proceedings. The Directive 2016/343/EU in the Light of the ECtHR Case Law*, σελ. 642 in: *Personal Participation in Criminal Proceedings, A Comparative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*, Serena Quattrocchio, Stefano Ruggeri, Editors, Springer
3. Steven Gras and Anze Erbeznik (2016): *The Directive on the Presumption of Innocence and the Right to Be Present at Trial*. EUCRIM 2016/1, σελ 25 επ.
4. Vanessa Franssen: *Melloni as a wake-up call- Setting limits to Higher National Standards of Fundamental Rights Protection*. Ανακτημένο:
<https://europeanlawblog.eu/2014/03/10/melloni-as-a-wake-up-call-setting-limits-to-higher-national-standards-of-fundamental-rights-protection/> (τελευταία επίσκεψη 11/2020)

5. Anita Nagy (2016) : *The presumption of Innocence and the Right to be Present at Trial in Criminal Proceedings in Directive (EU) 2016/343*. European Intergation Studies, Volume 12 (2016) pp 5-9.
6. Stefano Ruggeri (2019), *Personal Participation in Criminal Proceedings, In Absentia Trials and Inaudito Reo Procedures. Solutions Models and Deficiencies in ECtHR*, p. 579-604. In: *Personal Participation in Criminal Proceedings, A Comperative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*, Serena Quattrocolo, Stefano Ruggeri, Editors, Springer
7. Stefano Ruggeri (2019), *Participatory Rights in Criminal Proceedings. A Comparative-Law Analysis for a Human Rights Perspective*, p. 671-742, in: *Personal Participation in Criminal Proceedings, A Comperative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*, Serena Quattrocolo, Stefano Ruggeri, Editors, Springer
8. Stefano Ruggeri, *Inaudito reo Proceedings. Defence Rights, and Harmonisation Goals in the EU*. Ανακτημένο από: <https://eucrim.eu/articles/inaudito-reo-proceedings-defence-rights-and-harmonisation-goals-eu/>(τελευταία επίσκεψη 11/2020)
9. Debbie Sayers, *The New Directive on the Presumption of Innocense : protecting the golden thread*. EU Law Analysis, Ανακτημένο από : <http://eulawanalysis.blogspot.com/2015/11/the-new-directive-on-presumption-of.html> (τελευταία επίσκεψη 11/2020)
10. Anne Schneider (2019), *In Absentia Trials and Transborder Criminal Procedures. The Perspective of EU Law*, σε *Personal Participation in Criminal Proceedings*, σελ. 605 in: *Personal Participation in Criminal Proceedings, A Comperative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*, Serena Quattrocolo, Stefano Ruggeri, Editors, Springer
11. S. Quattrocolo and S. Rugeri (2019), *Merging the Different View-Points. Concluding Remarks*, σελ 743 in: *Personal Participation in Criminal Proceedings, A Comperative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*, Serena Quattrocolo, Stefano Ruggeri, Editors, Springer

Ελληνικά, Ευρωπαϊκά και διεθνή νομικά κείμενα

1. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
2. Απόφαση Πλαίσιο του Συμβουλίου 2002/584/ΔΕΥ της 13^{ης} Ιουνίου 2002 για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης και τις διαδικασίες παράδοσης μεταξύ των κρατών μελών
3. Απόφαση Πλαίσιο 2009/299/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2009
4. Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που κυρώθηκε με τον Ν. 2462/1997 (ΦΕΚ25, τ. Α').
5. Ψήφισμα Συμβουλίου της Ευρώπης (75)11, Αναφορικά με τα κριτήρια που ρυθμίζουν τις ερήμην ποινικές διαδικασίες, που υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο Υπουργών στις 21 Μαΐου 1975
6. Πρόγραμμα της Στοκχόλμης, Μία Ανοικτή και Ασφαλής Ευρώπη που υπηρετεί και προστατεύει τους πολίτες. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2010/C 115/01
7. Πρόταση Επιτροπής για Οδηγία για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου της αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στην δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας, COM (2013) 821 final., Brussels, 27.11.2013
8. Οδηγία (ΕΕ) 2016/343 Για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας
9. Αιτιολογική Έκθεση, Σχεδίου Νόμου Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με τίτλο « ΚΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ» (2019)
10. Αιτιολογική Έκθεση στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με τίτλο «.. Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2016/343 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 9^{ης} Μαρτίου 2016 κ.α.»
11. Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Τροποποιήσεις Ποινικού Κώδικα, Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και συναφείς διατάξεις» του Ν. 4637/2019

Αποφάσεις ΕΔΔΑ

1. ΕΔΔΑ, Colloza κατά Ιταλίας, 9024/80, 12.Φεβρουαρίου1985
2. ΕΔΔΑ, Somogyi κατά Ιταλίας, 67972/01, 18 Μαΐου 2004
3. ΕΔΔΑ, Yavuz κατά Αυστρίας, 46549/99, 27 Μαΐου 2004
4. ΕΔΔΑ, Jones and others κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 34356/06, 40528/06.
14 Ιανουαρίου 2014
5. ΕΔΔΑ, Stoichkov κατά Βουλγαρίας, 9808/02, 24 Ιουνίου 2005
6. ΕΔΔΑ, Medenica κατά Ελβετίας, 20491/92, 14 Ιουνίου 2001
7. ΕΔΔΑ, Elyasin κατά Ελλάδας, 46929/06, 28 Μαΐου 2009
8. ΕΔΔΑ, Poronitsi κατά Ελλάδος, 53451/07, 14 Ιανουαρίου 2010

Αποφάσεις ΔΕΕ

1. ΔΕΕ, C-399/2011, MELLONI, 26 Φεβρουαρίου 2013
2. ΔΕΕ, C-216/2014, COVACI, 15 Οκτωβρίου 2015
3. ΔΕΕ, C-108/2016 DWORZECKI , 24 Μαΐου 2016
4. ΔΕΕ, C-124/2016, C-188/2016 C-213/2016,22 Μαρτίου 2017
5. ΔΕΕ, C-688/2018, TX και UW, 13 Φεβρουαρίου 2020,

Αποφάσεις Αρείου Πάγου

1. Ολομέλεια Α.Π 2/2014
2. Ολομέλεια Α.Π 3/2006
3. ΑΠ 1400/2013 ,ΑΠ 64/15, ΑΠ 76/15, ΑΠ 255/15,
ΑΠ275/15, ΑΠ 1134/15, ΑΠ 3/18, ΑΠ 411/2017
ΑΠ 403/18, ΑΠ 1434/19, ΑΠ 668/11, ΑΠ 583/10
ΑΠ 628/10, ΑΠ 630/10, ΑΠ 907/10, ΑΠ 1124/03,
ΑΠ 18/10, ΑΠ 349/10